Набрано 3.

(3)

Рәми Ғарипов

Кондәлек язмалар 1946-48 ибладо аркадыл өфө.

5 ан.фев 1946 –
27 февраля 1948 г.

5 апрель. 1946 йыл.

Ошо кондэн башлап, уземдец кондэлегемде башлайым. ~~Богон уземэ исем кушылзан кон тип уилайым нэм уземдец тыузаным 14 кон тип нанайым.~~

Бына мицэ 14 йэш — уны 14 кон тип исэплэйем. Эле мин 14 конлок кенэ нэм мицэ богон исем куштылар. Э ниндэй язымлы, матур исем ул?!. Ниндэй шатланам мин... нэм кыскырып, зорурланып эйтэм:

— Мин — КОМСОМОЛЕЦ! —

Бына минец топ исмем! ~~Бын кондо мин, уземэ исем кушылзан кон тип исэплэйем.~~

Йыйылыш булды — бер тауыштан кабул иттелэр.

— Таныш булызыз, ~~— тинем мин, —~~ яцы, йэш комсомолец менэн! Шаян инем мин. Лэкин ул шаянлыкты хэзер инде „хокомгэ" бирергэ вакыттыр. ~~(инде)~~

Йэ, ~~мин~~ „борсакты куп сэсэ башланым" булна кэрэк, кондэлеккэ улай ярамас. ~~Калзаныш тоштэ курербез.~~

29 апрель.

Ходдж югел утэ. Яззы икенсе айы ма богоч хушлаша тугелме? Кождекте кузга ма алъан юк. Быза кэлэ камасаулайзыз. „Алмалы эле?" – тинэм: – Юк, мин бит алмага бик уҫал малайны ышанымайым да. Э кэлэ? – Шаяныкч. Э шаяныкты мин шуреккэ кыҫтырып куйгайным тугелме буҫ ле? Нисек ул мине кимеч бэлэкэ?.. Э, юк, ул шаяныкка" „Мин комсомолбузен зур итеп кимтеген боҫтырмаҫ – ул эле кайза, хитеп тозала. Быза...

Быза мин шул „шаяныкч" да „комсомол" буҫе менэ ебэрэм, „комсомол" уны ек.

Бым „комсомол" буҫе минэ „шаяныкч"ты сукеш менэ сухеп булмала бушлаты. Ухыуга ма ул шаяныкч кулын тыныҫ кай саҫ зыбыкмаҫ ебэрэ. Хэер инде ул шаяныкка юл кузгэ хэрэч. Юкка мин уны шуреккэ тугел, э бетэмгэй бикэч куяч икем.

29 апрель. Утэч бер конда керэшэм.

Матуч бер ирэ иче. Алмага сакырык. Э кайза? Абыйыбыз кайтканбит ирт капитан менэ кушеҫтэ хитмэк. Бит бер Июн ауылна 15 сакырым самалы бауыза хэрэч. Уда базганда бивэт куршештэге, тэбивэт матуллызы бер ат кую алмана китмэгэч ле Яшлыкка.

Бау бит тэге, тузайзаб йэшэй куиджтэген кейэ башлаган бирэ-мирэ, сокоровая ебэрэ ле зэп бетмэгэн кабкандыктаны авариз ятаҫ. Бер тау башынан барабыз, аҫта бермалана-бермалана ятыган, таныш ыска якаумаган чэч ава. Ырак тугел, бараган кэлэ кидгэн хирэч, воруллана тора.

Бер м-н бергэ уйлэрэ зэп Нисек ле башта Гарай сыуалдыҫ. Нисек курешеҫ? Бит ул капитан кызым Армиягэ батып кузэшкэны! Юк, мин аптыран тормам: Кайтыгыз, ир. капитан! тидем...

Тэш етеҫ бар ейек. Бездэ ич башлап шикландым-

да бер бик изи тк кеш эт кар-
шы алды. Бик шушка! Беззең ти-
ңгә окшамаган: осло морокло,
зур аңызлы, йөнсез аяклы, бер
бүре кеше, тоскә чиләтә!..

Миңа бик окшамый бит эт.

Аңлавында бит эт миңа
алдан китмәде.

Ул Гебельсның хикәя ку-
нак итте.

– Исеме нәмә булә? – тиңгә:

Джульф" тиеләр әйтәләр.

„Вот немец", тип куйдым эчемә
генә. „Немец – совет вәкиле кеше
итә кто! Рядовой босә. Командо-
лардан тыңлайлыкны тора.

„Ложись!" – бахырып, кычкырып
ятырлатып хәбәр әйтеп кебек
әйтә.

„Кыштай, кыштай, нуха Джульф, по-
ругай их!" – Шундый тизлек м-н
эчкә тотып алынмаган, оек
ташлы кырга тора. Вот немец,
ұтеләп тә алды аяктан...

– Ә немец, бойык хәлеф, Урал-
дагы казак бойга, – тип бойк
бирә.

Бүтәндә колоштакт.

Кайткач та ул истә сакла-
мадым. „Юбилей кичәсендә"
дәвам „Гальф" м-н Рәмзә хәтер-
әйтә. (Минем шул вәкил кебек булганлыгы кирәк.)
Кабатлап миңа ул „Джульф"не.

Бу алдында сәхнә ләйлә ул

---

1. Май. Кыйдырган кунак

Богон 1 май. Байрам
богон. ~~Байрам булган.~~ Халык
байрамга кәенгән. Вак балал-
ар сәхнә алдында уйнайлар. Кай-
залар гармун сыкылдаталар.
Кич голәк ышкы ташап ма-
шинар олоп йөрәй.

9. Май.

Бүка богон 9 нчы бай-
рам. Гитлер хәрбиларын ең-
ен тон: ~~Бәлә~~ кызыклы! Бәйгә ерг
~~участвовали~~ ярлаган эчен-
гә. Улар Гитлерләрсез „йөнсез
укоп" сөйләшәләр. Бездә ярлаг-
тан, лозунглар кытәрә демокт-
ратизма йөрәкләр.

10 май. Укәйбыз. Бүка зоологик
бәрә. ~~Ике~~. Бүкләр утенгидәрә
кабатлайбыз. ~~Минем кайчакта~~
~~кабатлайк ике~~.

Укытучы: Бәрәләр, ешы демок-
ратизм нәмә ул?

Миң: Ата бокләрдә ишләрдә
аңлашылык тик ешы аппарат-
ларның тәдәлекләрә генә түгел.
Йөнсез вәкилә ниндә булуына ише-
се бер төрле аңлашма була. Бүк-
дәй ~~президент~~ ~~йөнсез~~ ешы демократ-
ны тик атала...

Укытучы: Ярай, общественный
бокләр туралында бойга. Об-

щественный бажктуга келдэ ин?

Мин: Общественный бажктуга кавыздактаэ, бан кэптэды, кэрмыс камавдин. Бина общественный бажктуга мысалитеп, кэрмыс-кана алабыз.

Кэрмыска озокэдэ кэрмэда. Улардын айбын ойгэребула. Бом ой улага ишдэв буйына хезмэтитеп кин. Ибм кайын ойгэ удаялаэ. Кодет. Кэрмыска жисе кодмыскаламаэ да кана. Бэйк аталарды жана ун. Шулай, кэрмыскаламаэ обществаны уэ.

Жана язето. Улгэдэ йэнгэ-кэрмыскаламаэ семьяныда тегекек башлага. Йэй уэтаны ез...

Укытыучы: Жаэ, тукта...

Исенсе бер укучыга дауал итэгэ хуша.

Жай, мин узем жайым ме. Бездек бакса авыда кэрмыскаламаэ ишке бар, уларын аратында дуэ бер-ду айбынын тора. Йэй ето. Бер-бер-деревня тапашын, ашыва-ашыга кэмэтлыэ жисенэ кабалаын йорайгэ. Кэдыу эн. Эй кайкай. Жана ийи аталаэ бэм ишэнэ хуреш. Болот кечек улар-ня остында ого мэшкэтлэнэнэ. Ана йэтеучесе, бын - каубшыу. Ула-да аталаэ ишэдэе аталандага-лаэ. Бокан куц аталаэ бэк бул-аэ. Уэтэрсе эйе эйлэнэ.

Жэ канда ишэ ерэ тошэ. Улаэ-зын хубенсе сойысыктаэ уэ хулда-рына тошозо. Кыз бакыс, биса-ра ишэ ишлыз, уэгэе этлэнсе-лы ой жайгаэ. Бик аздаэ эйкэ ойгэдеш кайтамаэ. Ун кайтка кошыэтамаэ кайткаса ишдэй газап макамаэ, уэгэдеш кагаттаэ-ры хишедэ. Из булмака эйсе-шахтедэв хишедэ, тик азат кана уэгэдеш хушамаэ. Э ин ижде улаэ-ва майгэ ишэсе бер эйсенэ донгэза хиштедэ. Жайгы тыныш ун эйсенэ! Хурсактаэзы кызык эйэ-лы ойгэдеш, не остана, не остэ ташыйгаэ. Бишитсишэ. Улаэ-зы тадаэламаэ, ешэтэ. Хурсак-тан ийи кошыэтамаэ сысыу вакыт еэсе, эйсенэ кедек эбэйгэдэ булыт йорайгэ.

Жай, улаэзы язык бэйорап булмаэ, жэкаэ ун бик озок. Эйэ жайгы учыш. "Тере шехидлер" языгэа бер дэгэт хэк.

15 Май.

Бугон эйэ эйсек бодсолам. Бэй май булмака - хохо тупаэ булып гойсола. Библиотекада баздым, китап актаздым. Юк, бер хэйэ тада алмадым. Бодсолдым. Эйбэт китаптаэдэ юк. Булганлары ишдэ кундак утхэн. Акшамдын кайтатында, педовы кондырэай булып кондэ-

леккэ йэбешеп, эллэ нэмэ язарча тотондом:

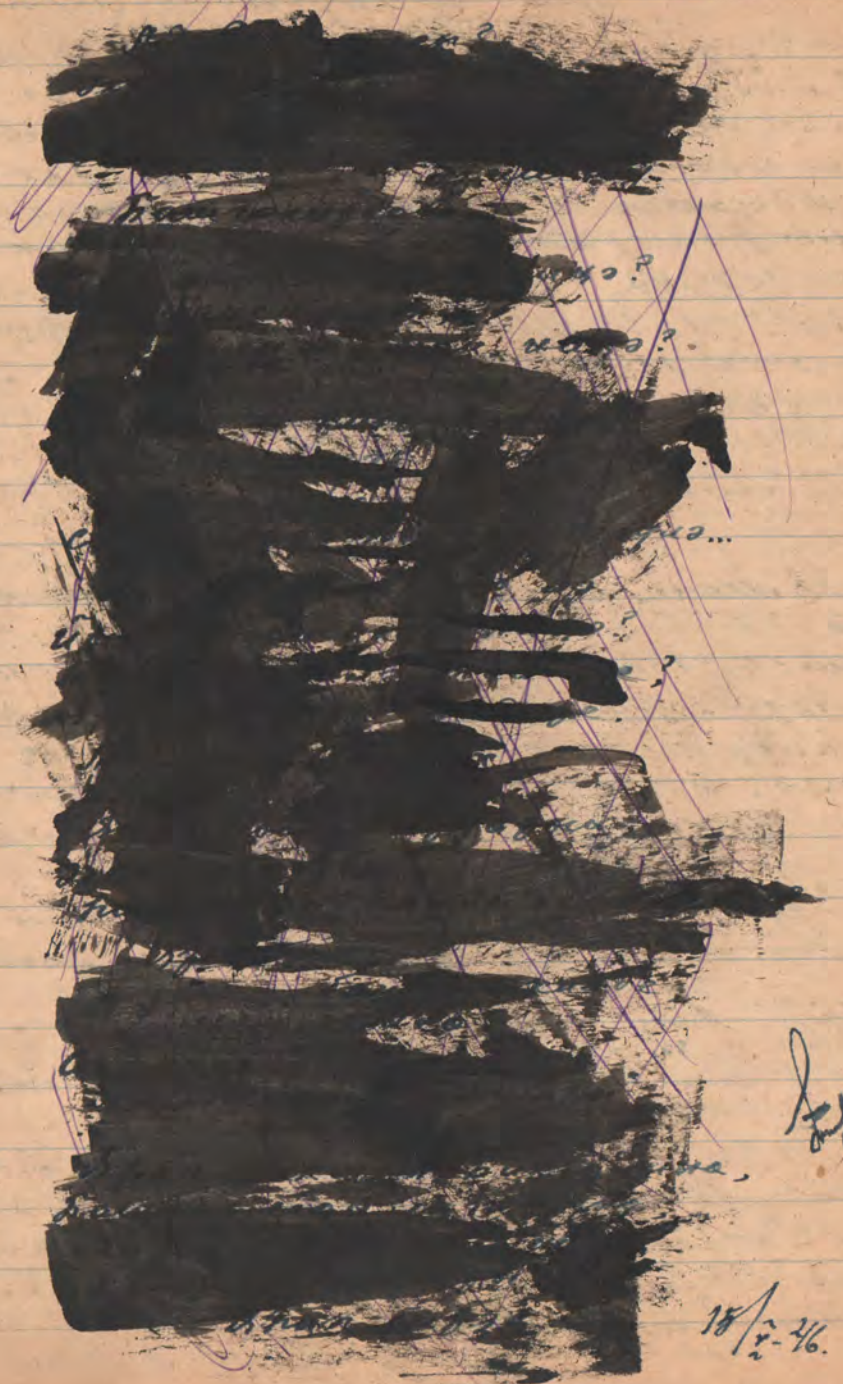

[redacted]

18/V-46.

16 май.

Звонок булды. О математика минец менэн дус ~~[illegible]~~! Алгебра – быныры бигрэк. Ойгэ биренгэн эштикшерелэ. Абый миңэ куша. Э минец эштэр экс...

Единица (1) минец алва хуз булып, оскондаз сэрэтеп килеп баса. Ярай, мин эйтэм, „единица" это – „непишется". Кисэ 2, Ойгэре кон ~~[illegible]~~ (2) ~~[illegible]~~ = 4. була. Эгэрзэ богонго 1-зе 4-кэ кушрак ~~[illegible]~~ биш була. Лэкин былай вына отметкалаз яраусы куцелрез ~~[illegible]~~ шул...

18 май.

Рус теле. Рус телен мин якшы ~~[illegible]~~ белэм. Э м-н 4 тэрзэ минэ ~~[illegible]~~ баш тартмайзар. Кай сак 5-тэ минец менэн курешэ. Был сакта инде танау юзары, кулдаз кесэлэ...

19 май.

~~[illegible]~~ ял коно. Лэкин эш тывыз эле. Латифа Эбейзэрзец бак сарын казабыз. Джулялэ беззец менэн. Уйнап, тутэн остонэн сабып йорой немец. Азып киткэн ~~[illegible]~~ хэзер. Командалаза бойрокмай.

– Ahaa!.. Шул тиклем ~~[illegible]~~ тешлэп алды, хатта минец кулдаз корэк м-н немецтец кабываларын ~~[illegible]~~ цетлэузэндэ тартынманылаз...

Тошконо ашанып, ял итәргә мунса башына менеп, куләгәгә яттык. Беззец менән Джулялә менде. Телен сыгарып, бер туктаулыз быхылдап торлала, әле биттән килеп ялап китә, әле аяктан, әле тырнактары менән тырнай. Бына баштан фуражканы алып тошоп китте.

— Джуля, принеси сюда! — тинем мин ябымлы вына.

Уләйләнеп тә карамаңы. Әх, шайтан алгыры!.. Тештәре, аяктары менән озгәләргә кереште. Тузмәнем, ликреп тоштомдә, кулыма тырма алып...

— Ай сукынган, фуражкомдыц тубәлен айрып алган. Алдымда кутәреп карайым, тишектән кояш нурзары тошә...

Мин ойрәтермен әле ул немецкә! Мине тубәтәйгә колдырзы. Иманын укытып, офицерский танцова ойрәтермен...

21 май. Курше ~~[illegible]~~ Йәнифә әбейзәрзец баксалында кура елә ҡә икән. Улаҡзан уны урлап уҙебеззец баксава уитыртып куйзым. Ҡал карак бит мин, әрзем?..

Бирә

6

22 май. Коләнем килә.

Мин иц беренсе русса нуз кайзан ишеттем?

Бәләкәй сак. Бер заман пыр туззырып уҙебеззец әтәсте бастыртып йоройом. (Ул яуыз әтәс курмелә Анисия карсыктыц тауыктарына эйәләшкән икән).

Карсык килеп сыкты ла:

— Наш петух, наш петух! — тип кыскыра. Миндә шул нуззе кабатланым. Әтәс югреп кайтып китте. Без кыскырышып калдык. Шул „наш петух" нузе иҫкә килеп тоштолә колоп ебәрзем.

11 июнь.

Ай-яй... Кондәлекте кулва алган юк. Айва якын ял иткән. Әзләнем, әзләнем, юк. Уҫышлыктар бар ине шул язарва. Экзамендәрзә мин бит шокор генә отметкалар әләктерзем. Ә кондәлекте сак-коскәк таптым. Козго артында яткан. Богон зоологиянан экзамен бирзек. Тәлмәрйендец кон курешен нойлә ташланым.

12 июнь.

Лынаузар дауам итэ. Богон конституциянан бирзек. Якшы вына утте.

15. июнь. Кисэге кис айтотолдо. Бакырыц бик азапланып сыкты ахыры. Мин дэ яргамлашып, кузэтеп яттым. Луцынан болоттар аралына китте.

25 июнь.

Язарва бушап булманы. Бына инде богонлынаузар ботто. Яртыйэгэ тиклем укынык. ~~инде~~ Богон ~~инде~~ тулы булмаван уртэ мэктэпте ботарзом тигэн луз. Калваны нисек булыр? ~~эле~~. Шулай за укыу телэге зур. Уйлап карарбыз эле.

27 июнь.

~~Ты~~ Туну туралында таныклык алырва районва барып килдем. Лэкин бонда ми-

нец исемдэ юк. Гэрэсэ языузарва лэвнэт укып кайттым.

1[illegible] июль.

Хэзер инде язарлык эллэ нэмэлэр юк. Тик елкэне эш кимерэ. Баш ~~тар~~ тубэн эйелэ. ~~ар~~.

Етмэлэ кара ла юк. Суп остонэ сумэлэойолоп кенэ ~~[illegible]~~ тора.

13 июль. Дочуан Мэсетлерэ, Хосэин бабайва

Эй богон кон нинди ймматур! Елэс. Лирэк кенэ аклыл болоттар ~~[illegible]~~ ачыла ~~[illegible]~~. Ботэ тирэ як сэскэлэрзец куш есе менэн тулы ~~[illegible]~~. Кояш болот ~~[illegible]~~ аралынан карап пылмаяла, тавы йэшеренэ.

Куцелле лэ инде юлда булыу!

Э бына ~~[illegible]~~ тавы бер куцеллелек кушыла. Ялан музыканттары концерт бирэлэр. Э лиш рукран тыулап торала.

Их, язарва ла мамкин тугел. Тик уларзы куцел генэ

~~урынлаштыра~~ кайзара нәм низәала.
Улар йорәктец иц нескә кылдарына сиртәләр...
Бындай тәбиәт матурлывына юлда ~~барванда ла~~ ~~ырайлылык бирә~~. Бына мин ~~...~~ шува маулывып куп кенә аулдарзы ташлап киткәнмен. Карацвы тошмәгәйне эле, мин ~~...~~ Мәсетьегә барыпта керзем.
Бына кис булды. Эликтрик лампалары куззе савылдырып янып китте.
Самаулыр кайнаванса майлап икмәк ашанымда, китаптар карарва тотондом. Бабай узенец китаптарын курнәтә башланы. Бына калын-калын китаптар. Най-най, бына бик аулыр. Калын нәм зур кызыл тышлы, Сталиндец 60 йәш тулыуына арналван китап.
— Бабай, был ~~бик аулыр~~ нисә кг. бар? — тип норавана бабайым:
— Нигез кг. дан ашыу, — тине, накалын нышпап.
Мин уны кайзан алыцын нораным.
Ул китапты уча, иц элек улар Казанда бергә укыван (хәзер процессор) иптәше. бабайым орден алырва барванда буләк иткән. Ул китапка Сталиндец хәзерге конгә тиклем биографиялы нәм нурәттәре тошоролгән.
Был китапты мин дурт кон буйы караным.

16 июль.

Мин Хосин бабайзарва шул ~~...~~ китап тар осон килдем дә. ~~...~~ Ул ~~...~~ минец иц яратканым. Э инде китапка бында рәхәтләнәнец!..
Бына боган „Гармунсы" тигән китапты укып сыктым. Был китапты татар языусылы Фәтих Хосни язван. Бик якшы китап. Хатта гармунсыва маулывып, узем дә гармунсы булып китә яззым. ~~...~~ Фәйзукте йәнем тәнем м-н яраттым. Әйе, Фәйзуктец бала савы кызванис бик.
Фәйзук гармун м-н быуа.

Муыр, ярлы тормош шарттарында куп ярлар курен уҫкэн Фэйзук, хэзер ул халк артисе Фэйзулла Тулшевка тлэнэ. Бэл китапта Фэйзуктец бала сабы шундай кызваныс булып, минец куз алдыльды ~~онотолмаслык~~ булып калдылар.

16-17 июль. Хосэин Байбай менэн Усть-Икингэ (районва) барып, мэктэпкэ укыу кэрэк-ярактары алыу осон йорон килдек. Химиянан һэм Физиканан утелэ торван торло приборзар алып, ~~кайтык~~ Тондэ генэ кайтык. Ул бысырак, яшыр яуа ине.

18 июль. Богон ойзэ ултырып, русса „Сит ил кызы" тигэн китапты укып сыктым һэм „Карт эшселэрзец Сталин тураһында хикэтэре" тигэн китапты укый башланым. Бик куцелле икэн.

19 июль. Богон эллэ ниҫэ куцелһез. Китаптарвала куп бармай. Баш тлэнэ, куцел болвана.

20 июль. Кисэге кэсорһезлегемдец тэҫсире бэгон стмэгэн. Нисектер ауыр гойола. Нисек дауаланырва? Тик яткансы тип китапка йэбештем. Рэшит Нигмэтизец „Дауылдар тыузырван вҫмор" тигэн шивырзар йыйынтыгы ине. Эйе, бэл „Дауылдар тыузырван вҫмор" якшы поэма булып сыкты. Бер аз язмайынса утеу момкин тугел.

Гражданар һуҫыш йылдары. ~~Крэстиэн йэш тэрэ~~ Ауылдаві бер кыз Сэлимэгэ 15 йэш, э Йосопка 17 йэш. Бэл ике йэш уҫ-

мер бер-береһен һөйөшәр. Йо-
сон та, Сәлимә лә Үмәрбай
тигән байза тораллар.

Ләкин уларҙың тормош
ғөлдарҙы бергә кушылмай. Сөн-
ки Йосон та башка йәшәр
менән инде барған көрәшкә
китә. Актарға каршы һуғыш-
та урмандарҙа партизан
булып йөрөй. Ә Сәлимәне ак-
тар килен, мәсхәрәлән китә-
ләр. Ләкин ул һаулыға.

Совет власе урынлашкас
та Үмәрбай касып китә.

Һуғыштар бөткән бул-
һа ла, Йосон кайтмайынса
кала. Инде хужалыкты
аякка баҙтырыу осоро баш-
лана. Йосон та, Сәлимә лә
икеһе ике урында ҙур тыр-
ышлык менән эшләйҙәр.

Бөйна Вәлан алдынғылар-
ы Мәскәугә, Кремлгә баралар.

Кремлгә алдынғылар булып,
Йосон та, Сәлимә лә бара.
Уларҙың береһе Уралдан, бе-
реһе Волганан. Бөйна улар
ил алдынғылары — ялан кора-
бидәренең капитандары. Тор-
мош уларҙы шулай ялаған.
Вагонда баралар. Бөйна нин-
дәйҙер таныш йөҙҙәр бер бе-
реһенә менән осрашалар, куҙҙәр бер
береһенә текәләләр... Кинәт
улар бер-береһен таныи ала-
лар... Курешәләр... Һөйләшәләр...

Сәлимә Уралда комбайнер-
ка, ә Йосон Волгала комба-
нёр! Улар икеһе лә ваиләле семьялы.

Улар уткәндәргә кайта-
лар... Әйе, ул йылдар бик
ауырҙ ине... Ләкин инде
уларға 16 йыл уткән.

Бөйна улар Кремлдә бу-
лып, Сталиндоҫ курәләр.
Улар яҙы дәрт менән ил-

гә. Кайтмыйлар. Йосып—Вәлигазә, Сәлимә—Уразага...

Эштәр тагы башлана.

Йосыптыкында, Сәлимәнекендә тормыштарында ордендәр. ~~тугрылана~~

5 Йосыпка бөтен кул йолдар эмек булган бар танышы кеше сорай. Йосып айтырай. „Кем бөл?..” Йосыптың күзләре очкынлыйлар. Бөл эмекке аусы кулачы Чир бай булы.

Йосып оган бөл бик аек. Ул шикләнеп йөрөй. Эштә асау һәкмай.

Ләкин Чир совхозда кул, аяк һәм тырнактары тешен йәбәшеп, осиман, һарак тирене ябынган. Э уның эсе бүре... тешләре нык тотырзар... Кезеһендә каршы бөлак йөрөй һәм уйда лаеен билет тотып, нарындыла со-

ула... Бер караңгы төндә экскурдтәргә уй тортала...
Бер көндә, ашап торган ерендә, ат йөгөлмәп үлә. Трактор, машиналар ватыла.

Бер көндә трактористтар ашаганнан һәкытта ашытан эскән тирене килеп ирдә.

Коллектив, арлан кинәдәргәр дошман барлыгын һизенә. Үзенәрдә шилри дошман араза бөерәк кулдары ноклап тора...

Бер төн тулай, Йосып клубтан сыгып, кайтып килгәндә гарант эшетә:
„— Бодазинникенә тейгә. Бары бар уны лашман кулдар, тракторзары бөрөзай эшләшли уштөрөрһек булһын...” тигән тавышын, ишәбурзан зитке тауышын ишетә. Йосып түземсе. Уның

кәсла йөрәге асыузан кайнай...
Ул тауыш килгән якка ши-
тыла. Ләкин ул шунда, низ-
мәстән, дошман кулынан, йы-
гыла... Тик оцгырашкан
тауышка, нуцынан, уткән
кешеләр килеп етә...

Ләкин улар:
— Дайте ГПУ!.. тип
кенә калалар...

Ә дошман кайда?! Юк.

Хикәтә шунан бәтә. Их,
дошман каскан! Миңә бик
кыйын булды. Азагы кай-
за? Автор ни эшлән уны
ебәргән? Дошман кайда?

Бәлки дошман гоголван-
дыр за. Тейешле яза ла
бирелгәндер...

Ләкин, шулай за минец
(шулай ук башка укыусы-
лар зыц да) ~~[illegible]~~ куцел
китек.

Миңә хәс тә дошман га-
гын да икенсе ерзәрзә кол-
хоз-совхоздарза салыш
аягын тыгын йөрәй кеуак.

Хикәтә бәтә. Капитаны-
бызз исән. Ул же лә узенец
дицгезендә йөзә...

25 июль. Бабайзарзан
кайтып киттем. Озатып
калдылар. Куп итеп ки-
таптар йөклән алдым.
Бабай 100 нум аксаны бирзе.
Марат минеә ауылды сыккас та эле
озатып барзы. Хушлашык.
Мин шәп-шәп атлап уз
салыма киттем. Тәш ей-
кәс, бер матур гына йыл-
га буйына утырып ял
итеп, әзрәк тамакты ял-
ган алдым да, тагы кит-
тем. Өйзәгеләрзе бик на-
гындыргайны. Улар ту-
рагында уйлап барып,

бер-бер артлы тезелен кит-
кэн ауылдарзы куп кенэ
артта калдырын кит-
кэм. Куз алдына бабайзар-
за тарчан ~~куз ал~~ кондэр килен
~~ал~~ баса. Бабайзын кай-
келдэ, корэк кеуек нака-
лын нелкетэ, нелкетэ колоу-
зэре; Марат менэн бергэ
Яцы эй буйына балыкка
барын, шатлана-шатлана
ойгэ кайтын килеузэр;
эбейзец беззе каршылап,
ашарга эзерлэн коён горо-
ды нэм елэккэ барыузар;
Кын-Кызыл елэктэр менэн
нацыттарзы тултырын,
кайтын килеузэр куз ал-
дынан барэм-барэм утен
китэлэр. Бабайзарга ба-
рын кайтыу-минец осон
ял итеу булды. Карацгы
тошкэс кенэ (аркаулка) ойгэ кайтым индем.

13

1-5 август. Кондэр бер-
бер атлы уттелэр зэ утелэр. Кала-
ва китеу телэге арткан-
дан-артты. Лэкин инэйем
каршы тошэ. Э мин бер
укырга максат куйвам
икэн, уны ул алын ташлай+
аламы нуц! Бер эйтем —
бойго. Куйван уйзан кире
кайтаммы ни мин? Юк!
Касын китергэлэ башка
уй куптэн тошкэн инде.. Тик бэлай за
Кундерермен эле. Инэй бит
ул укытырга каршы тугел.
Тик ойзэ таяныр лыгы-
рак кеше юк. Узе гел эш-
тэ. Кустыларын Вуил менэн урал да бэлэкэт эле. Фэйзи
Ачайза беззец менэн гел
бергэ тормас инде. Донъя
которгэ эзерлэнэ. Мин дэ
эзерлэнэм... Документ-
фэлэндэр мэктэтэн дэ,
сельсоветтэн дэ эзер.

Уракка ла тошкӣнелӣ инде.
Колхозда кызыу эш бара.
12 август. Авай богон
Нэмлэ сцгэне киштерзе ӡ инде.
Ое кульяулык элэктерзем.
Туй бик якшы утте.
Яктырванса уйгырзылар. Ке-
шелэрзэ бик куп ине.
14 август. Ѳфонэ Жэ-
мил авайзарза кайтты.
Уны курен нойлэштем.
Ул да бик димлэгэ, мин
богонлэй китэргэ булдым.
Элтэр, мин, Ж. авай — осу-
лэ ноу инэргэ барзык. Эл-
тэр менэн рау башчида, ҡоҡна ҡойлэшен
дерегрэк. Ул да китэргэ кэ-
цэш итте. Уныц да дэрге
бар. Кискэ табан вына ой-
гэ кайттым кайрроиа да:
— Телэвэ, нишлэ, инэй,
мин китэм!.. тинем инойдэ.
— Кем менэн китэц? Ба-

рыусы кеше юк бит?
— Узем китэм, барыусы
табылыр эле. Кулмэк
фэлэндэрзе эзерлэ, инэй.
Ул ондэшмэне. Уа
кыйын ине. Мин дэ баш-
ка нуз эйтмэнем. Узем
кэрэк-ярактарзы эзерлэ.
Калван китап-фэлэндэр-
зе ҡандыкка тултырын,
йыйын куйзым. Мин эзер
инде. Осарва вына торам.
15 август. Инэйем Шэрин
абыйзарзыц ѳорогэ китэ
икэнлектэрен эйтте.
— Шулар менэн мин дэ
китэм дэ барам! тинем
мин. Инэйем йомшарын
китте: — Бер нэмэ лэ
эзер тулел дэ!.. тине ул.
Бик кабаланын эзерлэ-
нергэ тотондо. Башеренде.
Мунсаг якты.

Кис уйынча сыктым.
Кыззар, малайзар, базыу
капкалы янына йыйыл-
ҡандар. Йырлайзар. Кәлә-
шәлер. Мицә сыкмаска
ине лә, ләкин иптәштәр
менән курешеп, кушлашыр-
ҡа ~~ка~~ кәрәк. Бәлки, уйкә-
лгузәре лә бар. Тик минец
китәрзе Зитәр кенә белә.
Шундай матур кис бәгән!
Ҡалкынса ҡына. Ай якты-
лыгнан бөтә ер асык курсенә.
Бар ген болотта юк. Кук
йөзөн емелдәп торҡан ҡан-
ҡыз йондоззар каплан ал-
ҡан. Кәнбайыш яҡы узенә
бер матур кызыл тәс алын,
иртәгә лә көн аяз була-
саҡын ~~кур~~ ҡәйтеп тора.
Төн яктан көн якка та-
барак кош юлы ҡузылын
киткән.

Яландан ашлык ҡуккан мотор
тауыш ишетелә. Табовка
яҡынан гармон тауышы
менән йәштәрзец уҡа ку-
шылын йырлаҡандары яҡы-
ран тора. Беззекелер зә
кыза башлаҡандар. Ләкин
минец уйнарҡа куцел тәш-
мәне. Нисектер моцҡоу, куцел булат тора.
Зитәр менән бер
читтәрәк торон, озак ҡөй-
ләшкәс, ~~улар~~ улар янына кил-
дем дә бөтәй тинем:
— Йә, иптәштәр, ҡау бу-
лым торовоз, курешәйек, —
~~[illegible]~~ яманлан хәтергә ал-
маҡыз... мин китәм...
— Кайза? тинелер.
— Өфөгә...
— Кит дурак, нишләнец
таҡы, — тинелер улар.
— Ысынлапта! укарза кирәм, — тинем
дә, бөтәне менән курешеп сыктым. ~~Мицә~~
ошанмаҡылар.

— Иэ инде, уйнайык эзерж,
ниэ кайтац? — тин калды-
лар. Эйтэр мине Фэйния-
мал эбейзэрзец ситэн мо-
йошонэ тиклем эзатын
барзы. Кушлаштык.

— Кара, хаг яз, оногма, —
тине ул ~~[illegible]~~ нинэйзер сэйер гадыш
менэн. — Иэ, хуш...

Кулдарзы кысыштык ~~[illegible]~~.

Уа ла, мицэ лэ эллэ ни-
сек кыйын ~~[illegible]~~ булын кирге. Лэ-
кин минец куцелем шат-
лык карын омот менэн ~~[illegible]~~ солгаван алын-
гайны. Мин хаг язын го-
рорга нуз бирзем.

Без айырылыштык. Ул
йонос ~~[illegible]~~ татарзар ягына го-
шон китте, мин бер аз (унын арыгынан)
карап тарзам. „Оногма".
Оногаммы нуц мин уны!
Нисек бергэ ~~[illegible]~~ уйнап уцкэн бала
сектарзы, ~~[illegible]~~ беззец олошкэ тошкэн аубр

балалыктын, бер-берецэ (ярзам итешен тогуван) якын
питэшлектэ, азмы, куп-
ме бергэ курган бэрэ кыйын-
лыктарзы нэм шатлык-
тарзы нисек оногорлоц!
Юк! Беззец куцелдэр бергэ
йэшэр, айырылмас...

Мин унан 2 йэшкэ кас-
ием эле. Икэулэ, бергэ,
бэлэкэй арба нэйрэ уйын-
га китэбез; мин экрен
кыркам, ул эллэ касан ар-
бабын гуитырган була.
Шунан нуц минекен гуи-
тырабызза, йырлашын
кайтын китэбез. Тэрлэ
вакыт була. Дорос, бик аубр
кыйынлыктар за була.
Лэкин бер-беребезгэ ярзам-
лашабыз. Куцынан без
угеззэрзе, бызаузарзы егэр-
гэ ойрэгэ башланык. Ниче-
нэ эшлэмэй нуц эзэм бала-

— Иэ инде, уйнайык эзерж,
нинэ кайташ? — тин калды-
лар. Эйтэр мине Фэйния-
мал эбейзэрзец ситэн мо-
йошонэ тиклем эзатын
барзы. Кушлаштык.

— Кара, хаг яз, оногма, —
тине ул ~~[illegible]~~ нинэйзер эйтер гадыш
менэн. — Иэ, хуш...

Кулдарзы кысыштык ~~[illegible]~~.

Уча ла, мицэ лэ эллэ ни-
сек кыйын ~~[illegible]~~ булын кирге. Лэ-
кин минец куцелем шат-
лык ~~менэн~~ карын омот менэн солгаш ~~[illegible]~~ алын-
гайны. Мин хаг язын го-
рорга нуз бирзем.

Без айырылыштык. Ул
йонос ~~[illegible]~~ тарардар ягына го-
шон китте, мин бер аз (унын арфынан)
карап тарзам. „Оногма".
Оногаммы нуц мин уны!
Нисек бергэ ~~[illegible]~~ уйнап уцкэн бала
сектарзы, ~~[illegible]~~ беззец олошкэ тошкэн аудар

балалыктын, бер-берецэ (ярзам итешен тогуван) якын
питэшлекте, азмы, куп-
ме бергэ курган бэгэ кыйын-
лыктарзы нэм шатлык-
тарзы нисек оногорнок!..
Юк! Беззец куцелдэр бергэ
йэшэр, айырылмас...

Мин унан 2 йэшкэ кас
инем эле. Икэулэ, бергэ,
бэлэкэй арба нэйрэ уйын-
га китэбез; мин экрен
кыркам, ул эллэ касан ар-
багын гуитырган була.
Шунан нуц минекен гуи-
тырабызза, йырлашын
кайтын китэбез. Тэрлэ
вакыт була. Дорос, бик аудар
кыйынлыктар за була.
Лэкин бер-беребезгэ ярзам-
лашабыз. Чуцынан без
учеззэрзе, бызаузарзы егэр-
гэ ойрэгэ башланык. Ниче-
нэ эшлэмэй нуц эзэм бала-

ны! Бом эште башлап сбэ-
реусе Витэр бундэ, аудилда. Бом
анатырак коша тугел,
бик якшы булын сокра.
Лэкин тормоштоц бик ауыр
сактары бундэ. Эшта дзвонок зур
бер башы баззец кеуектэрго
тотторондэ. Сонки ир ке-
шелэр бэтэне нувышка
китен бэтэлэр. Беззец
атайзар илгэ кайтмай бэтэнлэй ятын кал-
дылар. Ауырга тура килде.
Лэкин без аслыгына ла,
барыгына ла тузззек, тырыш-
тык. Шуныц өсөн сцдек тэ.
Эзэм балалы ни эшлэмэй!
Мин Гэйниямал эбейзец
урамына өйлөп куйылган
эскерткэ караным да: „Бо-
на бол бесон, кемгэ-узэмэ
акса кэрэк булган өсөн
ялланын ташын бирелде
бит!" тип куйзым эсрэ.

Эйе, бона мин голва
акса ла эшлэм алдым.
Китергэ ярап тора бит ул!
Өйгэ кайткандa
инэйем эзерлэнеп бэткэн.
Ашарга эзерлэгэн. Нойла-
ны. Лампага торба ку-
йын, яктырын авайзан
сэсте алдырын ташла-
ным. Инде мин эзер!.
Тавы тышка сыгын рацлан
керзем. Базыу капкаларын
бэндэ эле намын уйнайзар ине.
Тик мин генэ унда юк бэгэн.
Ай за байын бара инде.
Йондоззар намын матур
итеп емелдэйзэр. Бер
туктауныз бэгбэлдык
нэм тартайзарзыц кыскы
рыуы ишетелэ.
Өйгэ керен яткаста
эле йоклай алманым. Тик
тац алдынан гына йоклай

книжкамнан. Шулайга
бик нык торган. Ил-
һам эле гобориләп һәйөр
[illegible] [illegible] иде. Тамам
[illegible].

Бүген инде 16 август.

Шуннан [illegible] үзгәреп
барган килдем. Сабыйлык[illegible]
[illegible], [illegible] [illegible]
[illegible]. Тамам [illegible]
[illegible], ~~[illegible]~~ коззоре башла-
ны. Машинаның бәлешен
килдем. Тагын [illegible]
[illegible] [illegible] ~~булды~~ [illegible] 3а,
~~[illegible]~~ машина [illegible]
булды. Шуннан [illegible], [illegible]
ана, мин [illegible] ~~[illegible]~~ минем озатырга сөйкем менә бер
~~[illegible]~~ [illegible] килдек.
Машина [illegible]. [illegible].
— Хуш [illegible]! Хуш ...
— [illegible] [illegible] ... инде мең-
[illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] иде.
~~Машина [illegible].~~

~~16 август~~. Машина ел-
за ~~[illegible]~~ елде. Тамам узду.
Сөйләшмәү~~[illegible]~~. Бөтен
[illegible] инде [illegible]
калды ~~[illegible]~~ тамакка. [illegible] [illegible] кадәр
бер гомер килеп тыгылды. ~~[illegible]~~ Иртәм
~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] кузгалган һавасы.
[illegible] фуражкасы бол-
[illegible] күренеп бөтән
калган булды. Юк, кал-
маны, эш [illegible] дә [illegible]
[illegible] [illegible] югалып ул булмак иде.
~~[illegible] [illegible]. [illegible]~~
~~[illegible] [illegible] [illegible]~~
~~[illegible] булды.~~
Их, ичи, ичи! Мин бе-
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] кеше [illegible]-

леген бына шунда белдем.
Уны рэйлетеу кеуек бул-
ван нэмэлэрзец булваны
булва, шуларгы ризала-
ды телэнем. (Бигела-
улар ~~[illegible]~~ шундай тормош шарт-
дарында булвалавандыр за
инде). Ул нисектер ми-
цэ кызваные тойолдэ...
Бигерэк тэ инде, низзер-
мэйсэ, капыл кигем
шул. ~~Эсэ кеше узенэ~~
~~[illegible] курэ алмай калы-~~
~~[illegible] [illegible] [illegible]~~
~~[illegible] [illegible] [illegible]~~.

Ѳоро! Ѳоро! Ѳоро минец
уйзарымдан сыкманы.
Коляш ~~[illegible]~~ минец уземде гиэртучел, минец
уй-хоялдарымды ла ~~[illegible]~~ узенец йылы нур-
зары менэн иркэлэй.
Э автомашина ~~[illegible]~~ арттан сак войровон

гуззорот каман,
~~[illegible]~~ ал-
ва ынтыла. ~~Машина~~
~~менэн~~ ~~минец~~ уйзар за
алва ынтыла... Ѳоро
мине бик, бик котэ тоэлэ, ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ Ѳоро мицэ нисектер
якын тойола.

Кис булды: Коляш та
йокларгa ятты. Маши-
на калкыулыктарга мен-
гэн сакта алыз тучел.
емелдэшеп кенэ уттар
куренэ. Бына инде ~~[illegible]~~ Сулейэгэ ла
~~[illegible]~~ килеп стек.
~~(Сулейэ)~~ Беззе ~~[illegible]~~ стакиянэц
шаулы ~~[illegible]~~ кисе карцы
алды. Паровоздарзыц
ухылдашып нэм кыскыр-
ван тауыштары ишегелэ.
Машинанан тошэп,

вокзалъ киттек. Карац-
ъы. Халык куп. Фонарь зар-
защ нарен яктыныда
тимер юлдар тонок ян-
тыран курен~~ер~~. Улар
майъа буялын бойкэн
шилдар остонэн алыска
китен ~~ючала~~. Йыш-
йыш кына фонарь тоткан
тимерюлсылар утен кийэ.

Пассажир поездары кил-
мэ~~зар~~ эле. Тик кумер-
тимер-томор, кирбес
тойгэн тоуар~~ны~~ вагон-
дары юна килен туктаган.

Ни булнала булыр, ~~ни~~
цистерналаръа ультырзык-
та киттек.

Чалкынса. Поезд кук-
рэк кирен алъа саба.
Тэгэрмэстэр бер-бере-
нэ нойлэшен тыгырлай-

зар, ~~ул~~ бер ~~[illegible]~~ торля тауыш-
сыгарын такындайзар.
Паровоздыц торбалынан
сыккан кара нором нэм
вак кына кумер ~~[illegible]~~ саудары
~~[illegible]~~ оскэ ямгыр булын яуа.
Зур карагайлы урман-
дар, текэ каялар куз
алдынан йылт итен утен
китэлар. ~~Сацлы елдэр~~
~~[illegible] убен кийэ~~
~~[illegible] уйзар менэн бер~~
~~[illegible] кушылын боталалар.~~
~~Эх, елдэр, белвэгез ине~~
~~уйзарзы!.. Улар озон [illegible]~~
~~[illegible] булын, тезелэнэр~~
~~[illegible]~~

~~Поезд~~ йылкыр йылан кеуек
бормалана-бормалана
алъа елдерэ. ~~[illegible]~~ поезды
Ала-кола сыбар будка-
лар ~~[illegible]~~ озатын калы~~[illegible]~~

Йөрәк типә, һамак эҙе-
ләнем тың-аптыраным.
Нисә тиңнең был! Бөтә бе-
рекә кабат кайта, бит
кайтты бары бит!..

Бына поезд станция-
ға туктаны. Таң әкрен-
дә ине. Беҙ бөтә пассажир-
ҙарҙы төшөп, икенсе
пассажир поездының ва-
гон бишенсе ~~[illegible]~~ ултырыш-
тек. Поезд барып кузғалды.
Кескенә елдәр ~~[illegible]~~ төшөп ке-
рек. Курыкма. Тик каракай
кереп вагон түбәһендә
барабыҙ. Тора-бара ойо-
кап та киттем. Бер-бер
артлы станциялар арты-
ла кала. Таң-тамаҡта
Рәбәкәйгә ултырҙык.
Бында бик рәхәт булды.

Күп тә үтмәне (Өфө) ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ беҙҙе каршы алды.
Поездан төшкәс, вокзал-
дан ингәс күп ерҙәрҙе-
тарашып ултырып, ары
киттек. Барыһы ла ти-
нс әҙмә, көҙөкле тәйә-
нә. Шау-шыу. Комектә-
нәм, бит кайтырым кийә.
Кешеләр коромоска ~~[illegible]~~ илэуе
керек кайтты. Уйлайҙа
булмайҙа себер керек ма-
шиналар югерешә. Мотоци-
клдар форман үтеп китә.
~~[illegible]~~ Ташлам ~~[illegible]~~
ағымдым. Хатта, ан ауы-
лым тик уйлап та куйҙым.

Минә (ысыл бабайҙың кеҙлеге машина) әбейҙәр торған
номерҙы табырға кирәк
ине. Шуны әбей бер ка-
ғыҙ алып, тиҙ тиҙ генә
„кардта" яҙып бирҙе.

— Бына шуныц буйынса барыр-
ныц, — тип, кагызга тәшәрәл-
гән нызыкгарга (урамдарга)
курнәтә — курнәтә өйрәгеп
бирзе. Бына шул маршрутта
торон зумерем дә берлисе кабат яна-яңгыз кала
урамдары ненде торон калдым.
Бына сабатам өфөнөц Фрунзе гигән урамынан алып
китте. Ауызымды асып
бейек кирбес өйзәргә карай-
ым. Шулай китеп барган-
да, капыл бәрәугә килеп
бәрелдем. „Ой, простите!" —
тип сбәрзе ул катын.
„Бигерәк тә йомшак телле
икән бын кала халкы!" —
тип уйлап куйзым. Барам,
барам — наман етеп булмай.
Бик озон икән бын урам-
дары. Вакыт, вакыт „кар-
тага карап алам. Мәйөш-
тәргә язылган язулызарзы
укый-укый алга атла-

йым. Бәтә халык миңә ка-
рай тәсле. Ә мин хатта карарга ла
Оялам. Сабага
менән ямаулы кулдәккә ги-
лә куззәре тәшәме, тип
уйлап куям. Нисектер шулада бик
якын булыш тойолган өфө миңә бәтәнләй ят
нәм курконоч сорак булыш китте...
Бына Зенцов урамы.
Бына миңә кәрәкле но-
мер. Зур кирбес өйзәц
капкаланган кергә, тагы
ары тәнкәрәк инем
китте. Вем „остерегайтесь злой собаки" гигән язулызарзы курам
Әт-фәлән килеп сыкманы,
тип караныкына ятлайым...
Ине яңы сәвәт 2 нәр
самалы. Ашанып-эскәс, Мәршизә
апаны станцияга озатып
киттем. Финанс эштәре
менән райондарга коман-
дировкага китә икән.
Кайтканда бик ныу-
натты. Фонгандар яны-
на киләм дә ныу эсәм.
Кызык бит!

~~[illegible]~~.
Шулай осрачан вэр бер
фонтан янында туктай-
туктай, эсе [illegible] таштыкли,
сак коскэ номерга кай-
тып аттем.

Берэр кеше белвэ,
нисек кэлэр ине, нэкин
береве нэ бына белмэне.

Тик бына ошо дэфтэ-
рем ~~[illegible]~~ менэн генэ
уртаклашты.

Ярай, хэзергэ язырга
вакыт юк. Шуныны ла
шокар.

18-19 август.

Мэкіт
тирэнен, барып йорэн
килдем. Документтэр
алынган. Иртэгэ ныназ-
зар башланасак.

20-25 Август.

~~Шул ара-~~
~~[illegible]~~ ныназзар уткэ-
релде. Маіемаійка, Рус
теле, эсэ теле дэрестэ-
ренэн ныназзар бирзек.
Телэгемэ ирештем. Ны-
наззар ~~[illegible]~~ уцышлы уй-
та. ~~[illegible]~~ мин инде Баш-
корт республикан мэк-
тэбенец ~~[illegible]~~
~~береве~~ Интернаі тэрбиэ-
лэнеусеве. Хэзер инде
мин, эйтерлец дэ, яцы-
нан тоузым вэм ~~[illegible]~~ зур
бэкеткэ ирештем. Из
алдыма ниндэйзэ булла
илгэ берэй ~~[illegible]~~ раклы кеше булын
сыгыу бурысын куйзым.

26/VIII. Мәхмүт интернатка.

[illegible]

Мәхмүт Бикмухинов Вәкил да

бар булганда!

[illegible]

театрлар

[illegible]

27/VIII. Акимова

[illegible]

сәрка

тезелешен

[illegible]

тәрбияче апа ла

[illegible]

Поездда безне

[illegible]

8–10 км.

[illegible]

Без денежда, кодыр бырӧма-
ланнад-ме. Кӧсъ-мӧдысь
серкыд бӧрын ӧнӧдз мукӧд-
нок. Ӧкв кӧлӧ. Аслыс нав-
ка, кӧсйӧ нӧмъяс. Вомӧдз
мендӧк. Изӧ кӧлӧ, бе-
рӧ мӧдӧ пӧрӧ.

Кӧ будӧ. Ӧнӧдз кӧ-
нӧмъяс. Бӧр эскӧ ма-
мӧйдз бӧрӧ ӧдзӧ. Кӧлӧ,
ӧтнӧмӧн бӧрӧ кӧдзыд
пӧрӧдӧмъяс. Бӧрӧ кӧйӧ
кӧдзыд пӧлӧгмӧмъяс. Без ме
ӧдзӧ кӧлӧ, бӧрӧнӧ ӧдзӧ-
мамӧйдзӧ. Бӧрӧ бӧрӧ-
мӧмъяс, пӧрӧн ӧдзӧмъяс,
ӧдзӧкмӧмъяс. Кӧ ӧнӧ,
бырӧма мӧ бӧрӧмъяс, ӧдзӧ"
керӧмъяс. Ӧдзӧдз ӧдз-
ӧдз мӧд кӧлӧмъяс, кӧд-

бӧр кӧдзыдӧ мамӧй-
дзӧ, бӧр-бӧрӧ мӧд пӧд-
мӧдз ӧдзӧ ӧдз кӧлӧ-
мӧмъяс. Без дӧдзӧ-бӧдзӧ
бӧдзӧбӧрӧ. Ӧдзӧ ӧдз ӧдз
бӧдзӧбӧрӧ. Ӧдзӧ ӧдзӧ
ӧдзӧ кӧдзыдӧ пӧмъяс. Ӧдз-
ӧдзӧкӧ ӧдз ӧдзӧдзӧмъяс.
Кӧлӧмъяс ӧдз ӧдз пӧлӧс.
Ӧдзӧ бӧр ӧдзӧ ӧдзӧ-
мӧмӧк. Ӧдзӧмъяс мӧдз,
мӧдз ӧдзӧдзӧкӧн кӧлӧмъяс.
Кӧлӧ ӧдзӧдзӧкӧмъяс мӧдз
ӧдзӧдзӧкӧмъяс, бӧрӧ ӧдзӧ-
мӧмъяс. Ӧдзӧ, ӧдзӧ бӧрӧдзӧ!
Ӧдзӧ ӧдзӧдз ӧдз кӧлӧ-
ӧдз, бӧрӧ ӧдзӧ ӧдз кӧдзыдӧ-
ӧдзӧ кӧдзӧ бӧрӧдз. Ӧдзӧ
ӧдз ӧдзӧ, бӧрӧкӧдз
ӧдзӧдзӧ ӧдзӧдз кӧдзӧ-
кӧлӧмъяс, бӧрӧ ӧдзӧдз кӧ-

лоп куйзом. Узем Һалкоӈ
каӈлоӈлок ҺаклаҺа тоҺ-
роҺшам. ТоҺоҺе коҺа Һуаӈ
бирэм. Кәлдәрэм. Лэкин
тегелэр Һаман ~~[illegible]~~ [illegible]
~~[illegible]~~ тукіаімайзар. Пуз-
мэҺем, торзомда:

— Эй, малайзар, лучше
ҺуҺоҺшоҺра телэҺэгез.
Торон, соҺлап ҺуҺоҺша-
йок. Бик ауыраҺаҺоҺз,
Һерэк өшкөрөп алоҺра-
ла була! Йэ соҺоҺоҺз!
Йэ... йэ, кем соҺа!.. Тип кос-
коҺрзам. Тегелэр кәлдә-
лэр: — Эй Һиӈ кәрэсэн...
НиҺшлэмэксе булҺан булаҺ-
ҺоҺз! Эй өтөк... тиҺе бергу.

— Йэ, йэ, давай ҺоҺна-
шайок, йозорокка келҺа,

туҺан... Бэзэ ~~[illegible]~~ лэ бар ул!... — тинем.
~~[illegible]~~ Жулай тегэе, Ниӈ-
дэйзер артык кәтэ кер-
гэн кеуек булды. — Йэ-
гез, кемдец теше ҺоҺк,
давай... ҺаҺап карарбоҺз!..
Тегелэрзец БереҺе лэ соҺкмаҺы.
Бер береҺен коҺсіай ~~[illegible]~~
шоҺбоҺлаша ~~[illegible]~~ башлаҺоҺлар.
Жулай за „Делегаі" табылды.
Бер ак кулмэк-шіаҺлы
малай соҺоҺ баҺсіы ла,
башіа кирбес киҺэге
менэн сбэрзе... унан таҺы
якоҺ ~~килде~~ орак килде.

— ТаҺы, таҺы, якоҺоҺрак
кил! Бойорокіо тоҺла-
Һы: якоҺ ук килде. Бол. Ка-
раҺҺы. Лэкин уҺоҺз ак
кулмэге карацҺоҺла асык
курсэ, минец ҺидоҺрзар

куренмэй.

— Мэ, ал... тиже теге таяк менэн hувып, — их hин...

Ун эйтеп тэ бэтмэже минец корандэ карышмайса, бик ноік итеп тегенец башын убеп алды... тавы... тавы...

Барыhы ла тоindы.

Тик теге „батырзыц" вына ете быуын инэhен исенэ тешерен, илаван ~~„инэй, инэй, алла, алла"~~ ~~тиеп, ~~ ~~истэн язып, има-~~ ~~ным укоган~~ тауышы вына бэтэ ойзэ hалкетэ...

Мин, уз-узэмэ кэнэвэтлэнеп: „Иэ, тавы кем батыр, кем сыва...!" тинем. Лэкин хэзер

„батырзар" табылманы. Барыhы ла тын. Тик теге генэ укней.

Укhемэ лекме hуц? Башыца тимер кэрэк тешhэндэ... ~~[illegible]~~

— Иэ, ницэ тоindывыз? Алдывыззэ рус винтовкаhы менэн кем тора?

Яцы кингэндэр каткырын кэлдэлэр. „Шэн, шэн, бик якшы буйды..." тиешелэр улар, ~~за телэк тэш буйдылар~~. Бере hелэ хэзер одеялды тартмай; ~~стакалар~~ ва катэ отпор ~~алдылар~~ биреле.

Йокланык...

28/VIII. Иртән таңнан бик ир-
тә тордым. Бакчаны да хо-
рындан йокламадым иде. Гыйшка
һаулык. Кемнән ~~һаулык~~ бәздә ни
нигә. Без урманаткан оно
дингез ягында гына, ачма
зур бакча бар. Шунда йө-
~~рергә~~ киттем. Һава бик
һайкым. ~~Һаул~~ Яр итегендәге
бер зур ташка утырдым,
тынып калдым. Әнисе ни-
чек кузгалмас, ~~[illegible]~~, ~~бу[illegible]~~
үзендә бик ~~[illegible]~~ дәрья хисе. ~~Ка-~~
~~[illegible] [illegible]~~ тынычта булып алган
вакытта ~~[illegible] [illegible]~~
~~[illegible]~~ Бик ярыйтдем.
Болында кинен буынтын
йөрә иткем... ~~[illegible]~~
~~[illegible] [illegible] [illegible]!~~
Ну, бөн шайтан кулдә!...
~~[illegible] [illegible] зур [illegible]~~

~~[illegible]~~ корккан таң-
нары иде әле!

Бер әнис каш тамак-
ка кинен тотындым. Кайсы
ишаны кидде. Ниңә, бер
кем дә юк бит, ишаны
— кем һуң ісә мине?..

Рәхимләнеп ишан йө
алдым. Үзендә әнкә тал-
дай зур бәрдингезгә дәңгез
гына кызып йөргән бер
енкәгә окшайбам. ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ Йогыркнан ~~[illegible]~~ алдым,
Бик аҗек уйнарга кона,
өйгә кийтем. Аны та ма-
тайзар йокларганнан уян-
мы ике. Кон болытлы, суык.
Кайн ~~бер~~ таяк ~~[illegible]~~ бүйлангары тына
калкынса тына
күңгеренгә һиң калды ісә.
Кухняга кийек.

Бәтә тамайзар киенч-
и вакыт туарында инә

нэмэ кеуек итеп һөйлэйзэр.

Иштэштэр зэ кубэйеп китте. Таныщабыз. Ҡорашабыз;

— Кайһы яктан һез?

— Без йырак. Юрузэн буйынан быз.

— Юк, аныһын тугел... Кайһы район?

— Салаҡаттыкы, — тип кайтарабыз без.

Малайзар көлөщэлэр.

— Дэ... һин кисэге тегегэ арыу ҡына төшөрзөц, — тине берэу.

— Шулай кэрэк тэ ~~...~~ уларҡа... Ауыл малайзары тип һанҡа ла алмайзар, — тип хуплап та куйзылар. Марат Курмашев тигэн малай менэн бик ныҡ ҡына таныщып алдым. Башкалар за таныщтылар.

Эш ҡызыу булды. Төшкэ тиклем помидор йыйнаныҡ. Кискэ тиклем ~~...~~ ~~...~~ бик куҡелле булды. Кискене ~~...~~ ашаҡас та тавоз ~~...~~ йакларҡа яттыҡ. Лэкин бөгөн нас- ~~...~~ атака-фэлэнгэ килеусе булманы. Экип һөйлэйзэр, Көлөщэлэр генэ. Икенсе урында ҡыззар менэн яткан кэжэр исемле бөжатый апа бик матур итеп бер китаптан хикэйэ һөйлэй. ~~...~~ Лэкин был матур хикэйэне тыҡлап булманы. Сөнки без уларзан йырак ята инек. Был хикэйэне табып уҡыр өсөн китабыныҡ исемен генэ һорап белдем. „Ил батырзары" исемле икэн.

29/VIII. Кон ~~[illegible]~~ понсоу. Баш осонда кара болотар ойорелоп йорой~~[illegible]~~. Тешкэ тиклем эшлэнекто, тешгэн нуц машинава тойглеп кайтып киттек. Кук йозо лэ болоттарзан эсеиде. Кайтыу куцелле булды. Алкинонан поездва ултырып киттек. Куп итеп токтарва кишер, помидор алвайнык.

Без станциянан кутэрелгэндэ инде карацвы ине. ~~[illegible]~~ дорогэ еткэе электр ~~[illegible]~~ уттары балкып тора.

Ашандык. Йокларва яттык. Малайзар теге „русская винтовка" туралында ла нойлэп алдылар. Шунан нуц мине „русская винтовка" тип йоротэ башланылар.

30/VIII. Кейем бирзелэр. Аякта шывырзан торван ботинкалар, остэ кара гимнастерка, йэшел салбар. Тик фуражкалары ~~[illegible]~~ юна ярамаиы.

Инде кала кешелэре булдык. Сабаталарва хаком булып, улар суплектэргэ итеп ташланды. Тик укылы, кеше булалы калды.

31/VIII. Иртэгэ укырва барабыз. Базарва барып, кэлэм, дэфтэрфэлэн алдым. Яцы кейем кейеп ~~[illegible]~~ кэрзеткэгэ рештом. Ойгэ, ауылва хат язып, „инде улывыззы та~~[illegible]~~ ны мас ныввызза", тиеп эсемде лэ калдым. Хосэин Бабайвала ебэрзем берзунен.

2 сентэбр 1946 йыл.

Яцы, куцелле, шаулы укыу йылын башланык. ~~Бэрэнсе укыу кэнэ куцелле утте.~~ Шатлыгым эскэ ныймай, куцелле йорэном. Беседалар уткэрелде. Бэр бер фэнгэ бэлиди бер укытыусы керэ. Укытыусылар бэтэнлэйгэ икенсе тэрлэ. Йэтлэгэн тыцлайныц. Уз-узецэ эллэ нэмэлэр белгэн булац.

2-3-4-5/IX. Укыу кондэрешулай уз юлына тошэн алды. Шул арала тиз ук низзерлэйзэ утеп кигре. Иштэштэрзэ, укытыусылар за нисектер якын, уз тойола башланы. Бэр укытыусы уз фэнендэ зур коскэ эйэ икэнлеге куренеп тора.

Бына анатомия дэресе. Мин был биология нэм математика фэндэрен бик яратып етмэйем. Лэкин, капыл, ~~нисектер~~ был анатомия нисектер якын булып тойолдо. Шул фэндэн укытыусы Фэрзэнэ Шараповна тигэн апа бик биреленп нэйлэй. Башта тыцлаго килмэнэ лэ, эйтернец дэ, ул башка „сукеп" индерэ. Уныц нуззэре башка уззэре ирекнезлэшеп керен ултыра. Укытыусы апаны, уныц мимиканы — куз, каш, ауыз кул хэрэкэттэре уззэре ук йэтлэгэн тыцларга мэжбур итэлэр.

Тарихтан ныгытып тыцлай башланым. Математика на хэзергэ уз юлы-

нан бара. Лэкин ауыр бу-
лырзыр. Ауылда сакта вай-
тык та кырзык. І бында
белергэ, ацларва кэрэк. Ярай
инде, арифметика нэм
кэсерзэрзе уземсэ азырак
нукалайым. І бит алгебра
нэм геометрия тезгенhез!
Бына инде „ничезhез ой
hал, иттэш Мэхэмэт Гарипов...!"
Да... Тырышып карарва кэ-
рэк булhа ла, кое юк. Шу-
лай за кэрэшергэ кэрэк!

6-10/IX. Кэндэр бер-бер арі-
лы уттелэр. Бер аз кунеге-
ген тэ алдык. Кайыштар-
ык кына кызыла ~~[illegible]~~ юшра.
Интернаі же ярлы. Хужа-
лыбы ныклы тугел. Шу-
лай за — куцелле. Шау-шыу.
Ятак гэрлэй.

~~[illegible]~~ Узем дец
койка ~~а~~ карщыhындабы тэ-
зерэне асып куйып, узем эмэлэп
~~[illegible]~~ олван тумбочка ~~у~~ яны-
на уйтырып язына баш-
ланым. Козго кис куцелле. ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ Урамда карзырын
~~[illegible]~~ якторып авто-
мобильдэр утэ. Нанк же
кайнап тора. Бейек йорттар-
зыц маіур булып уйтары
емелдэй. Саф аяз кук
йозэндэ йондоззар нике-
решэ~~[illegible]~~. ~~[illegible]~~ шундай сак-
та ~~[illegible]~~ куцел-
дэ зур тойболар ~~[illegible]~~
Куцелдэ ниндэйзар зур поэ-
малар тыуа. Язбы килэ!..

Бына кулым кәнәм тоттола,
узамсә „поэма" тип исемлә,
шытырзак кавыз өстәнә
„Шомло тәндә шаулы кәндәргә" тигә хәреф
тезмәләрен һызвалап сыкты. Кара же, матур исем
бит! Узе нисек булыр инде... Был бит зур вына
нәмәгә беренсе ~~тотоноу~~ бәрәлап.
Йөрәк ашкына. Куз алдына
тәрлә вакивалар, ишәткәндәр, кургәндәр, укывандар
һәм узем уйлавандар
килеп баса. Кәнәм кавыз
өстәнә бер тукталa, бер
шәбәтә, акырын вына узенсә
горвалай. Куззәр текләп
шул юлдарзы һәзәп
сыва. Ярты тән шулай һизелмәзә утә.

13/IX. Кулва эләккән нәмәләр бер-бер артлы укып
~~[illegible]~~ барылар. Ләкин былар
бик аз. Нисек ~~[illegible]~~ ирен, берәй тәрлә
китапхана ~~библиотекава~~ язылырва?
Их, туйвансы, туйвансы укырва! Узендек берәй
зур китапхана ~~библиотекан~~ булып, теләгәнсә һайлап укы ине!
Татып алып укырва кәсә
бик һай... ~~[illegible]~~
14/IX. ~~[illegible]~~
Беззек м-н берә бер Чурагулов мәрәкәр тигән ипәш укый.
Ул китапханава ~~библиотекава~~ язылван
икән. Бына уның менән
Республикан китапханава ~~библиотекава~~
йөрәйбез. Уның
номерына китатар алам.
Был узен бик эре ~~[illegible]~~ генә
~~[illegible]~~ тота. Тегә былай шәт

кенэ, сарланчан. Узенсэ шавир
зэ ул!

Лэкин уныц ~~бэ~~
холкон бик ~~[illegible]~~ [illegible]
~~[illegible]~~
Но мин унан шокор гень
фойзалана алдам. Бынай
нузгэ тэмарт „укотыусы".
Лэкин бик утэ белэ „энем"
тисберэк тэ ебэрэ. Но чорт
с ним! минец осон барыуор бер
ул „энем"ме, шайтаныммы!

Иц башлан „Мунхоу-
зендец башыгнан уткэндэ-
ре" тигэн колкола китап
алыи укоиым. Укоий тор-
вае колон ебэрзем.

Тегэ кабырвава тэрэ:
— ярамай бонда, — ти.

Осын данда ярамай
икэн шул! Тузем...

15/IX-46. Кон дэ шулай
режим буйынса йэшэй-
без. Хэрби тэртип.

Иртэнге 7 сэгэтэ: „подъём!"
тип кыскыралар. Торабыз.
Йоыдышабыз. 200 гр. икмэк
менэн сэй эсэбеззэ сэгэт 8 зэ
мэктэткэ китэбез. 9 за
дэрес башлана. 5-6 сэгэт
дэрес бара. Сэгэт 2 лэ „обед."
Унан нуц киске сэгэт 6 за
тиклем дэрес эзерлэу йэки
мэктэткэ консультациява
йоройбез. 7 лэ „ужин."
8 зэн алыи 11 гэ тиклем тавы
дэрес эзерлэу. Унан „отбой"
(ятыу, йоко). „Отбойзан" нуц
калчаны — минеке. Телэнэ
якторчансы уйтыр!

— Бына минец тормош!..

30/IX-46. Ни тиклем кондэр утеи китте.

Уз-узем менэн һайлэшэ торган был дэфтэремде кулга ла алган юк. Сонки вакыт булманы. Был аралар за эштэр зэ стэрлек кенэ булып алды. Авизел буйындагы пристэндэргэ барып, баржанан утын сыгарып йөрөнөк.

Грузчик тэ булырга тура килгэн. Билдэле, ецел эш тугел. Кисен бик арыта. Бысырак. Аяк лыкма һыу булып йөрөй. Либэлтен, бер туктауһыз яцгырзар ~~[illegible]~~. Кайткас дэрестэрзе эзерлэргэ кэрэк. Утын юклыктан, булмэлэр зэ ҡыуык.

2/X-46. Бына инде кэззэн икенсе айыныц 2 се кона. Тышта кояш кона. Тиактан һирэк кенэ акһыл болоттар авыла.

22/X-46. Бына бөгөн бик зур телэгемэ ирештем. ~~[illegible]~~ Укаузан кайтып ашангас Чурагулов менэн ~~библиотекага~~ китаихайане китек. Инде хэзер узем язылдым. Зур зал. Өстэндэр буйлап тезелеп киткэн ултыргыстарга ултырып, барыһы ла тын гына баштарын китаптарга эйгэндэр.

Бик куцелле. Рэхэтлэнеп укып кайттым. „Гел килергэ кэрэк инде" тип уйланым мин.

Кайтканда сэг. 8 инде.

29 октябрь. Дэрес эзерлэр бөткэс, малайзар йокларэа яттоы. Минец йоко килмэй. Пушкиндыц „Евгений Онегин" романын укоп ултырам. IV главаэа еттем куз адырта, ятырэа вакой.

30 октябрь. Бөгөн укоп кайткас, дэрес эзерлэр өсөн яцынан мэктэпкэ барзык. Иптэшем Мөбәрәковтоы курзем. Мине театрэа алып барырэа вэзэзэ итте. Эле өрөгэ килгэс, театрэа барэанюк. Тик адыз асып афишаларзы карап утэц. Сэвэт 8 се, киттем.

Зур матур йорт. Төрлө ерзэ төрлө рэсемдэр, памятниктар. Барыпын да сәтекиэ карап чыктым.

Куп тэ утмэй абыйы

менэн Мөбәрәковта килеп етте.

Шатланып киттем.

Театр башланэансы „Евгений Онегин" дыц V главаны укоп алдым. (Укоп башлаган бэлэкэйерэк китаптар кесэлэ йөрөй). Театр барэанда мин шул тиклем бирелеп караным. Бэл „Бирнэнез кыз" мин дэ бик ноктэсир калдырзы.

Без чыккан инде сэвэт 12 ине. Бына хэзер кайткас, отоно дэртэргэ теркэп куйзым.

31 октябрь. Шулай көндэр бер-бер артлы утэ торзолар. Бына бөгөн дэ көндэлекте кулэа тоттом да, бер-ике куз язып, йокларэа яттым.

1 ноябрь 46 йыл. Бына бөгөн 1 ноябрь. Көз көндәренең [illegible] айы-[illegible] кыш йырзарын йырлаусы берсе көн. Көн [illegible]. Туңдырҙан. Дәрестән кайткас, бер көндө Ахун ағай менән ялланып утын бысканаксаҙа, базарҙа сығып дәрәфәлән кеуек нәмәлер алып кәрзем. Рәсемгә тәшәм. Бик ябыккан мыҙ, яҙак һәйәктәре ~~[illegible]~~ сығып тәралар.

3 ноябрь. Бөгөн ял көнө.

Иртәнгене ашаҙас та, мәктәткә барып утын кыстек. Чурагулов Ф. Тукайҙың калын китабын алып кайткан ине, кайткас шуны укырҙа тотондом. Башта, китаптың алдаҙы биттәрендә „Ф. Тукайҙың тормошо" һәм „Ф. Тукай поэзияһы" тигән басмаһын укып сыктым.

„Ф. Тукай тормошо" менән ныклап таныштымһәм улар миндә әллә ниндәй кәсләтәҙир калдырҙылар. Уҙа йөрәктә бик ныҡ әрнеу тыуа. Шул сағында мин уны шул тиклем йәшәтәһем килде. Уныҡ бик йәшләй иҫке серек бурҙуаныҡ һаҙык юрҙаны аҫтында юҙалыуы мине бик ныҡ борсонәһәм ҙазаплаҙы. Хатта илаҙыһы килде. Туҙынан бармактарым Тукай кәбере тәшкән рәсем битен ескас, кәбер өҫтөнә бер ике бөртөк әҫе куҙ йәшәре тамды... Ажин бым куҙ йәшәре менең йөмшак куҙсиллелегемә тугел, ә бөйөк Тукайҙы тормош юлынан купәрын алыусы

татар серек буржуазияны-
на кәсләр нәфрәт тойгола-
рының билдәләре һәм кәсләр
асыу уттары ине.

Ләкин бит Тукай
һис тә гөвалманы. Ул та-
мырынан һурылманы, ә
киреһенсә — уның тәләкә-
ре беззең дәуерзә тамыр
йәйзеләр һәм сәскә ат-
тылар; сөнки ул бөйөк
халык йырсыны ине. Ул
мещәрләгән йәштәрзең йөрә-
генә урынлашты һәм нығы-
ны. Ул алдынгы сәфка
басты. Тукай беззең йө-
рәктәрзән айырылмаз һәм
айырылмаясак!

Кис. Бик озак ул-
тырзым. М. Әфуризең
бер шигырзар китабын
бик яратып укып сык-
тым.

[illegible]

4 ноябрь. Бөгөн йыйылыш
була. Башкортстан
совет язычылары менән
осрашасакбыз! Бынымын
йөрәгем менән ашкынып
көттөм. Кузалдына улар
гилә нисек килеп базалар.

Бөгөн октябрь байрамы-
на карши аулыбыз кайтып
килергә йыйынһамда, ошо
осрашыу кисәһе булырга
тейеш булгас, станцияга
киске сәгәт 11 гә тәшәргә
булдым. Мәктәпкә барып
кергәндә, йыйылыш башлан-
ғайны ине инде. Берәу тел-
мәр һөйләй. Без-бер нисә
малай һуцғарак калып
барғанга бик өялып кына
керзек. Теге һөйләгән ке-
шенен итәшәрзән кем
булыуын һорағанга, улар:
— Әкрәм Вәли, — ишеләр.

Карап торганда ул бик
ябык кына күренгән, урта
буйлы, тик бер эшче кеше
күренә. Ләкин ул бик
шома һәйбәт иде. Соңгы
Әниш тә һәйбәтле. Бары у-
тыргандардан ~~[illegible]~~ Ваткор-
ылиш-тикшерүче иде-
тимирюлчыларның эрәсе рабоч-
никләре бар иде. Бәйе
әзәбе кием бик кызыл-
ле утте. Вәрәкы ла кой-
бер м-н тырышмакчылар һәм
һәрауздар бирзенә. Киле-ре
тә С-Аныштәк беззең ту-
рына һәйбәзе, күп мәсәл-
дәр китергәне (мины бик
окшады. Уның шундый әбие,
кекле зона, етез хәрәкә-
те булып күренгән кызарып
күз алдымнан һич тә ки-
тмәй. Алар үзләренең якы
эшләрдән укымыйлар.
Кушышканда без алар-

зың эш шундый килеп тө-
рәзгерен һәрвакыт.

Вокзал алдындагы
зур сәгатьнең тиләренда-
дә 11 гә үрмәләй иде. Тиз-
дән без көйкән поезд ки-
ләчәк. Бөтен буш кала по-
езд килеп тә туктады. Без
шуны гына билетләр-сез
керен утырдзак тә кәйәк.
Вон рабочий поезддан Тау-
бинин станциясендә төшәбек.
Инде нисек китергә? Шун-
дый һәзук, не ел нәз. Ни
булса да булыр, бер пасса-
жир поездның подножка-
сына эзләкләп тә кәйәк.
Поезд нинди кондуктор ме-
нән барса да, керен бара
керек түгел. Ләкин
бойнкалар мәнә һәлкок
тынмерга әдәтен бәтәнһ
түзбодыр, бер тынып
Неминзер. Кундар кайт.

Бола уйғонди. Ойнадан ташқарига қаради. Кўча қоронғи эди. Уйлар ҳам ухлаётгандек кўринарди. Фонусдаги шам ҳам ўчиб қолган эди. Ҳамма ёқ жимжит эди. Бола қайтиб ухлашга ҳаракат қилди. Лекин ухлай олмади. Ўрнидан турди. Ташқарига чиқмоқчи бўлди. Лекин эшик ёпиқ эди. Ҳовлидаги ҳамма одамлар ҳам ухлаётган эди. Бола ҳеч кимни уйғотгиси келмади. Ўйлади. Бир вақт ҳовлига чиқиш учун ўзи ҳам ухлаб қолди.

Эртаси эрталаб Мунаввар ойни кўрмоқчи бўлди. Лекин ой кўринмади. Бугун ҳаво булутли эди. Ой ҳам, юлдузлар ҳам кўринмасди. Ҳаво совуқ эди. Ҳамма ёқ ҳувиллаб ётарди. Мунаввар ҳовлига чиқиб, ҳар ёққа қаради. Ҳеч ким йўқ эди. Ҳамма ёқ жимжит эди. Ҳовлидаги ҳамма одамлар ҳам ухлаётган эди. Бола ҳеч кимни уйғотгиси келмади. Ўйлади. Бир вақт ҳовлига чиқиш учун ўзи ҳам ухлаб қолди.

Эртаси эрталаб Мунаввар ойни кўрмоқчи бўлди. Лекин ой кўринмади. Бугун ҳаво булутли эди. Ой ҳам, юлдузлар ҳам кўринмасди. Ҳаво совуқ эди. Ҳамма ёқ ҳувиллаб ётарди. Мунаввар ҳовлига чиқиб, ҳар ёққа қаради. Ҳеч ким йўқ эди. Ҳамма ёқ жимжит эди. Ҳовлидаги ҳамма одамлар ҳам ухлаётган эди. Бола ҳеч кимни уйғотгиси келмади. Ўйлади. Бир вақт ҳовлига чиқиш учун ўзи ҳам ухлаб қолди.

Эртаси эрталаб Мунаввар ойни кўрмоқчи бўлди. Лекин ой кўринмади. Бугун ҳаво булутли эди. Ой ҳам, юлдузлар ҳам кўринмасди. Ҳаво совуқ эди. Ҳамма ёқ ҳувиллаб ётарди. Мунаввар ҳовлига чиқиб, ҳар ёққа қаради. Ҳеч ким йўқ эди. Ҳамма ёқ жимжит эди. Ҳовлидаги ҳамма одамлар ҳам ухлаётган эди. Бола ҳеч кимни уйғотгиси келмади. Ўйлади. Бир вақт ҳовлига чиқиш учун ўзи ҳам ухлаб қолди.

Эртаси эрталаб Мунаввар ойни кўрмоқчи бўлди. Лекин ой кўринмади. Бугун ҳаво булутли эди. Ой ҳам, юлдузлар ҳам кўринмасди. Ҳаво совуқ эди. Ҳамма ёқ ҳувиллаб ётарди. Мунаввар ҳовлига чиқиб, ҳар ёққа қаради. Ҳеч ким йўқ эди. Ҳамма ёқ жимжит эди. Ҳовлидаги ҳамма одамлар ҳам ухлаётган эди. Бола ҳеч кимни уйғотгиси келмади. Ўйлади. Бир вақт ҳовлига чиқиш учун ўзи ҳам ухлаб қолди.

Эртаси эрталаб Мунаввар ойни кўрмоқчи бўлди. Лекин ой кўринмади. Бугун ҳаво булутли эди. Ой ҳам, юлдузлар ҳам кўринмасди. Ҳаво совуқ эди. Ҳамма ёқ ҳувиллаб ётарди. Мунаввар ҳовлига чиқиб, ҳар ёққа қаради. Ҳеч ким йўқ эди. Ҳамма ёқ жимжит эди. Ҳовлидаги ҳамма одамлар ҳам ухлаётган эди. Бола ҳеч кимни уйғотгиси келмади. Ўйлади. Бир вақт ҳовлига чиқиш учун ўзи ҳам ухлаб қолди.

Эртаси эрталаб Мунаввар ойни кўрмоқчи бўлди. Лекин ой кўринмади. Бугун ҳаво булутли эди. Ой ҳам, юлдузлар ҳам кўринмасди. Ҳаво совуқ эди. Ҳамма ёқ ҳувиллаб ётарди. Мунаввар ҳовлига чиқиб, ҳар ёққа қаради. Ҳеч ким йўқ эди. Ҳамма ёқ жимжит эди. Ҳовлидаги ҳамма одамлар ҳам ухлаётган эди. Бола ҳеч кимни уйғотгиси келмади. Ўйлади. Бир вақт ҳовлига чиқиш учун ўзи ҳам ухлаб қолди.

Эртаси эрталаб Мунаввар ойни кўрмоқчи бўлди. Лекин ой кўринмади. Бугун ҳаво булутли эди. Ой ҳам, юлдузлар ҳам кўринмасди. Ҳаво совуқ эди. Ҳамма ёқ ҳувиллаб ётарди. Мунаввар ҳовлига чиқиб, ҳар ёққа қаради. Ҳеч ким йўқ эди. Ҳамма ёқ жимжит эди. Ҳовлидаги ҳамма одамлар ҳам ухлаётган эди. Бола ҳеч кимни уйғотгиси келмади. Ўйлади. Бир вақт ҳовлига чиқиш учун ўзи ҳам ухлаб қолди.

Кон кисеген бора.

Миҷэ айдарак барын фойир белешергэ кэрэк ина. Киттем. Барам, барам, иэкин ауын куренмэй, тик урманда, урман. Сакым ярымдай барзым да, тегелэрзе кэтэргэ булдым. Кэтэм, кэтэм — тегелэр юк. Торзом-торзом да, кире киттем. Барham, ни курэйем, тегелэр сытыр ойомо эстэндэ йоклап яталар.

— Тору... тип hучеген сбэрзем, — торовоз, нишлэп ятавыз!.. „Арыныk", тинелэр улар. Вот инде коззарва ышанып юлва сык! Экрен генэ аглар-ва булдык. Бер юлда осрачан кешена туктатып, эле барырва йырак микэнлеген hорештык. Бом иҷ урау юл булчан икэн.

Кискэ таба вына элэккэ етеп кундык тэ, бик

Китек.

иртэ торон (6 ноябрзэ), тэшкэ таба вына ауылва кайтып керзем. ✓

7-8/дэ ауылда торзом.

10 ноябрь. Укыува 2 кон hуҷлап килдем. Бик бысыраткайны. Кар катыш ямвыр яузы. Поездва ла сак-сак кына эйгеп килдем. Етмэhэ, биткэ hэм бэтэ тэнгэ утеп, ямвыр hызыра.

Кэнлэ язып торманым. Библиотекава йорэп торзом. Укыу бер кэйэ дауам итте. Эшкэ иэ йорэнэк. Интернат йылынды.

1 декабрь. Бына инде 46 йылдыҷ hуҷвы эйы башланды. Эскэ тинель, бэйма, бурек бирзелэр.

17/XII.46. С. Ашштыц „Мэкмутов" повесын нэм „Очерк нэм хикэйэлэрен укын бэтэрзэм.

18 декабрь. Татарстан Совет язычысыны Ф. Кутуйзыц „Рэстэм мажаралары" тигэн хыялый китабын укын чыктым.

Бик окшаны был китап миц. Бик яраган укыным.

Китапханаца

Библиотекава пыш кына пэрэй башланым. Эллэ нисек ул миц бик якын булын китте. Эйтерлец дэ, ул минец икенсе мэктэбем. Укыван нанын укыны килэ...

Бисерэк тэ журналдар кызыкландыра мне.

„Октябрь", „Совет эзэбиэт" журналдарын бер-бер арылы укыным.

1947 йыл.

1 гинуар. Бына яцы йыл. Ныдык. Бына мин аулида. Мэктэпкэ барзым. Яцы йыл (ёлка) байрамын уткэрзек. Бар интэшэрзелэ курзем. Элтэртэргэ барын, озак кына нэйлэшен ултырзык.

2,3,4/I-47. Кэндэр куцелле. Япалаклап эрэ-эрэ кар бэрэктэрэ яуа. Куцелгэ рэхэт. Лэкин эллэ нисек бер нэмэ юк кеуек тойола. Янда иц якын интэшем юк бит минец. Юк, ирэгук мин уны табырмын. Бэр вакыт без уныц менэн бергэ булырбыз!

5/I: Иртэн ашанчаеда, курше аулыча (Бишгузэргэ) Жэмил ачайзарча киттем.

Бөгөн көн шактай ноцык. Сатлама ноцык танаузы семетэ. Эбейзэрзэ кунак бундым. Интэштөлэ тайтым. Бөгөн М. Горькийзэ, „Эзэбиэ туралында" ны ине.

6, 7/I: Бөгөн куцелле хэзер! Интэшем, иц якын интэшем янымда. Кем ул? — Ул китаи ине. Унлыз инде тора алмай башланым. Бөгөн яртэ төнгэ ішклем уитырзым.

8 гинуар. Йорт эшен бик начаныи кайткайным мин. Интэмдэр карши кильэлэ, иртук торон, малдарзы карап йөрөнөм. Асіарын тазартым, ашарча бирзем.

Бесэн налын йөрөгэндэ інй ишек алдына чыкты ла:

— Эй, улым, анда йөрөлэ из, эште онотлачан эле, — тине. Мин көндөмдэ:

— Бит, иной, безде унда укырча чына өйрэтмэйзэр, барылы ла була ул, — тинем.

— Көз көнө ниндэй бысерык сакта изелдэ баржанан утын ташынык, э хэзер без уларзы бысабыз. Тормош ул барылын да курлэтэ, — тип яуапланым.

Бөгөн көн бигерэк куцелле утте. Йорт тирэлендэ куцеллэнеп эшлэп йөрөнөм. Кар яуа. Бераз туктап, ошо майур куренешкэ карап тырзом...

— „Их, нин аулым..."

9/I. Төшкэ тиклем элекке
ӕзмаларзы, китайгарзы
актарын каран ултырзым
да, ашанчае, сацчы менэн
бакса аша кырча сычын кий-
тем. Кон йылы. Чырык кенэ
кар яуа. Куян эззэре буй-
лан йөрөнөм. Осындан да
ауылдыц отэ иген бацыузар-
ын, яландарын hачынчай-
ным мин. Куцелгэ рэхэт.
Саф hауа Гулан ял иген
йөрөнөм. Тик шэмгэ ут
анчае кына өйгэ кайтым...

10/I. Китергэ. Ауылды
кандырын кийеу бик кы-
йын кеуек йөйла. Торчан
кеуек тэ булманым. Лэкин
унда ла эшгэр кыгэ, бит!
Инде хэл йөйзэлэ ял ит-
тем.

Эйберзэрзе Таня апай
арыннан кисэ ук сбэргэ-

лектэн (Эзэм, Рэшит) йэ-
йгу ген сычын киттек.

Бер аз барчае, арыка
боролон каранымда:

— Прощай, Аркаул, йинем.
Тегелэр кандөлэр. Шэпай-
лан киттек. Ауылкал-
ды... Унда өфө бөззе hачы-
ным кыгэ йорчандыр инде.

~~Библиотека~~ Китапхана ла мин бул-
мачае, буш булын йоралыр...

11/I. Каратаулыда кунын
киттек. Кискэ станцияча
етеп, поездча ултырзык.

Төн. Поезд анча айылын
бирын, актырырча ла өл-
гөрмэне, өфөгэ килеп йөш-
төк. Кала шаулай... (13/I.)

13/I. Яцы кое, яцы дэрйгэр
менэн укыу башланды.
Иплэ урынлаштык.

14/I-47. Библиотекаҕа бараы, „Октябрь" журналын укыным.

17/I-47. Бөгө интернат. балары театрҕа бараы, „Пацсулпан" пьесаһын караныҥ.

18/I-47. „Самаудатка бараы, „Свинарка и пастух" кинфилмен караным.

Ол көнө ине. Тоҕтон һуҥ библиотекаҕа барҕым. Бик һуҥҕа каллы кайтарҕа тура килде. Ужиндэ каллы „ураза тотарҕа" булдым.

21/I-47. Мине бигерэкгэ журналдар укыу куберэк кыҕыкһындыра. Сөнки унда ни чэнэ гок! Бөгөһе из бар. Укыҕан һайын белэһаҥ, дончяны тарҕан һайын ноҕыраҥ аҥлайһыҥ.

Э китаптарҕы башка урында ла табыарҕа була. Бөгөн дэ бына татарса „Совет эзэбиэтэ" тигэн журналын укыным.

~~Библиотека~~ Китапхана миҥэ бөтөнлэй мэктэм булыы киттеһэм мине уҕэнэ тартыы торҕо.

22/I. Бөгөн кайҕыылы көн. Лэкин бөҕгэ кайҕыры ултырыарҕа тура килмэне. Иртэнгене ашаныҥ та военрук (Гафин абый) менэн уилаи малай саҥҕылар алыы Якутбаксаһына киттек. Бэгэ же миҥеҥ бында килгэс, бараҥсе мэрдэбэ саҥҕы ярошына катнашыуым ине. Элек ауылда сакта ла мин саҥҕы ярошында, саҥҕыны

кутэрен, узем ҡарҡайным.
Аяктар сацыуҙа өйрэнмэгэн-
дэр. Шуныҡ өсөн дэ бына
хэзер кыйын тойолда. Бөгэ-
нгэ оло (10-3 сы класс) малай-
зар, тик беззец (VIII) клас-
тан мин генэ.

100 гр. конфеҙа бирзелэр.
Минец эш макҙаныр-лык
булмаҡа ла, ярыш куцел-
ле булын, сҙарҙан финиш-
кэ тиклем 10 км. арана
уттек. Кис. „Бөгөн „Ту-
кай" була", тинелэр. Касан-
дан бирле кэтөн килгэн.
Көн дэ ҡыландарҙы ҙикщер-
гэн. Кисэ ҡкмэкҙе (ҡрҙан-
ге порцияны) ҡаҙын аксе-
ла эзерлэ куйҙайным.

Бына бөгэ интернат
балалары коллектив
менэн театрҙа киттек.

Урынлашҙык. Бына зур йэ-
шел кэтөрэ шаршау акрын
ҙына асылын китте. Пын-
лык. Спектакль бара.

Бына Тукай башҙа-
Уральскийҙа-типография-
ла, унан казанда. Бына
ул, уныҡ килеуен белен,
ҡырын алҙан, кҙан баҙҙы-
рын бик оҙта кеҙэлэрен
калынайтыусы, „акылы
башҙар" арабында.

Тукай берҙэ мин уй-
лаҙанса, куз ҡидына кил-
тергэнсэ, куренмэне. Ул
тундай ябай, асык йөзлө,
ҡөйкөмлө, э ҡуззэре оскан
сэсен тоталар ҡэм улар
сэлгэле „калын кеҙэлэргэ"
эн булын казалырлык.
Лэкин сонҙан алҙан дэ-
ҡтэле кара ҙормош уныҡ
талаҙынан бөгузы ҡэм

урынга [illegible] мөмкиндер
иде. Ләкин бер тапкыр да эз-
ләп булмады, әле [illegible] фай-
даланырдай [illegible] түгел-
ләр [illegible] күрмисең.
Шагыйрьнең бик кызка [illegible]
[illegible] шулай [illegible]
[illegible] иде. Ләкин ул үзе-
нең [illegible] [illegible]
да ул үзенең [illegible] [illegible]
[illegible].

„Иртәгә, иртәгә [illegible]
[illegible] [illegible]..." [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]... [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]...

Шул [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible], ләкин
[illegible]... Шагыйрь [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]. [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]. Бик
[illegible] булды. [illegible]

[illegible] кайтты. Менә
[illegible] кайтып [illegible]
[illegible], ләкин күз [illegible]
[illegible] күренмәде. [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible].

„Тереләсең инде шагыйрь..."

Юк шул. Булмый.

Бик күренешле [illegible]
бик [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible].

Шундый [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] бик [illegible]
[illegible] [illegible], ләкин
[illegible] [illegible] [illegible]!..

Юк шул. Кайгырма.

[illegible]. [illegible] кай-
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]. [illegible] бер [illegible]
[illegible], [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]

рактар баштарын тубэн
ҳиен, талҳын ҳына елфар-
зийҳар... (ҳзылды сәг-12).

25/I. Театрҳа барҳык.
„Акбузат" булды.

26/I. Бәгәнял кәнә. Мин
корпуста дневальный.

27/I. Укоузан кайткас,
китаихана
~~библиотекаҳа~~ барын,
Степан Злобиндаы „Сала-
ват Юлаев"ын укый баш-
ланым. Бын китап бик
куцелле тойолдо. Сәнки
узебеззец Ирузҳа булынын,
Каратау тауҳары турасын-
да, ерҳәшебез (земляк)
Салауат турасында ҳзыл-
ҳан.

1/II-47 г. Кыштын 2 се
айы башланды.
Ноуык. Аҳз.

2/II. „Салауат Юлаевтын
23 главасына еттем.

4/II. Салауатты бик ҳра-
тын укын бәтәрҳәм.

6/II. Татарса, Ф. Сәрҳизен
„Ин батырҳары" кита-
бын укынын. Бын китап
ты Алкинаҳа ҳшкэ бар-
ҳанда тоцлап, бер аз иш-
тен калҳайнын. Шунан бир-
ле мине „русская винтовка"
тип атап алын кийкйне-
лер бит.

7/II. Бәгән ҳзыусылар
менэн осрашабыз.
Ҳурҳар мине уззыре менэн
ардылар. Кисэ Ленинг-ны
партказинеиндаа була.
Бына ҳур зал. Халык
кун. Укытыусылар, сту-
денттар н.б. кешелер
йыйылҳан. Барынылашад,

кутэрецке. Зур якты лампочкалар кузге сачылдыра. Зур өстэл артында республиканың стэксе кешелэре, языусылар h.б. утыра.

Беззэ артка чына барын утырзык. Кисэ куцелле утте. Мин уземде бик шаг тоя инем. С. Кудаш, Э. Вэли, Ғ. Эмири, h.б. Языусылардэ курзек. РСФСР нэм БАССР Верховный Советына наймаузарча нэм орденле халык шачиры С. Кудашдыц тормош нэм иждадюлына карата сычыш яланылар. Чуцынан С. К. тоц иждадына арналын, Бам Гас. Ак. театры артистары тарафынан концерт биреле. Уныц шиырзарын нөйлэнелэр, йырланылар.

Мин бер артистарча, бер С. К-ка карайым. Уйда сик-

~~шат~~ нез шат, куцелле, беззец менэн йылмая нэм кул саба. ине. Булмэгэ кайтын кергэндэ лэ шат инем. Лэкин мине берене лэ курмэне: барынына йоклай ине.

Тик капыл, нөйлэнгэрчан радиоча кузем төшгө. Бына шатлыгымды уныц м-н уртаклаштым. Мин китке кенэ беззец булмэгэ радио керетхэндэр икэн.

Радио буласак наймаузар турасында нөйлэй ине.

8/II-47. Бөтэ совет халкы иртэгэ юлбашсыбыз Сталингэ нэм уныц төзрө уйдарына тауыш бирэсэк.

Куптэн бөгөн эзерлэнгэн кала бөгөн бигерэктэ куцелле, зур байрам төсөн алган. Йорттарга эленгэн кызыл байрактар куцелгэ

рэнэт бирэн ванкоинса ел
менэн талгын гына елфар-
зэйзэр. Элен куйылган
портретта йылмайын
карай тэсло.

Бына мэктэтэн кай-
тын килэм. Кала өстөндэ
тиэнэн йорөгэн самолет-
тар листовка яузырамар.

Кескэй бамалар ~~улар~~
улар ~~ю~~ черешен йылмар-
өлөмар за алын укыйзар:
„Узебеззен тауыштарыбыз-
зы бережее кандидатыбыз
бөйөк Сталинга бирэйек...“

Мин дэ бейтек листов-
каларзы кыуын карамым,
улар зын өйөрөлэ-өйөрөлэ уй-
нашыузарын аузы асын ка-
рай ючерзем. Обедты ин нуц
ашаным.

Мин, бына кала
нисек ул, тин уйлайым. Э
аулында нишлэйзэр икэн?
Бын арала хайта анган юк.

Дэрес эзерлэп уйлыра
инек. ~~Воспитательница~~ Тэрбиэсе
ана ~~ю~~ черен килен индем:
— Бамалар, барыгызза чи-
тальный залга төшөгөз, ку-
нактар килгэн, — тине.

Йу ~~ю~~ черешен төшөп китек.

Языусылар килгэн икэн.
~~Баштарыбыззы~~ Кетемдэребеззе валын исэн-
лэштек. Кун тэ утмэй,
кисэ асык тин иэлан йелде.

Улар уззэренен Ватан ну-
гышы йылдарында язган
шигырзарын укыйлар вэм
беззе уззэре м-н таныштырзы-
лар. Улар кулдарына яцы гы-
на кэлгэн тэткан яцы, йэш
языусылар (Ф. Рамазанов,
Ш. Биккол) икэн.

Бер кулына винтовка,
икенсе вэнэ кэлгэн тотон,
Висла буйзарында, Карпат
итэктэрендэ нугыш тоны

торган араларда кеуттле
halдат йөрөгө менән ядыл-
ган был шиғырзар. Тоуган
илгә тәрән мәхәббәт һәм
дошманға кәсләнәрәй ме-
нән һуғарылғандар.

Шулай ук улар хәзерге
тәгәрәс тормош, инде аяк-
ка баҫтырыу темаларына
һәм В. Советкә һайлаузарға
карата ядылған шиғырза-
рын да ҡыҡнылар.

Миҫә бигерәктә Рамаза-
новтың „Зоя" һы өкшаны,
хатта зур тәьҫир калдыр-
зы. Осарашыу куҫелле уйе.

Без улардың ҡел шулай
ҡел килеп йөрөузәрен һо-
раныҡ. Зур рәхмәт белде-
рен, Башкорт республикан
мәктәбенең ИНТЕРНАТ ҡәр-
биәмәнеуселәре исеменән
Башкорт Совет Яҙыусылары
союзына сәләм таншы-

рыузарын һораныҡ.

Улар ризе булып, без-
гә килеп йөрөргә вәғәзә ит-
телар һәм безгә йөкләмә
итеп тырышып ҡарға
куштылар.

2/III.

Мартайыла килеп ет-
те. Яҙҙы хәтерләтеп, ҡыш-
та куҫелгә рәхәт биргән
Мартеле иҫә. Саф аяз кук-
тә ҙәнеҫ иркә нурзарын
һибеп, һөйкәмлә кояш, ир-
тән кискә тиклем сәгә-
хәт итә. Ой баштарынан
әйе кеуек тамсылар ҡама.
Озон һеҫерткә һәм ачас кә-
рәктәрен тоҡоп, урам һе-
ҫереусе бабайзар ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ тротуарзағы шыйык
карзы кәрәйзәр, урамдарзы
кышкы кейемдәренән исен-
дерәләр.

Китапханава

Библиотекава йөрөп, „Октябрь" журналының иҫ башлап сыҡа башлаҡан (1930) номерҙарына алып ҡуҡыны. Был журналдарҙа колхоз сыккан дәүерҙәге тәрлө каршылыктар (кулактар) тураһында яҙылҡан. Бөлгеле, бында башкорт өҙәбиәтенә осраклы рәүештә урынлашып алҡан халык дошмандары, аҙактан синоры йөҙҙәре асылҡан ~~халк~~ кешеләрҙең „эҙәрҙәре" кун урын алҡандар. Хатта былар бәҙҙең өсөн тыйылмаҡ ҙа. Ләкин миҫә белергә, тикшерергә, өйрәнергә кәрәк. Бындағы нәмәләргә мин уткер тәнкит кҙлеге аша каралҡа кәрәк икәнлеген аҫлай инем. Тәнкит мәкәләләрен дә кызыкһынып карап утәм.

Хатта ерәндергес нәмәләр ҙә кәрәнә. Иҙҙәрен пролетариат яҙыусылары тип һәм уларҙы кукка кутәреусе яһаша „тәнкитселәр ҙә табылҡан! Бер мәкәләлә бер „тиҡырҙы мактап „тәнкитсе" уны „...Пушкинды „Евгений Онегинёнә алыштыра алмайым"... ти. Пушкинға, бөйөк рус шаҡирына һуҙ кутәрәләр! Мин был „яҙмаларҙы ҡуҡыны сыҡамда, нисек былар уткәрелгәндәр һәм бастырылҡандар икән тип уйҡа калам... Нисек инде тиҡырҙар, тиҡырҙарҙан, шаҡирҙар, шаҡирҙарҙан айырыла алмаҡандар!

Бәй, нисек айырылһындар? Бит уларҙы „айырыусылар ҙа шул ук буре булып,

шул ук ҺаҺык тиҕеве ябын-
ҹандаҕ ҺӨм баҕ ук сыбыкіан
кыдыҺандаҕ!..

Шулаҕ м-н бында як-
шы, бик ҕаҕатын укыҕлык
танылҹан ҕзыусылаҕ – М.
Ҕафуҕи, С. Кудаш, С. Агиш
Һ. Башкалаҕзыҥ ҹсҕзҕе баҕ.

Бол журналдыҥ ҺӨҕ
йылҹы номерзаҕын укын сы-
ҹаҕҹа каҕаҕ иттем.

15/III-47 Кис. Борис Гаҕ-
батовтыҥ „Бой-
Һонмаҕ кешелҕ" („Непоко-
ҕенные") тиҹін китабын
укый башланым. Бында
немецтаҕ таҕафынан
баҕыи алынҹан ҕзҕ ку-
кыуҺыз совет кешелҕе-
нец зуҕ баҕыҕлыктаҕы
куҕҺӨтелҕ (Тиҕас семьҺы).
Кикті бик оҕта кіҥім

менін ҕзылын, немецтаҕзыҥ
баҕыи инеуе, улаҕзыҥ тоҕ-
ло кулдаҕынан кілҹін
кізҕ ~~[illegible]~~ ҺиҺ ҹӨйенҺез
кешелҕ өстөнін иҕ кий-
кес кібіҥтілекіҕ ҹшлҕен
ҺӨм көслҕузҕен куҕҺӨҺ.
КитайҺыҥ I ҹ кисҕен укын
сыҹын, немецтаҕзец тун-
дай йыҕткыелыктаҕын
куҕен минец куцелдҕ Һаҹы
ла улаҕҹа нҕрҕі аҕіҕы ҺӨм
көсло тҕҕиҕ калдыҕзы.
Осындан да, вакиҹала узец
дҕ катнашкан кеуек булаҺы.
Исемдҕе юйылын, улаҕ уҕы-
ныҥа муйындаҕына номер-
заҕ ҕзылҹан фанаҕ Һакіалаҕ
таккан, ҹазаплаҥан лҕ-
кин бойҺонмаҹан, көсло бе-
ҕыҕ, вынеданлы кешелҕ,
ҹіттеҕҺец дҕ, куз алдында
тоҕалаҕ...

1/IV-47. Бына инде бөгөнгө яз коно. Кук өзө саф, аяз. Кояш өлмая. Бездә өлмаябыз. Чынаузарга эзерлек алып барабыз. Дәрестән кайткас, Шолоховтың „Чыр ватан өсөн вугыштылар" тигән китабын укый башланым.

2/IV-47. Китаиханаче Библиотекага барып Б. Гарбатовтың „Бөйөнмаз кешелә" енең II-се кисәген дә укый сыктым. Бик якшы китап. Миңә инде вар укый сыккан китап якшы, з укылмаган, чле укый торган китаплар тагы ла якшы тойола. Бына арала укыган укыган китаплар-зы язып утым:

4/IV-47. Э. Кирәй. „Кабалан кеше" (1940).

6/IV. „Октябрь" (1934 й. гы).
8/IV. Ф. Тукай әсәрзәре (1946).
9/IV, 11/IV. „Октябрь" (1935 й.).
12/IV. А. Карнай „Инженер Никольский" (1935).
13/IV. „Багратион".

18 апрель. Бөгөн 5 дәрестә укый сыккас та, класс етәксеһе (Гиффанова апа) инен: „+ Бер кайза ла китмәгез, Ленин музейы+ барабыз," — тине. Без бер тауыштан: „барабыз," тинек.

Фимал, Рауил, Курмаш арттарак барзык.

Достоевский менән Крупская урамының мөйөшөндә кескә генә бер мәтур өй. Хәзер бында Ленин музейы. Бына өйзә 1900 йылдың өтендә бөйөк гөлбашсыбыз

Владимир Ильич Ленин өзгөгөн һәм Башкортстандағы социал демократтар менән эш алып барған. Бына хәзер без Ленин тоткан тоткаларҙы тоҙон ишекгән индек һәм ул басып өрөгән ҡәнгә басып өрөйбез, тикшерәбез, рәсемдәрҙе карайбыҙ, яҙыуҙарҙы укыйбыҙ. Бына бәләкәй ченә әй уҙендә ниндәйҙер йәшерен сер һаклайҙыр кеуек.

Музейҙец мәдире бик якшы, һөйөшеусән, асык йөҙлө кеше. Ул апаныҡ бик асык итеп, Ленинд(ы)ҡ беларык йылдарынан алып, бөйөк Ок. Соц. Революцияны тиклемге һанан бәйәргәһәҙ бөйөк эшәре һәм уныҡ илде аякка басҙырыу, граждандар һуғышы йылдарында арыу-ҙалыуҙы белмәй эшлеуе тураһында һөйләне. Ул һуҙен: „Хәҙгә лә Ленин кеуек булырға кәрәк, алдығыҙҙа тәрған ҙур бурыстарҙы утәусе, Ленин кеуек арыу-ҙалыуҙы белмәй тәрған кәрәшселәр булырға кәрәк! тип бәтәрҙә. Уныҡ бәлә һуҙҙәре ~~[illegible]~~ (башкаларға нисек булғандыр, белмәйем) миҡә бик ҙур тәҙсир яһанылар. Миҡә шлә ниндәй ҙур бурыстар йөкмәлде кеуек. Йөрәк йыш-йыш тиите... Килеуебеҙгә бик кәнәгәй булдык. Беҙ, тағы дурт иптәш, иҡ аҙактан сыкҙык. Ленинд(ы)ҡ яткан койкаһын, йыһаздарын, укыған калын китаптарын асып караныҡ.

Хатта дныц бында яктыр-
кан лампаны нэм прилу-
сы бар ине. Барыныда ен-
текиш пэтибар менэн кара-
нык. Мицэ кайцандыр
Ленин уце килен сыгар ке-
цек тойола...

Юк шул... Ул юк инде...
Лэкин ул йэшэй нэм
ул йэшэр. Мин куцелдэ
генэ: Ленин, Ленин!
Бысайтарга беззэ калыр-
ныц,
Ваган-эсэм булган
кецек
Ленин —
атам булыш барыр-ныц!
тин шигыр яган куй-
зым. „Ленин" шигырына
тагы кайткас ошо стро-
фалар өстэлен куйыл-
ды. Мин шулай тэсир-
итчэндэ, куцелдэ зур той-
гылар уяна нэм „зур поэ-
малар тыуа"...

20/IV. Рус драм. театыры-
на барып „Платон Кре-
чет" пьесаны каранык.
Ял кона ине. Кон бөлөтло-

21-22/IV. Пушкиндыц „Капи-
тан кызы" тагы бер кат
укып сыктым.

Мэктэтэ Ленинды
тыуыу конөнэ арналган
беседа уткэрелде.

29/IV. 1 майга карата
„Беззэ байрам, унда
кан" тигэн шигыр яззым.

1/V-47. Демонстрацияла
йөрөнөк. Бөтэ кала
халкы сыкты. Урамдар
гау килем торзы. Бик бай-
рам куцелле булды.

Ноинауцар етэ. Уткэн-
дэрзе кабатлау, ноинау-
га эзерлек бара. (5 май).

20/V. Ноябрьдэ башланды.
Математиканан бирлэр. Лэкин мин отставкала. Кэзгэ калдырзынар. Кэзгэ калчас, бэйгэ инде! Язвы эшіе кэзгэ калдырмарма hуц? Хурлык, хурлык мицэ!.. Их... интэшіэр ноябрьда киттелэр, э мин бушка икмэк ашайым!.. Лэкин уземде hис кемгэ белдермэйем. „Бабайга рэхэт" тизэр кайhы мамайзар. Э мицэ бол шундай „рэхэт" — мин тамукта. Бонан ауыр нэмэ бармы hуц? Мин бит тармошган бер азым арта калдым тигэн hуз! Мин бит зур крепосты алыузан ситлэтелгэн мескен hалдат!.. Тфу чорту...
Ауыр, ауыр мицэ...

23/V. Интэшіэр тагы киттелэр. Мицэ нэ ятым калырзамы, ни булhа ла аіырза кэрэк. „Ятым калзамы аіым кал", тигэндэр бит. Калзан фэндэрзэн эзерлэнергэ тоіондом. Лэкин бол „туй бэйкэе дэмбэр кагыу" булмаймы hуц. Ничего, немаhам, кэсто hынан карармын. „Узендец кэсэцэ ентэрлек кэзэр ашаныу запасы булдырырза кэрэк, э бол ашаныу — каршылыктарзы сцау, ихтиярзы тэрбиэлэу, уны кунектерау нэтижэhендэ генэ иреталэ", бит! Э былар бэтэhелэ кэрэк нэмэ.
Мин быларзы утэргэ карар иттем. Э „эйткэн hуз-аткан ук" ул!
Яцы hэнэумгэ эзерлэнэ башланым.

26/V. Историянан консультация утверилде. Кайпы бар ацлашылмаган темаларды тикшерзек. Шин зер.

27/V. Историянан ныгау булды. 10 билет ным тубындыге нарадзар электе:

1). XI–XII б. Грузия. Давид Строитель. Тамара. Ш. Руставели.

2). 18 брюмер перевороты. Фр-ла консульствоныц ным империяныц эске политикалы.

3). „Коммунистер маршиялыныц манифесте" соккандаты.

Ое нарауга ныр бар ике эстшмэ нарауга ла тулы ядан бирзем. Лэкин „4" ле билгене генэ алдым. Бик ашыктырзынар шул. Иц 1-се билетте мин алдым ным ядан бирзем. Шота Руставелизец „Юлбарыс тиреле бэркенген батыр" поэманыныц идея йокмыкенендэ нойлэнем...

29/V–47. Писали изложение по русскому языку. Тема: „Прыжок". Л. Толстого. Отметка была „4".

30/V. Консультация по рус. яз.

31/V. по русскому языку (устно). Билет № 22;

Вопросы:

1). Имя числительное. Количественное и порядковое.

2). Составить предложение с этим числителем: „тысяча девятьсот пять."

3). Образ Пугачёва по повести А.С. Пушкина „Капитанская дочка".

Отметки:

по грамматике – 5;

по литературе – 4;

1 июнь. Анатомиянан консультация булды. Утелгендэрзе бик кыскаса кабатлап сыктык.

2 июнь. Анатомиянан ныгау уткрелде. 2 ее номерлы билет гижте. 3 Порауга ым өстимэ Порауга ла яуан биреде.

Отметка „4" булды.

4 июня. Консультация по физике.

5 июня. Испытание по физике. Билет № 8. Отвечал хорошо.

Отметка „4".

6 июня. Консультация по нем. языку. (Генрих).

7 июня. Испытание по нем. языку. Билет № 22. Отвечал. Отметка 3.

Только остался родной язык (сочинение).

Погода плохая. Дождь. Ветер.

9 июнь. Эсэ теленэн консультация уткрелде.

10 июнь. Башкорт теле эзбиэтенэн сочинение яззык.

Тема: С. Кудаштың „Хат" поэмаһындағы яңы фекерзәрзең үсеуе.

„4" билгеһе булды.

Ныгаузар бәттә. Иншылыш булманы эле.

Ашанғас ук Курмаш м-н библиотекаға сиптык. Азак Рәуил м-н Гиман да барзылар. Хәзер инде библиотеканан кайтмабыз. Бик нуи, бик нуи укыһы бар.

Бөтәлгә „Октябрзең 1, 2, 3 номерзәрен укыным.

11 июнь. Цыганская поляна эшкэ барзык. Ишелсэ утырғырға ер каззык. Эштэн вуц Дим буйына барыи ныгу индек. Кон бик матур булды. Кояш. Аяз-

13,14/VI. Горькийның [illegible] укы-
ла башладым.
„Ана". („Мать" — роман).

15/VI. [illegible] булдым. Бик арыдым.

16/VI. Анда без иртәнге [illegible]. Библиотекага
бардым, „[illegible]" укып бетердем.
Бик [illegible]. [illegible] укы-
дым. [illegible]
[illegible] („[illegible]").
[illegible]
[illegible]

[illegible] алында була-
сак", [illegible]
[illegible], ка-
пак [illegible] бер [illegible]
[illegible].

17/VI. М. Горькийның „Бала-
чак" китабын укый башла-
дым. 18/19 да укыдым.

20/VI. „Балачак"ны укып
бетердем.

21/VI. М. Горькийның „Минем
университетларым" ки-
табын укый башладым.

23/VI. Укып бетердем.

24/VI. Шәриф Камалның
„Матур туганда" рома-
нын бик яратып укый башла-
дым. 25,27 дә укыдым.

30/VI — укып бетердем. Бик
[illegible], [illegible].
Бик укып бетердем, [illegible]

Ш. Камайдың „Найманма эсэрзэрёнэ „Хэжи эрэнде ойлэнэ" пьесаһын укып сыктым.

1/VII-47. Ямчыр яда. Һыдык.

Библиотекаға барып, „Октябрь" зец 1938 йылғы номерзэрен укыным.

2/VII. Укыу ҙа эш тэ дауам итэ. Бөгөн ямчыр яуһа ла эшкэ киттек. Иплэн эшлэн буйланы. Ямчыр бик көсло яузы.

v 6/VII. Без инде кэзер бөтөнлэй грузчик йэки бурлактарға окшап киттек. Көндэ изел буйынан кайтмайбыз. Иртэ торон көн дэ эшкэ китэбез. Бармаган утын ташыйбыз, өйэбез һэм машинаға төйэн абырэбез. Эш кайнай.

Эш бөгөндэ, вакыт-вакыт ямчыр һибэлэн торһа ла,

эш кызыу барзы. Сөнки план тулғас та, без адылдарға ла итэргэ кайтын китэсэкбез. Кисен бик һуҙлан кайтык. Шулайҙа эш барыһынан да рэхэтерэк тойола.

Эшкэ бармаган көндэ бик куҙелһез, арыта. Э эштэ көндөҙ уткэне лэ һизелмэй кала. Бик кайткас кына кыйынырак. Ашау бик ете китмэй. Кайыштар һуҙы нөктэлэрендэ тора...

Эшкэ йөрөһэк тэ китапхане ~~библиотеканы~~ ла бергэ ташлаҙы килмэй. Вакыт табын, барырға тура кила. Бит укыған һайын куберэк укыҙы килэ. Куҙел кэзер бигерэк комһозға тиҙде и белгэн һайын ни тиклем белмэгэнлегец, ни тиклем куп белергэ кэрэк икэнлекте һизэһец.

Псоындан да Горькийзың бик
дорос ятты, укыу, китап
яратыу — белем шишмәне"
тигән нуззәре нәк тура килә.
лә инде. Укыйым да —
тунан мицә нисектар, өзөй
ган тыш, кешелар якын бу-
лыи курень. Донъя ацлашы-
ла. Ә тагы, тагы ацлар-
ға кәрәк. Бына, вакыт
ни тиклем кәзерле! Бер
минут — алтын — казина!
Сәйтте — кәнгә, кәндә — йылға
тиәндерге килә... Псоындан
да кәндәр ешмәй.

9/VII. Мин бик яратып
укыған „Салауат"
китабының автары (языусы)
Степан Злобин менән (биб-
лиотекала осрашыу бул-
ды. Ул узенец „Остров Буян"
тигән тарихи әзәрәнән
главалар укыны һәм узе-
нец язған әсәрзәре тура-

һында һөйләне. „Салауат"
китабын языу өстөндә
әшләгәндә Ш. материалдар
йөйәнгу өсөн Башкортстан-
ға килеуен, тикшеренеуен
һәм Салауат тураһында
карттарзың һөйләуен
тыңлауы тураһында һөй-
ләне. Ул ни әлек Башкорт-
станда урман әшләгәндә
әшләгән һәм башкорттар тар-
мышон ныклап өйрәнгән. Са-
лауат тураһында материал-
дар йөтөп ни башта уның
тураһында поэма язырға
уйлан, азактан кун мате-
риалдар туплаңғас, зур
бер әсәр язырға карар
иткән. Ул ни китап
бына без яратып укырлык
гузәл бер китап булғанда.
Псоындан да, мин уны
бик яратып укыным.

10/VII. [illegible] қайтабиз! [illegible]. [illegible]

11/VII. [illegible], кечке поездга [illegible] [illegible]. [illegible] ... 7 соат. 30 м.да рабочий поездга [illegible]. [illegible] вагонда борабиз. [illegible]

12/VII [illegible]

[illegible] 60 [illegible]. Шунда, бир [illegible]

13/VII. [illegible]

йоконан уянгас ук баксаҙа
сыктылы. Бакса куҙелле.
Йәшелсә, бәрәҙге куп уйлар-
тылған. Бәрәҙгелер бик
ҙәйәр сәскәнә уйлаҙар.
Ләкин бында яҙы бәрәҙге
ашамайҙар икән ҙе.

Кустылар колхоз ка-
тәуен кәттер икән. Ирә
торҙас уккиттелер.
Нисектер, миҙә улар бик
йәгуаш булып, йәш курен-
делер. Бәтт улар ҙе уй-
нап йәрәрләкәр! Их, тай
сыклык шул. Ни бары
Рәулгә 13, ә Ҙрелҙа бары
8 йәш тулған... Минеҙ
илаҙы килде. Ничего, әй-
рәнгендер, сыныкҡындар,
бит миндә шулай инем.
Тай карапык, карадылда йар-
ҙок. Инәйгә ярҙамлашырҙа
кәрәк ине...

Фарипов.

Кәндәлек

Язмалар.

(дауамы,
башланған —
1946 йыл 5 апрель).

1947-48 й.

Ф. Рәмл.

Уфа.

13-16/VII 47.

Бына мин
аусында. Көтөу көтэм. Бак-
сана эшигнем. Их, бар эш-
тэн дэ бигерэк баксана эш-
игуце сэратам мин. Бына
иртэ. Көтөу китэ. Э мин
инде куптэн баксана сы-
вам. Пиццэн тэман кутэрэ-
нен, кояш та сыва. Ни уце-
нец нэмэ нурцарэ менэн
койондора. Бакса матур.
Пэшелсэлэр кун сэсенгэн.
Пиццэн уццэрэнец уцоштара-
рын бирерэ эцарэнен, гор-
нэ ултыранар. Ситактарцы-
вы. Осык тамсылар кояш
нурэ астында алтын ке-
цек ситыран куренэлэр.
Бына тикнем halkын бу-

ноги ҙорау сәбәнле, улар ҙәә
алмай ҙорҙандар. Хәҙер бо-
на кәндәр йоглоу. Бәрәҙге-
нәр ҙә гәл кеуек ак, кук
ҙәҙрәге сәскәнәр кейеп ул-
ҙоҙалар. Баксанан сәнәлә-
ма килмәй.

Колхоз бесәнсә ҙәшкән.
Әшҙәр ҙәкшәр бара. Тик
бәна ашау ҙәәр бәна кәр-
ҙәрәк. Улән ашайҙар.

Мин-кунактарна сә-
гәлдәр, алмбуҙа ҙәрәкта-
ҙәр менән һөйлайҙар.

Ҙәрәй әле һәҙ-каҙәк бар.
Инәйем һөйлай. Юлы
„ҙәрәҙ ҙәҙарҙа ҙурә килә.

Ләкин миҙә бәле
аҙәлҙа кайҙәгу бик фай-
ҙалы булды.

17/VII. Их, мәҙәр ҙа һуҙ
Ҡурҙән булды! Бәна ҙәр ба-
шәнда кәҙәш нурә менән
кәйәнәм вак кәна Ҙулкә-
ндарҙәнә һиҙелер-һиҙелмәҙ
кенә бәйеҙҙәрен карап ҙә-
кәҙәнәм ҙәам. Әнә карщы-
на бәйек булмаҙан ҙау ҙеҙ-
мәләре һуҙәлә кәҙкән.
Кәҙәш кәҙҙәрә. Әй ҙәкмәҙ
ҙә һуҙ бәл кәҙәшка! Әҙе
булҙанлаҙкан һөйәрҙәр
һәгуҙа керен ҙәрәлар, ha-
ҙәк-кәҙәнәр һалкән
ҙәрән тәбән, ҙәр аҙәнда
бәкәлдәшән ҙәлар. Тәш
м-н ҙәмеһәндә улар ҙәрә-
ҙәрәнан куҙҙалмайҙар.

Рәхәҙә һуҙ бәл кәҙәу
кәҙәуе! Бигарәк ҙә минеҙ

28/VII. Бона конфетэфэн
кэуэн дэнфэ эдэ, пэмэ
гуэн эсфэ ифэн, какэмэ
зэ укэфэ кэцэнфэн. Ифа
фэгэс пэфэн дэ абэгэц.
Канэн кэскэфэн кэ-
гэн фэгэнкэ бицкэнэн кэ-
фэн. Кафакэн - ихэнда
бэгэцэн фэфэ. Ифэфакэ-
нэн дэ кэцэфэн. Кэсэ эн-
эн ифэфэ. Эгэ бэгэцэ, бэ-
гэц! Ихэнэц бэф ицэфэ. Ба-
нэнэк дэцэфэн гэнэц нэнэ
цэнэ. Эц энэн чэгэц
бэнэ бэцэкэ эц хэгэц дэц
энэк бец. Эц аф кафэцэ-
э энэ гэнэц эфэгэнэн бэс
баф кэнэнэгэн. Гэнэц ада
энэц ифэгэн эц адэцэ фэ-
эгэнэ бэц? Ик гэ эка-
фэгэн ицкэ фэгэнэн бэгэ-
гэнэ фэ, кэнкэ из...

Ада бэц кэнэнэн фэгэфэ.
Бэнэгэнэс цкэ, ицэ! Бэгэ
зэ бэцэ кэнэсэцэнэн. Цэ-
гэц гэсэц кэцэ-кэнэгэ ца-
бэгэнэц. Фэгэнэ ицэ бэц-
нэгэн, Ифэнэ эгэцэгэц
нэгэ кэцэгэзэ эгэгэ пэгэнэ-
гэц ицэгэбэ бэгэнэ ифэнэ.
Кэсэгэ кэнэ бэгэцэнэнэгэ
бэф бэц ицэц (Афгэц Ша-
нэбгэц, какэмэц пэцэк-
гэгэц) кэцэбэц нэцэгэ.
Ифэ нэгэц ацэк бэцэкэц
сакэ эцэц цкэгэцэн. Э
ацэк кэнэгэ - ицэнэн.
Бэгэ эгэцэгэц кэцэкэ,
Ифэцэгэ из ацэц кэнэ-
бэн. Ибэцэц ацэц пэцэбэц.
Бэнэ гэбэгэ бэц бэцэнэ
цэгэ цэбэц, эгэ гэ бэц-
нэгэгэц. Бэцэгэбэц эгэ.
Бэф цбэн кэцэ бэгэбэ.

Куп ту утмэгэн, эле генэ
бит мин баксалар кара-
вы инем. Канча батыи
нувышыи йорогэн узал
бер малай инем. О, хэтер-
лэнэц... Хэйрулла менэн
озак нойлэшен яттык. Ул
узенец укыгэа китергэ юл-
лан йорогэндэрен нойлэне.
Мин дэ бил телекте бик
дорос курен, бик оготит
кэцштэр бирзем.

Унан нуц башка нэмэ-
лэр турасын да ла озак
нойлэштек. Хэйрулла хэ-
зер инде бетолиэ баш-
карван: Китаптар ~~и~~ нэм
башка политик нэмэлэр
турасын да нойлэй. Мин
эстэн бога бик шатлан-
дым. Ул бит минец элек
китап укыузы яратмай

торвайны...

Тэш дэ етен килэ...
Кайтыгэа вакыт.

19-20/VII. Бил арала ко-
тоугэ йорамэнем.
Кустылагэа сабата урен н.б.
эштэр эшлэм, вакытты ой-
зэ уткэрзем. Тик бына
бегон генэ инэй кушмала
ла килдем. Рэуил дэ кил-
де. Мин язышам. Бил
кондэрзе бер цекэ алыр
осон берэр нэмэ язмак-
сы булдым. Ичерек кэ-
лэм ак кавыз өстөнэ:
„Котоуле цетэлектэре"
тигэн нуззэрзе нызыл та
куйзы. Бил шивыр узем-
сэ. матур вына сыккан
кеуек булды. Бына уны
язып утэм:

Мин кәтәусе,
Бына тиҕәр ҕазам,
Ҕатам ҕзем Ҕзэн ҕаҕанда.
Кән кисегэ,
Кәяш байын бара
Ан итэргэ таҕзар аттына.
Уйҕар, уйҕар...
Улар тезелэнэр
(Кәтәуселэр байҕар хоҕлаҕа)
Ҕоймаланар
Улар башка минен
Кэлэн алдым,
булдым ҕазаҕа.
Ҕзэн аҕа,
Каҕа тулкындарын,
Ҕар буйнатын кирҕэн
Камыштар,
Емандэшэ
Бер ҕаҕанда уноҕ
Зйтер hен дэ энҕе-вак
таштар!
Шунан hуҕ баштан
ҕкэн бер вакиҕа тураhын-
да ҕззым.

Бар тон ине,
Бына кэтерлэйем,
Айҕа сыкты таҕзар
аттынан,
Тон дэ аҕз,
Кукҕэ hирэк кенэ
Йөзөн йөрөйакhын
болоттар.
Төнө йэмле,
Рэкэтлэнэм бына
Ҕатам мин шундай төндэрҕе.
Бер нэмэ юк —
Тэрэн тоҕнлок йөзэ,
Йөндөззаҕза инде сеҕзэще.
Йөҕ таҕыша
Килэ тегеҕкан
Коззар, йэштэр унда
уйнайҕар,
Йөрэк тибэ,
Тукҕа, тиимэ инде!
Мин ҕатаҕкан унде бар
коз бар...

Шул тӧндӧ мин
Уза ӕзыу бирзем,
Ӏи кавызза бынай ӕзылдӧ:
„... Ӏӧйгӧ ӏине...
... Бына белдерзмен...
... Уртаклаш ӏин ӏӧдӧу
тӧйгӧмдӧ!..“
.....
Ӏӧйӧшӧдзӧр
Инде ӏӧр ӥгӥрзек
Ӏӧ баренее ӕбай телге,
Бӧл рулкондар
Бына инде мине
Шул телккӧ кӧслӧ ӧтӧрзе...
Сикырландым,
Ӏи тойгӧлар минӧ
Бер ӕзым да ситкӧ кирмӧе,
Йӧрж рибӧ,
Тавы бирзем ӕзыу,
Лӧкин ӕдан ӏаман бирмӧе...
Бер ӧдӧ шулай
Тӧнгӧ калгӧе уны
Булдым мин ӕзатым барырза;

Шаярын без,
Бына ӏармӧгӧнбез —
~~Ерӧкӧмӧгӧн~~
Ерӧкӧнбезӧ
килеп Кавказа!

Калыл гына:
— „Ӕдан...?“ тинем уза,
Ӏӧгӧтӧн кӧсӧн мин
ӏӧ кулын,
Ӕнды тӧтӧн
Ӥу Миӧ ӧндӧшмӧгӧ
Ӏгерзе ӏи тиз ӏк ӏк булын
Ӕнтӧжаным.
— „Бӧл ни ӧш инде,“ тим,
Ӕсӧуланын куйзым
ӏикӧлӧ...
Ӏйлан куйзым:
— „Ах чарт возьмы...!
Куртӧр аса ахыр тирӧлӧ?..“
Ӏсан инем,
— „Ӏх ӏин!.. тинем, —
Ӧлӧгерӏен же бер вакыт,
Шаян кӧзӧй
Тӥкта, тукта ӧле!

Кәрәла алмасның нин касын...

Шунан нуц мик
Курәлмәнем уны
Китен барзым алыс касаға,
Поезд бара,
Яна йәрәк минец
Ертмәбез бит инде наманда.
Алыстарзан
Симофеузар кәлән
Ши курнәрен кашын никерә,
Осрашмабыз
Бәтки шаян кызый...
Ине бер вакыт,

Бәтки мәцәгә...

Шивыр шул урынға ерке, каныл нисканем китрам. Кемдар аякка тәрра. Караham, ни аидан йәрәуе, ни рецкәгә рейгән каскын кара нойыр тара.

Кайтырға вакыт еткән ине инде. Нойырзар за кайтырға гәнәлә башланылар. Тарык-кәзәлә ни аидан чабышын киттеләр. Рунгә малдарзы йөлгә аша сыбарырға куштымда, узем тар ғына нукмак буйлан йөлгә ярынан киттем.

Яр астында нинди́зар бер кәй уйнаған кедек мәтур бер тадыш сыбарын, шылтыран кына йөлгә аға. Ул узенец ошо аз ғына нидын Өрузәнгә алын барын кая нәм гәлын дадам иттерә. Шул йөлгә тамабында минец „кабинитым" урынлашкан. Бына шул кабинеттан әле узендец ешемә кәнәбәтмәнен кайтын барам. Тик ~~[illegible]~~ ошо бер кәй сы-

ҙарын, ҙаштарҙа бәрелеп
шыйтыран ятыуы ҙлеге
кара Нойыр ҙуктаткан фе-
карҙа тағы иҫкә килтерен
тәшәрҙә.

... Өсрашырҙа ҙура
кинде. Мин каникулҙа кайт-
тым. Лжин беҙҙеңул
бик кескенә булҙан мә-
хәббәрҙеңә ҙәмәрә бик бик
коҫка булды. Сәнки бол
ҙле ысын, кәсләр ҙуҙел ине,
ул тик шул йәштәрҙә
була ҙарҙан тәбиҙи... хәм...
инде. Тик каным, шул
сактарҙа кас була ҙарҙан,
ашкынысҙан килеп
чыккан нәмә... Әйтерһеңдә:
...„Кисен сәсәк аткан
булды, ә тацында, ә ҙа-
цында инде кайсыдә...

Өҫтәмә сәбәп булын
тағы ла сум-сар сумә-
ләнәрҙә әйәнде...

... Нойырҙар алҙа
сабышын килеп тә сыкты-
лар. „Эй-й-й!" тип Рәуил
кыскырын сбәрҙе. Кәтәуҙе
тауҙан мендерен карды-
ларҙа каретен ятык.
(Ферма тау башында
ҙына урынлашкан ине).
Нойыр һауысы сәбиҙә
анай кәлән карҙыҙа ки-
леп сыкты ла:

— Най, най бол кәтәусе-
ләр, бик сәрле, һуҙ алын
кайталар!.. ти не.

Кәяш байын бара
ине инде. Мин китаптар-
ымды, Рәуил кәтүл, сы-
бырткыларын ҙотон өйгә
кайтын киттек.

29/XII. Орӣза аӧӧ мала
ушкала кыӣӣк. МТС
ка ӣкӈа ӈзоӈоӈ ала
бӯӧла ӈаӣӧӈаӣ ала.
Кӧӧӣӧм завод.

Коӈакыокӣӈ, ӣамок-
ӣаӈ аӈаӧмла бӯӈаӧз.
Ӈаӈокӣӣӈзо ка ӈӣӧӈ
кӧӈаӧз. Кӧӧӧ ӈӧӧмӧ ӣа-
ӣӧӈа аӧӧа ӧӧӣка ӈӈ-
зо бӯӣӣа бӯӈаӧз. Ка-
ӈа кӯӧка бӯӧа кӧ-
ӈеаӧа ӈӧӣа м-а кама-
ӧӧа ӣӧӧзаа „кӧӈаӈа"
ӣаӈӈаӈо кӯӧӈӧӈӈӧӣкӧӈ-
ӧа ӈоӈаа кеӈек бӯӣаӣ.
Кӧа ӣаӈӈ. Ӧӧаа ӣӈе
Коӈзоӣкӯза бӯӧа ӈа ӧӈӧк.
Ӧӈӈӣа ӧӧӧаӧа ӣӧкӧа
ӧӧӣӈӈе ӈоӈа, кеӣеӈ
кӧӧӣаӣӣаӣ, коӈзоӈ ӣа-

ӈаӈа. Кӧӧӧаӧа ӈакӈоӈ
ӧаӧӈа ӣӈаӈа ӣӈӈ
бӯӧӣаӣ. Ӧӧкӈа ӧӈоӈ
ааӣӣа коӈеӧкӈо ӧаа
ӈоӈоӈо кӧӣкӧо ӈӧӈаӈа.
Ӧӧӣ аӈа ӈаӈа ааа ӣӧ.
ӧӧӣӣа ӈӈаӈӈаа ӣа, ӧкӧӣ-
ӧа ааа ааа ӧаӈа ӈоӈаа
кӯӣаа. Кӧӧӧ ӣӈаӈа ӈӧк-
ӈаа ааа, ӧкӧӣа ааа
ааӣӈа ӧаӈа ӈоӈаа
ӈаӈаӧа ааӣӈаӈ
аӈаӧӣа ӈоӈаӣ.

Соӈоӈ-соӈоӈ ӧӧӧа
ааа ӈ ӈӈка ӧаа ӧаӈ
ааа ааа коӈеӧкӈо ааа
кӯӣаа. Аӧӧ ааа, ӧк-
ааӈ ааӧ, ааа ӧааӈӈ
ааа ӧаа-ааа
ааа.

Ааа, ӈӣӧӣаӈ Кӧӧӧ
ӧӈӣаа ааа ааӈаа ааа

[illegible]
[illegible] кайтек.
[illegible] бик
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] бик [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
бик [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

1 август. [illegible]

2/VIII. Көн матур. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] кайтек.

[illegible] бик [illegible]
[illegible]
[illegible] 0,50 [illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

Кәрәгә барганда ла, әш-
кә, бесән йөгәрә бар-
ганда ла кесәгә китап
тыгып алам. Кәрәзә сак-
та А. Шамовтың „Хикә-
йәләрен" бик яратып
һәм бесән йөгәнда бә-
йәк Маркс һәм Энгельс-
тың „Коммунистар пар-
тиялының манифесты" әсәр-
зәрен укып сыктым.
Ныклап, үземсә, тикшер-
зем һәм аңларга тыр-
ыштым. Бер аз аңда
үсә тәшкәндәй булды.

Бын ауылга кай-
тыгуза үзем дә бик
нык кына ныгынын,
беләкдәр зә тимер ке-
уек ныгыны, елкә ла

үгеззеке кеуек булын
китте. Кис әштән кай-
тып Мәхмисә апаларга барын
кер һәм: „Бын Фаншил-
га әш кимеште, нинди
тазарын кирте!" — тип
ныклана башлай.

Бына инде кирер-
гә нә вакыт етте.
Ауылда уткән бын кызыгу
куцелле, рәхәт кәндәр-
з хатта низелмәнеләр
зә! Иртәгә кирәбез.
(28/VIII.). Инәйзә кәрәк
ярактарзы әзерлән куй-
зы. Үзем дә вак-тә-
йәкдәрзе, китап фәлә-
дәрзе, язмаларзы ка-
рашторын алдым.

28 август. Машина
Кажадыллан
Вишгузэрдэгэ барзык.
Жэмил агайзар, Хатмул-
ламар h.б. бергэ ултыр-
ыр, кискэ раба кирэр-
гэ тейеш инек. Лэкин
машина тиз килмэ-
не. „Мичман Суворов"
тигэн бер бэлэкэй ге-
нэ кирапрыла укоп сык-
ты. Тик кояш байыр
алдынан гына машина
килде hэм азрак тар-
ганден нуц барыбыз за
тэйгешеп, аулыдан
сыгып киттек.
Инэй кажсык инде
бэлэ юлы иламайса,

шатланып озаты калды,
hэм минец дэвидэ ку-
целле булды.
Тэнэ буйынса ма-
шина узенец юл йорза-
ры йорлам елга барзы.
Актыгыгуга инде стан-
цияга (Сулея. Беззец
аулыга 100 км) барып
тэштек, лэкин пасса-
жирский поездга ди-
гэрэ алманык. Тик
тэшкэ раба гына бер
военнойзар hэм hугыш
вакыгында к-е ка ки-
ген, хэзер кире кай-
тып барыгы украинец-
тар арабына кызы-
лым кэскэ генэ элэгеп
киттек.

30 август. [illegible]

[illegible]

„[illegible], бабай!“ [illegible]

[illegible]

[illegible]:

„[illegible], бабай?“

„[illegible]!“

„[illegible], бабай?“

[illegible]

[illegible]

Мин дә бында сәйченә зарем дә дәтдомча киттем. Дәтдам бер нузылын киткән, бер ченә катлы аҹас йорт булып, өй алдында ҹәрлә акатсия, алма аҹастары үсеп утыралар. Бына шунда урынлашырча тура килде. Сәвит ауылдаш менән курештек. Бик куцелгә рәвәт булып китте. Бойын бит ауылдаштарзан ул бына.

— Ну, тормош окшаймы, Сәвит? — тинем.

— Кишләшһез, окшаймы... Тин, Сәвит, йоцаш кына ядап бирзе.

Ул мицә йоцашланган, ауылда сактары ҹәдә ювалган, ябыча тәшкән кеуек куренде. Кейемфәлән әле биреллә-гәйне. Башта мицә бик кызык куренде. Тәрлә райондарзан килгән тәрлә баламар ҹәрләсә һөйләшәләр. Әле һаман приём бара. Яцынан яцы малайзар килеп таралар. Айырым-айырым ҹәркәм булып, яндарына чемаданларын, токтарын куйып, урам тулып яталар, кайһылары ул-рыралар, ашаналар...

1 сентэбр. 1947 йыл.

Укоузар башланды. Мэктэп бик матур йыйыштырылган, йыйнак, куцелле. Парталарза, өстэндэрзэ һэм тэзрэлэргэ сэкстэр, гөлдэр утыртылган.

Укоуза керар алдынан дөйөм йыйылыш булды. Йыйылышта ялда торган бурыстар тураһында һөйлэнелде. Укоусылар бик куп булыу сэбэпле VIII класс дурт группаза (А, Б, В, Г), IX һэм X класстар икешэр (А, Б) группаза ~~...~~ буледе.

Мин VIII, а класына элэктем. VIII һэм IX класстар төштэн һуц укоуза тейеш булды. Шулай итеп 1947-48 укоу йылы башланды.

2/IX.47. Бына инде укоу йылыныц икенсе кәнө башланды. Мэктэп бик куцелле булһа ла, детдомдавы тормош нисектер тэрле тугел кеуек курендe. Ятырза койка ла, постель. фэлэндэ юк. Кейем-фэлэндэ эле бирмэнелэр. Ашар өсөн интернатка (социалистическая 7 урамына

[illegible]

V 6 сентябрь.

[illegible]

уз кеше, якын ипрэш
итэ башланылар.

Мицэ лэ ошо ябай
ауыл малайзары окша-
ны hэм ~~библиотекава~~ китапханава
йорди башланык. ✓

Тик мицэц, кай бер-
зэренец библиотекава
кергэс буректорен hал-
лай, кэнбавыш, сэрлэ-
цек яры, кишер ашан
цирырыузары эсте бо-
шора башланы. Ахырза
тузмэнем, тегелэрзе
сава башланым:

„Их инэгеззец цида-
ры! Эллэ хайванмы
hез?.. Нэмэ, эллэ кайза
цирырванывыззы ла
белмэйhегезме?..

Белегез, был Башкир-
ский республикан науч-
ный библиотекавы бу-
лыр! Кэзерен беле-
гез hез!" ти рорвай-
ным мин уларва.

7/IX.47. Бына бэгэн
Бэйэк Мэскэузец 800
йыллыгы!

Мэктэпрец ура-
мында ошо Мэскэузец
800 йыл рулыцы айкан-
лы йыйылыш булды.

Мин дэ Мэскэузец
800 йыллыгына арнап
бер шигыр язым ~~рашманым~~
куйзым.

Бына ул:

Мэскэ, Мэскэ!
Данлы, бадыр Мэскэ!
Ун бир беззец бөйөк
калабыз.
Ничез быдар
Гөмөр гөлын көрлан,
Мэскэ ниҗэ сэлэм язабыз.

Бөйөк Мэскэ
Ецеу гөлын нөрчэн
Мэскэ беззец гузэ калабыз,
Чинрэ Мэскэ
Беззец бэхер гөлэ,
Чинрэ беззец дали арабыз.

Мэскэ, Мэскэ!
Чин бир беззец лидец
Көслө рипкэн кайнар
йөрэге,
Барлы Гуван
Бөйөк халкыбыззыц
Шаулан дорван көслө
узэге.

Мэскэ, Мэскэ!
Данлы гузэ кала!
Чинэ көрлан йырзар язалар,
Ецеуселлэр
Бына ниҗэ карап,
Ецеу гөлын нинэн дабалар.

Мэскэ гөрлэй,
Мэскэ шау-шыу килэ,
Мэскэ наман урчэ урелэ,
Бар дуванрай
Илдец халкрарын
Карарган ул Мэскэ узенэ.

Йэшэ, йэшэ!
Данлы, бадыр Мэскэ
Ол курнэркэн бөйөк
калабыз!
Йэшэ, йэшэ!
Кайнар сэлэм ниҗэ
Ол баш сыбыз,
дали арабыз!

11 сент. 47. Тармош ла-
ман гучгесэ уз авы-
шында. Лэкин дузэбез.
Ауылдан килтергэн аз
вына акса ла бэрдэ.
Эстэ бурелэр карадыл
кыскыра. Етмэнэ да-
вы бер бэлэ! Ламан
мунсава алын бармай-
зар. Арканы беттэр
кимерэ башланы!
Мунса кермэгэнгэ ин-
де 15 кон булды. Бельё-
лар дегет кеден бул-
ды. Скрипка уйнарва
өйрэнеп киттек.

Кайыш тарза нуц-
вы нөктэлэрендэ дорон
калды.

13/IX. 47. Кис мунсава
барзык. Лэкин
бельёлар алыштырыл-
маны эле. Дэрестэн
нуц бөгөн политинфор-
мация булды.

Өзэр Сэвит яныпан
сыктым, икенсе булмэлэ
дорам. Рахимгулов Ирек
менэн бергэ ятабыз.
Төнө буйы дөрөшөп
сыгып, кызык булып
бөрэбез. Ул мине, мин
уны хрэрэм. Иртэн тор-
вае: „Хй, нин малай, бө-
гөн бөрөнлэй мине дөрөп
дөшөрзөц, шуныц өсөн
нарар — койканы нин йы-
йоштыр", тип куша.

14/IX.47. Пиззэн интернатка китэбез.
Детдомда тоталы на килмэй. Сэвэт 10 библиотекава китэм, 1 зэ укыгва нэм укыузан кайткас, тавы 7 сэвэттэ библиотекава китэм.
(Юва хэрле). Дэрес кэзерлэргэ тон эзэн, нэм ул минекс. Темэнэ актырванса ултыр. Шулай ултырыгу минец эсэн иц рэхэт тэ инде.
~~Библиотекава~~ Китапханса йэрэн, Н. Островскийзяц „Корос писек сыныкры" романын укып йэрэйем.
Был китаптэ инде

дуртенсе кат укыйым.
Нинди гузэл, нинди нуцелле китап был! Укыван найын укыгы килэ был китаптэ. Эйтерлец дэ, мин дэ нэк ошо китаптыц тере геройзары менэн бергэ йэшэйем, кэрэшэм! Ысындан да был китап йэшэргэ, ысын йэшэргэ дйрэтэ. Лэкин был ябайвына йэшэу тугел, э иц бэйек йэшэу!
Эгэр зэ кешелек хистэре булмайынса, Обломовтар кеуек йэшэнэц, донъяныц нэм йэшэузец ни кызыгы бар нуц? Нэм ни цэ кэ-

рәк ул!

Ә бына йәшәү был бөйөк ҡаһарманға бы-на нисек әйтелә:

„Кешенең иң ҡәҙерле нәмәһе — йәшәү; ғүмер бер генә тапҡыр килә һәм ул ғүмерҙе шулай үткәрергә кәрәк, маҡсатһыҙ үткәрелгән йылдар өсөн бушҡа янған ҡайғырырлыҡ булмаһын, әшәкә ваҡытты үткәрер өсөн һинең йөҙөңдә ҡыҙарлыҡ үтә [illegible] булмаһын; үлгәндә лә: „бөтә ғүмерем, бөтә көсөм дөнъяла иң матур нәмә — кешелектең азатлығы өсөн көрәшкә бирелде, тип әйтерлек булһын." (Н.О.)

20/IX.47. Көҙгө көндәр килеп етте. [illegible], [illegible] барабыҙ!

Китергә йыйынабыҙ.

Бына шундай бер көҙөкмә кәм килеп сыҡты. Дежурныйҙан ҙаһкоҙо — минең минең урама өҫтөн килеп сыҡты. Китергә булғас, китаптарҙы, әҙмаларҙы чемоданға һәм тумбочкаға тултыр-

[illegible]

— [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]?— [illegible].
— [illegible]?
— Откуда ты [illegible]?
— Так просто...
— Кем [illegible]?
— [illegible].

Минең [illegible] [illegible]

[illegible]

— [illegible]...
— [illegible]... — [illegible]

[illegible]

— [illegible]

[illegible]

Завод бер аз йомшарганай булды.
Восторженно [illegible]

аналарза килен ерте-
лэрнэм кэлэ башлано-
лар:

— „Эй Гарипов, Гари-
пов!..“ — „Э нигэ, алма-
нын...“ тип яуап бирзем
мин.

— Эй, дурак малай,
ул румбочкаждо, эгэр
инстирутка киткэндэ
нэ алып кирэрнецме?
— Ниже реге абый.

Мин кырт кына
кисеп: — Кирэрмен
шул! тиеузэн башка
нуз эйтмэнем.

Барынос на кочекоп-
рын кэлделэр.

Шул сакта минец
тамак рэбэнэ эллэ нин-
дэй катэ рэйэр килен
рэвэлын, куззэн бер ике
бэррок йэш рам сылары
на бэрен сыккайны ин-
де. Лэкин мин узем-
дец бер эйткэн нузем-
дэн ултерлэмэр зэ кайр-
мамын! Эйттем —
бэрро! Тэшкэ раба ин-
де бэл кэнэр нуккан
ерзэн румбочкамдо, ки-
рантарымдо йэклэп,
узебеззец изге интер-
нэрка, Социалистичес-
каяза кирен рэ барзык.

Сэвит м-н бергэ 1
корпус 2 эраже 2 се но-
мерле булмэгэ урот-
лашрык.

21/IX. Хорриэткэ соік-
тоік. Рэхэт.
Куцелле. Интернат шау-
шоу килэ. Тамак язы-
ла якшыроы киткэн
кеуек булды. Дэрестэр-
зе нэ эзерлэгэ килен
дора. Ятырга нэрбе-
ребезгэ айырым койна,
минец 2 матрас, оде-
ял, простыня, мендэр,
тазтымал, яныма
думбочкам, баш осонда
зына радио горнэ дора.
Булмэлэ 16 малай до-
рабоз. Роуф Кадыров
Староста. Кон найын
берэу дежурить итэргэ
рейеш.

24/IX. Библиотекага
барыи, Жюль
Верн эзэрзэрен укырга
башланым.
„Капитант Грант
балалары" – бик якшы,
куцелле китап.
Соз. 8 алыи 10 га тик-
лем (кис) 8 укыи 60
биткэ еттем.
25/IX. 203 биткэ ет-
тем. Бик укырга ку-
целле.
28/IX. Укыи бэрдэм-
нэм „Сарле утрау" зоц
I томын укырга башла-
ным.
29/IX. Укыи соіктым.
Кис булмэгэ кайт-
кас „Дингэ каршы дэ-
реслек" тигэн китап

укорга башланым.

Бал бик кызыклы китап нәм бында диндец нисек килеп сыгыды, ниндәй әнәмиәт тотканлыгы языла.

4/X-47. Дәрестән нуц собрание нәм ф. химия нәм география дәреслектәренә өстәмә рәдештә кино-картина курнәтелде.

Кино бәткәс, аппараттарзы физ. кабинеткә бер-нисә малайга алып барырга кушкайнылар, ләкин улар инде тиз ук сыгып тайзылар. Тик Аминев менән

мин генә торон калганбыз. Нишләйнец, ярзамлашырга булдык. Физ. каб. Пушкин урамында булып, аппараттарзы алып барып кайткакрынде, куптән Сталовойза ашатып бәткәндәр инде.

Шулай итеп, теләмә нәк тә урада тәтарга булдык.

5 октябрь. Ял көнә. Библиотекага барып, „Серле утрау" зыц II кисәген (айырым китап) укып сыктым. Бик куцелле китап.

6/X-47. „Сәрле утрау"-
зың III кисәген башлап,
80 се биткә етеп куй-
зым.

7/X-47. Бөгөн булмә-
лә дежурный-
мын. Изән йыуып ал-
дым.

8-9/X. „Сәрле утрау"
зы укып сык-
тым һәм Ж. Вериде
башка әсәрзәрен дә
укырға карар иттем.

10/X. Ж. Вериде
„80 мең км. һыу
астынан" тигән ки-
табын укый башла-
ным. Нинди оста, нин-
дәй куцелле язылған-
дар бын китаптар!

12/X. Ял кәнә. Кәл болот-
ло. Бына инде барысе
мәртәбә кар яуа. Ысын
кәз кәндәре башланды.
„80 мең км. һыу астын-
нан" дың I т. ын укып сык-
тым.

14/X. Тәнә буйы кар яу-
зы. Иртә менән туцдырып
куйған. Тәшкә таба аяк
асты бик бысыратты. Ин-
де бына куцел һез, бо-
лотло кәз кәндәре хәкәм
итә. „80 мең км. һыу астын-
нан" романының II т. ын
башланым.

Тәркмән совет языу-
сылы Н. Сары хановтың
„Туркменские новеллы"
тигән китабын укып

сыктым (Кэюповтан алган
инем). (Русса). Һәм узебез-
зец мәктәп библиотека-
лыган Г. Иделленец „Хикә-
йәләр"ен алып кайттым.

16/X. Дәрестән һуц ком-
сомол йыйылышы утка-
релде. Бик озак булды.
Кала конференциялына
делегаттар һәм комсо-
комитет составына яцы член-
дар һайланык. (Секретарь
булып Бадреев Айрат һәм
учком председателе булып,
Салихов Блан уттеләр).

17/X. Ж.В. дец 257 б. ертем.
Бәл арала библиотеказа-
ла сбәрмәй башланылар.
Бәл методтары минец
дедн һис окшан етмәне.

Инеск инде укымайса
торорга? Ә мәктәп биб-
лиотекалы әле ярлы бы-
на. Минец дедн әзәби-
әт укымалам, дәрес тә
аңлашылмай. Библио-
теказа касып кына ки-
тәрә тура килә.

18/X. Театрга ба-
рып, „Кара йөзәр" дра-
маны караныкк. Бик
окшаны.

19/X. „80 мец км. һ. а. нан"
ды укып сыктым.

21/X. Кон һалкынса
бына. Укырга барма-
йынса интернатка бә-
рәнге килтерәу дедн
машина менән Кушна-
ренко р-на китәек.

Кискэ таба. инде бар
бэлэкэтерэк кенэ ауыл-
ва барын рэштэк. Бэл
ауыл мицэ кызыклы
вына булып курсэнде.
Бэл ауыл зур вына бул-
ла ла өйзэре валам баш-
лы, вак кыналар. Ауыл
уртаһында манараһы
(башняне) юварэ кутэ-
релеп эрелэнеп кенэ бар
сет рора. Иц өсонда айы
бар. Машина тукта-
вас ук ауыл малайза-
ры һырын аидылар.

Изэнлэшеп, һөйлэшэ
башланык. Мицэ бэл
йогуаш кына, асык йөз-
лө ауыл малайзары
бик окшаны.

Бер зурыны: „Кайза,
ФЗО ламы, нэмэлэ укый-
һывыз?" тине.

— Тугел, урта мэк-
тэптэ, — ринек без.

— Нигэ, эллэ мэктэп-
тэ шулай якшы кейен-
дерэлэрме ни?

— Эйе. Без бит ин-
тернаттыкылар.

— Э нэмэ нуц ул?

— Дедом кеуек инде,
атаһыззар, тороргa урын-
дары булмаван етемдэр
рора торган урын.

— Э ашау нисек? Кай-
зан алаһывыз?

— Хөкумэт ашата. Бар
нэмэлэ бирэ. Ашата, ке-

йендерэ, укыта. Бына бит
һезгэ килдек, бурҗ ашаһы
килэ, — динек без кәлдек.

Ул арала кладовщик
дэ килеп етте. Тиз ук
кенэ токтар менэн да-
шып, машиназа бурҗге
тәйгй башланык.

Склад кармыһында
зына торган бер апайза
бурҗге бешерҗергэ бирҗек.
Эш кызыу барҗы, теге ма-
лайҗар за ярҗамлашты-
лар. Тәйгй бәттәк. Ул
арала бурҗге лэ бешеп
өлгөрҗө. Бёҗҗе калдырып,
машина кайтып да кит-
те. Куптэн инде бурҗ-
ге ашамаганза курэ,
бәгөнгө киске ашау

бик тэмле булды. Абый
мул зына итеп икмэк
өлэшеп бирҗе. Май за
бар ине. Абый, акыры, дө-
шөрөп алырга ла өлгөрэ
алган — бик йомарт курен-
э.

Кис ауыл менэн да-
ныштырга тип, Блан, Ай-
рат, Юламанов (Рэдф), сыгып кит-
җелэр. Кис бик һуҗ зына
кайттылар. Өйгэ бик
кун йэштэр йыйылып
уйнап, һөйлэшеп куҗел
асып ултырҗылар. Бейе-
нелэр, йырланылар.

Мин бигрэк тэ улар-
җыҗ йырҗарын, кәйҗэрен
ибрибар менэн ярҗарып
тыҗланым.

Нисек кызык. Бар

Башкартетанда бына ни
тиклем дөрлө-дөрлө
халык, төрлө-дөрлө тел,
һөйләшеу, йөр.

Бигерәк тә миңә
уларзың урам көйзәре ко-
зыклы тойолда. Сөнки
был көйзө мин узебеззең
якта низ бер ишеткән
юк ине. Шул сак минең
иҫкә узебеззең аулы якта-
ры килеп дөшта. Беззе-
келәр зә шулай уйнан,
көлөп, берәй урында йыйы-
лышып уйрыраларзыр ке-
цек куз алдына килде.

22/X. Иртә менән тәрәу-
ва абыйза килеп керзе.
Килеп кергәс ук:
— Ну, малайзар, как

провели ночь? Кыззар ме-
нән йокланыбызма? Ти-
кәлдәлә: „Ай һай-һай,
кузегез бик ялтырай!..
Тип куйзы. Акса биреп,
курщеләрзән һөт килтерт-
те. Бик якшы һыйландык.
Та, был аулы менән ноя-
набырак танышып йөрөп
килер өсөн сыбыш киттек.
Капканан сыккас ук, мине
теге мәсет кызыкһындыр-
зы. — Әйзә анау мәсеткә
барайык, — тинем мин.

Блан карщы килде. Теге-
ләр риза булдылар һәм
әкрен генә урам буйлап
киттек. Тегеләр тәмәке
тарталар, мин әлә нин-
дәй хәлдәрзе иҫкә дөшө-

рын уйлаған барам.

Манара башынан бөтә ул күренеп тора. Кибеттәр, күперҙәр, мәсет-тәрҙән ҡайһан эшләре йө-рөк-тән матур булып күренәләр һәм кешеләр ҙә тауыҡ ише ҡарап әкен, кешеләр булып йөрөй-ләр.

Айгөл:

— Әҙә ҡайҙа йөрөк әле, ана машиналар машина күрәм! — ти.

Бәҙкөс бүлмәләр ас-ка төшөштө. „Бәрә мә-ҙин, мин шул бәҙкөс-тән менеп, тау эше кеүек аҙан кешеләрен юлдаштарым эле бүлмә-нең уйнаныш икән.

Машина һаман кил-мәне әле. Машина кил-гәнсе тик, китаптар әкиәттәрен уйнабыҙ. Ә-шы ғына китаптар кү-ренгәнсе.

Бөҙә тик коҙ-ҙар ғына икән. Айа-эсэ-ңде бузым һакотында уңет, үҙҙәре гел йөрө-ләр икән. Бинаның бик ҙур, башкортлар алдында русса һөйләшеп, күре-йбуҙы булып ҡалмаң-ған мин бик шатланып ал-ынам. Бәсә тимәмеш шу-ҙай, күлмә тур!" „Үҙенә гел бала, мин тик ке-лә йөрөгән кеше икән тип уйлап ҡуйҙым.

Узебеззец машина кил-
гэнсе бер шул ук Өфөнэн
килгэн машинаҙа ҙөйэ-
шеп, акса эшлэп алдык.

Бына узебеззеке лэ
килде. Төйэн, юлҙа сык-
тык. Бер аз киткэс, ҙа-
ҙы узебеззец машинаны
осраттык. Тура юлдан
килэбез, тип Һаззаба-
ҙын ултырҙандар икэн.

Карацҙы төштө.

Затонҙа килеп ет-
кэс кенэ машина ватыл-
ды. (трамвал урынан
кузҙалҙан). Шофер хэ-
зер генэ эшлэп булма-
ясаҙын эйтте. Ул бы-
сырак иже. Мин Бланмен-
эн карауылап калырҙа

булдык. Шофер, Айрат, Ила-
манов Һэм Рэуф кайтын кит-
телэр. Ник кына Һыуык
иже. Лэкин калын кейенгэй-
нек, бирешмэнек.

Мин ящикта ултырам.
Б. тирэ якты карана, бер
мицэ карап куя. Мин нэ-
мэлар Һизеп алдым Һэм
Һынаҙ өсөн:

— Бер кызылды икебезгэ
эшлэп алҺак... — тип эйтэ
куйзым. Эул шуны ҙына
көткэн икэн!

— Давай толкнём... Йэ-
шеле лэ не мешает! — тип,
кыскырып ук ебэрзе.

Мин шундай чест-
ный, культурный булып йө-
рөгэн бын эзэмде Һы-

нарза буйдым.

Бер йэшел (50) „Эшлэнде“.

„Бына нинди икэн ул...“ — тип уйлап куйдым мин.

Өшөрэ башланы.

Юл буйлап югарым, тече кабинала йоклай.

Бына инде рац якрынлаша башланы. Кабиназа керен, фараны якторуй-кайным, капыл:

— Эй, что вы там... — ричэн тадыш килде. Биз ук выключать итэ валдым. Уц якта-ва дротуар буйлап, өйзэр ягынан шофер килен сыкты. Без кайтып киттек. Моторка йөрөй башлавайны инде.

Изелде аша сыккае кына якында кеек кенэ озон итеп вузып гудок олоп ебэрзе. Без бер машиназа вэбеп Ушелсе урамынан менеп киттек.

Кайткае ук кинова киттем. „Октябрзэ — „Подвиг разведчика“ кино-фильмы бара ине. Бик яратып караным.

24/X. Октябрзец XXX йыллыгына эзермек бара. Эш рыгыз. Стенгазеталарза мэкэлэлэр, шигырзар язам.

Кис ~~[illegible]~~ ст. пионервожатый Хэжэр апа ~~[illegible]~~, лозунгтар

язоу өсөн мэктэпкэ ки-
лергэ кушты.

Комсомолитет цитыры-
шы бара. Шул ук бул-
мэлэ мин дэ уз эшем
менэн булышам.

„Былар кэцэшэлэр,
цитырыш йыялар, план
төзэлэр. Лэкин бер нин-
дэй зэ яңылык, берй як-
шы нэмэ уйлап тапмай-
зар. Наман чел бер буразна-
ны нукалайзар...“ тип
куйзым мин эстэн генэ.

Бытырзан бирле:
„Нисек берй ~~ш~~ кулъязма
журнал сыгарырга,“
тип йөрөйөм. Лэкин көс
етмэне шул. Нинди зур
эш булыр ине бил.
Юк, телэгемэ прешэсэк-
мен! Эле мин дэ „бабай“
булнам да, кайнап торган
энергия, ташып барган
көс, ялкынланып торган
дэрт бар! Бэны мин нык
низэм. Эйткэн нуз-ат-
кан ук. Нигэ сыкмай?
— Эллэ беззэн арала талант-
эйэлэре юкмы. Бит бөйөк
Пушкиндар за лицейзэ укы-
ган вакыттарын да уззэре-
нец кулъязма журналда-
рын сыгарганнар... Эйе, без
зэ сыгарасакбыз...!“

Мин тузмэнем,
Хэжэр апа янына кил-
дем дэ:
— Хэжэр апа!
Ни өсөн беззэ наман
журнал сыгарылмай...
Нисэ кабат эйтеп кара-
ным бер зэ, апа, нэтибар
итмэйнегез...— тип мин

упкәләгәнерәк тон менән
әндәштем.

Хәжәр апа йылмай-
зы. Куззәрен ныклап текә-
не. — Бсын әйтәм, апа,
неужели кәс етмәй шуға...
Давай, апа, Октябрга карата
башлап сығарайык!..

Был нуззәрзе мин
ысын, ихлас куңелдән нәм
дәртләнеп, айырым бер
кәс менән әйттем.

Апа зур ризалык бел-
дерен:
— Кызык нез Гарипов!..
тине. Апаның был „нез"
тип әдәшеуенән мин, әй-
тер нең дә, бер метр үсеп
киттем! Рәхәт нәм
ябымлы булды был „нез"
нузе. Йәрәктә зур дәрт
уянды. Кайткас ук был
журналды сығарыу әсән

әзерләнә, план тәзәргә,
башлап сығарыу тураһын-
да мәкәлә язарға тотон-
дом. Ә исеме нисек бу-
лыр нуң уныңы? Исем әзер
инде инде: — „Сигнал!" „Сиг-
нал!" Нинәй матур исем!
Бәтә нәмә тураһында сиг-
нал бирен торасак ул!

Мин ятканда инде сә-
ғәт 3-сә ярты инде. Радио
һәйләгән тукраған. Бул-
мә тып-тын. Яткаста
тиз ук кенә йокоға кирен
булманы...

25/X. Тарих дәрсенән
нуң Гирфанова апа мине
уз янына сакырып алды
ла: — Бына нәмә Гарипов,
Октябрга каршы альбом
тәзәргә кәрәк. Бына шуға
нин берәй Тоуған ил ту-

рахында бер шигыр яз ин-
дем, яраймы, балакайым, -
дип арканан кагып куй-
зы. Шундай эсэ кеек
булган иц яратkан, якын
апага ни эйтерhец?

Мин бик шатланып
риза булдым. Мицэ шу-
лай узендэн оло кеше-
лэр мэрэжэгэт иткэн-
дэ, мин, эйтерhец дэ, бер
карыш усеп китэмhэм
узенде зур яуаплы ке-
ше итеп тоям. Шундай
эшкэ мин hэр касан, hэр
вакыт эзер!

26/X. Библиотекага
барып Шота Руставели-
зец „Илбарыс тиреhе бэр-
кэнгэн батыр" поэмаhын
укыным. (147 бит). Ял
кэнэ.

27/X. Кэн hаулык кына.
Кубэлэк кеек йомшак
кына зур-зур кар бэртэк-
тэре тэшэ. Сэвит менэн
карточкага тэштэк.

Кис дэрестэрзе эзер-
лэп бэткэс узебеззец
класка стенгазета
сыгарзык.

Марк Твендец
„Хикэйэлэрен укый баш-
ланым.

30/X. Кухнялэ дежурный
булдым. Кис театрга ба-
рып, И. Абдуллинден „Де-
вон фонтандары" пьесаhын
караныk. Якшы гына, яра-
тып караным.

2 ноябрь. Коллектив ме-
нэн илде йирэнсу
музейына барзык. Бик ентек-
лэп карап йорэнэм.

Ишектән кергән ук Чапаевтың Азизелде аша сыгыу картинаны кузгә бәрелен тора. Бер авай указка менән курһәтен, һөйлән йөрөй. 1905 й-ы буржуаз революция, унан һуң Февраль рев-цияны (1917), Вакытлы хөкумәт — буржуазия һәм эре капиталистар власе; Октябрь революцияны эзерлек туранында һәм революция кәндәрен киң итеп һөйлән бирзалар.

Башкартанда Совет власы ойоштороло, революционер Ш. Хозайбердин һәм Нуримановтар туранында; гражданар һуғышы туранында; Чапаевтың Өфөнө алыуын һөйлжелар.

Бына бер зур булмәлә ике зур байрак эленен тора. Башкорт дивизияны на Петроградтан бирелгән

был байракты пулялар тишкәлән бөткән, тузған.

Бына тағы бер зурилде аякка бастырыу һәм бишйыллыктар осоронда ирешелгән эштәр туранында курһәтелгән булек.

Нефть эшкәртеу һәм уның машиналарының модельдәре куйылған. Нефттың сығарыла башлауы, беренсе мәртәбә 1768 й. Башкортстанға нефть өсөн разведка яһау туранында һәм нефттың хәзерге вакытта тәркан роле туранында ныктукталын кителде.

Бөтә хужалыктар-мактарына айырым-айырым тукталын кителде. Һәм Затан һуғышы туранында ныктукталын кителде.

Бы музейзе карап сыккандан нуц алган тәвсир бик кәсләбулды.

7/XI. Дәрастән нуц әзәби туцәрәк уткәрелде. Туцәрәк мәнән әзәбиәт укытыусылы, Ильламова апа һәм Баш. пед. институтының студенты Гәйнетдинов абый стәкселек итте.

Кис журнал әше мәнән уйтырзым.

5/XI. Мәктәптә доклад булды һәм концерт куйылды. Бик уцышлы сыкты.

6/XI. „Сигнал" ды әшләп бәттәм. Вакытлыса редактор за, языусы ла, художник та узем булдым. Ш. ды Хәжәр апаға бирзем.

7/XI. Демонстрацияла йәрәнәк.

8/XI. „Как закалялась сталь" к/филмен карарык.

9/XI. „Матросов" к-т. на барып „Каменный цветок" филмен карарык.

10/XI. Театрға барып „Батырзар" („Молодая гвардия" романы буйынса язылған — В. Гәлимов) драмаһын карарык.

12/XI. Институттан профессор килеп „Дарвинизм учениеле" туралында доклад яланы.

19-25/XI. Шолоховтың „Кутәрелгән сизәм" романын укып сыктым. Бик якшы, укырға кунелле китап.

Бигерэк тэ Шукаръ
бабай ноік окшаны.

26/XI. — Толстойзыц
„Икмэген" бирегез эле,
апа, — динем мин ~~биб-~~ кетапхана
~~лиотека~~ каза барын кергэс
ук. Библиотекаръ апа:
„Икмэк" ашайныц килэ-
ме ни? — дине, бик асык
сырай менэн, кэлэн
кенэ.

— Эйе, бик асыктырзы...

Апа кэлэн куйзы. (йэ-
ше). Бэл апаны мин
бик яраттым. Ул мине
бэтэнлэй уз апам ке-
цек, якын итеп, асык
йэз менэн каршы ала.
Фамилияны ла, билет
номерынтэ норан тормай-
зар улар минэн...

Мэктэп вэм интернат
тормошо ла бер кэйэ азы-
цында дадам итэ.

Кистэрен шау-зэр
килеп дэрес эзерлэйбез.
Кай берэузэр эзэби китап-
тар укый. Беззец булмэ
узенэ башка кызык кына.
Рэуф — староста. Бары-
ны 16 малай зыу килеп
донъя кэтэбез.

Ятыр вакыт сткэс,
шаяра башлайбыз. Бэр
бер район уззэре бер як
булып алалар. Без — Сэ-
зит менэн икэу — Салауат;
Аминев — Кугэрсен; Кал-
мурзин; Абузаров — Гафу-
ри; Галишилин, Гадель-
шин — Эйшэй; Кулуев —

Троицк ягы (Чкалов өлкәһе); Усманов — Дәуләкән; Игликов — Матрай; Хакимов менән Илимбитов — Хәйбулла; Гареев һәм Шакиров — Иглин; Кадыров — Архангель; Шафиков — Балакытай (беззец якташ).

Тәрләбәз тәрләсә һөйләшә. Ызгыш-тамаш китә; һәр кем уз телен дәрәс, сәф башкорт теле итергә тырыша. Ләкин һәр беребеззец бер китек урыны булып сыга. Кәләбез, бер-беребеззе ирештерәбез.

— Әй „бәшәйзәр"! — тип кыскырып ебәрә Абузаров. безгә. (беззе „бәшәй", „мишәк" тип атап йөрөтәләр). Ҡузгә Усманов та катыша.

— Ҡицә ни калган „сарык!" — тип кыскырып ебәрәләр. (Усманов, Шакиров, Гареев „һ" урынына „с" хәрефен куйып, „тар" ялгауы урынына „лар" ялгауы менән һөйләшәләр). Галиуллин м-н Гарельшин дә „сарык", „сыйыр" булып йөрөйзәр. Абузаров: — Барыдыр „һинтә", „минтә" шул „инте", — тип куя. Кулуев: „хайклар", „кызлар" тип булаша. Игликов: „кеһә", „һаһык" ти, ә хәйбулламар: „кәрмән" тизәр, карышалар.

Рэуф безгэ тэбэн:
„Жэйзец йэмде кэндэ-
рендэ аттэ жара-жа-
ра китен ятам," — ди зэ
шаркындан кэлэн абэрэ.
— Йэ, йэ, нижец бит,
исмаham, узеңдец дэн
телец дэ юк бит эле, —
тин куябыз без. Сэн-
ки ул куберэкруссалан,
тэрлэсэ нэйнэй инэ.
Мин дэ эт кенэ.
„Сэйэрзарва" тэбэн:
„Сэнэймэндэр сигез са-
рык суйвандар, сигезенэ
син-симез; эй сэйэр-
зар ашывывыз авын
килэ сэтэгэз," тин куям.
Тавы эллэ нинрэй
денъяла булмаван нуз-
зэр килен сыва. Бэхэ-
лэшен арын бэтэбез.

Азактан мин барыныма
отчет биреп, йомзаклан
куям:
— Эй малайзар, бе-
ребеззец дэ инде уртак
дэрэс телебез юк. Лэкин
нэр-беребеззец уз теле
узенэ матур. Керне нэ
уз балаhын йомшавым,
айыу-аппавым, тин эйтэ
ди. Тукай за бит:
„Эй матур тел, эй якын
тел, тыуван атам-эсэм-
дец теле!" ти.
Кыскаhы шул: бар
нинрэй зэ эстэн, бэйек
тел юк. Безгэ барыр
тик барыбызва ла уртак
hэм саф башкорт теле-
ул эзэби тел.

Бер кемдец уз, нерпяры:
Теленъ „сойыр," ранъ
„сарык," „сыу", теленъ,
„бэшэй," „жэй" булым йо-
рөлөн. Вот шул!..
— Браво, браво!..
— Дөрөс, бабай, дөрөс!
— Вот бабаны капрырзы!
Малайзар шау-гөр ки-
нэлэр, кайнылар йок-
ларга эзерлэнэлэр.
Йоклаганда рзоц яно-
на барын, ранаузарына
сөскөрдөр өсөн мамык,
казыц урап рыгалар.
„Нэмухи, нэмхес!..."
Тегелэр койка астына
касалар.
Бер карапац, көлкө-
лэ, бер карапац — сабый-
лык та...

27-28/XI. Толстойзоц „Ик-
мэген" бик тэмлэн ашап
бөтөрзөм. Бик тэмле
бешергэн шул „Икмэген".

1/XII. Кис А. П. Чеховроц
„Футлэрзэге кеше" нен
укып сыктым.
2/XII. Институттан
профессор килем „Ке-
шенец килем сыгыуы ту-
рановда" лекция нөй-
лэне. Бик кызыклы бул-
ды.

28/XI. Кис мэктэптэн
кайтканда Гэнардi-
нов абый менэн бергэ кай-
тык. — Гарипов, рине ул ли-
цэ: — иртэгэ конференция-
га бар. Йэш языусылар-
зоц конференцияны бара
бит.

— Ҡайҙа ул? — тинем мин
ҡаҙаҡтоноң менән һәм ми-
нең ҡулымда ниндәйҙер бер
дәфтәр торҙо. Абай конфе-
ренцияһының Гоголь урамын-
дағы пионерҙар йортонда
барғанлығын әйтте. Мин
бик шатланып риза булдым.

29/XI. Бына пионерҙар
йорто. Баштар әле мин
бында килеп, автомобилдең
туҡтағанын ҡарап йө-
рөй торҙом. Аҡрын
азаҡтан йөрөмәнем. Тәрбиәсе
апалар ҙа сығы-
мы башланмай. Бик ҡа-
ҙаҡтоннан да, үҙемдең
эргәмдә бер тупәрҙәкте
таныштарҙа мәтәбир ине.
„Ҡайҙа бара икән был
бала йөрөмтө?" Был бул-
мәгәнмәгән дә ишеген ке-
реп йөрөй ине, ҡапыл
тауыш: „Ни эш?" тигән та-

уҡытҡа һыҙкәнеп китте.
Ҡараһам, Шәриф Бикҡол
тора! Үҙем оялып киттем.
Һинең генә ыҫҡындыға һайлам.
— Әйҙә, нисек инмәйһең? —
тине ул һәм: — Ҡайһы, эсе
мәктәпте яме әле һин? — тип
һораны ла, йәйелмәй бар-
ған булмаған ыҙып ҡарап
китте. Ул ҡыҫтаһа ла,
мин ишек төбөндәге ул-
тырғыстан ары китмәнем.
Сәхнә менән йөрөүҙәге бер
кемде лә күрмәнем. Бик
күп миңә таныш булмаған
йәш әҙәбиәттәр, шағирҙар
ултыра ине.
Әкрәм Вәли доклад
һөйләне. Президиумда ағзалар-
ҙа С. Ҡудаш, Х. Кәрим һәм
Ғ. Әмири ултыралар.
Доклад ҡыҙыҡлы-
ға һәм үҙен тыңлаусан
ине. Күп йәш әҙәбиәттәр+

ижадында җөй стешнезлек-
тәр һәм кайныларының
газета-журналдарза куп-
тәм карнашып килнәләр-
зә, наманча хәтле ысын,
ныклы тура юл алып ет-
мәгәзәре туранында бара
ине. (Н. Изелбай, Х. Камал,
В. Нафиков исемдәре җелгә
алынды). Мин бик изәрбар
менән тыцланым. Доклад-
тан һуц переменача сык-
тык. Институттан килгән
Гайсаны һәм Гәтнетдинов
абыйзы курзем. Мицә
таныш булган С. Агиш,
Ә. Кирәй, Н. Нәжми, Х. Гилә-
жев һ. б. языусыларзы кур-
зем. Бурсемде кулга то-
тып ишек янында торганда,
янга Ә. Кирәй килде лә:
— Эне, бына бер языусы
килгән!.. — дип, арканан ка-
гып куйзы. Мин кызы-

ра тәштәм. Ул кузлеген кулъ-
яулык менән һөртә-һөртә ми-
нец менән һөйләшергә баш-
ланы.
— Нисәнсе́лә укыйның әле?
— дине ул.
— Тигезенсе́лә.
— Кайны райондан килдец?
— Салауаттан...
— Атайың бармы һуц?
— Юк. Чувышта улде... Дип
яуап бирзем мин акрын гы-
на. Уның шундай ябай, ма-
лайзарзы яратыусан икән-
леген мин белеп алдым
һәм ул мицә бик якын ачай
кеше кеек куренде. Мин
уны әтейемә окшаттым.
— Нисек, укып буламы? —
дине ул. Мин яуап би-
рен тә өлгөрмәнем, звонок
биреле. Уйтырыштык.
В. Нафиков, Ә. Харис, Ғ.
Рамазанов, Ғ. Әхмәрщин,
Х. Камал һ. б. языусылар
сыгып һөйләнеләр.

Был йыйылыштар минең
өсөн дә бик ҙур эшкә аҙ-
ҙан һәм ой күрһәтте.
Йыйылыштан ниндәйҙер
бер рух, энергия, көс
алып ҡайттым.

30/I. Конференция дауам
итте. „Совет әҙәбиәте
донъяла иң идеялы әҙә-
биәт" темаһына Тимофе-
ев доклад менән сығыш
яһаны. ~~Конференцияла~~
С. Кудаш һүҙ алып, хәҙер-
ге башҡа әҙәбиәттәр-
ҙән тел байлығы яғынан
алдыраҡ, ә башҡорт
совет әҙәбиәтенең проза
һәм драматургия өлкә-
һендә артта ҡалыуы,
һаманға тиклем ро-
мандар юҡлығы ту-
раһында һөйләне.

Конференция үҙ әҙәбиәтсе-
ләрҙе яҡшы әҫәрҙәр ҡор-
ҙорарға һәм масса м-н
нык бәйләнештә булырға,
идеялы, Марксизм-Ле-
нин теорияһы менән
коралланырға саҡырыу
менән тамамланды.

2/XII-47. „Кешенең ки-
леп сығышы" турында
лекция тыңланыҡ. Мин
шундай экзаменды бу-
лған фәнни һәм файҙалы
лекцияларҙы тыңлауға
ҙур әһәмиәт бирәм. Ки-
ҙаксыны. Минә меди-
цина фәнен ис кәҙәк-
леген тоям. Насар ғи-
не бер врач булмам!

Лекциянан нуц булмэ-
гэ Фэрит килеп кэрзелэ:
— Гарипов, кайза, язган
шигырзарыцды бир эле, —
ти не.
— Нигэ нуц ул ницэ,
бер кат ~~бит~~ укып сык-
кан ~~ацы~~ ичин бит...
— Ну, булныц, булнын,
беззец булмэ малайза-
ры белмэй бит эле...
Мин бирзем. Мин
~~бе~~ шулай малайзарзыц
кызыкныцына шат-
ланып бэтэ алмайым.
Шулай интэштэргэ
курнэтнэц, хаталарза
табыла. Береле былеге,
икенсеен тагы берэй
килешмэгэн урын та-
балар. Шуныц дедн мин
был курнэтмэлэрзе ре-

рэс табып бик файзалы
итеп низэм.
Шигырзы узем укырга
яратам мин. Тузмэнем,
бына 4 се (Фэриттэр бул-
мэнен) узем индем.
— Но, бабай, узе укы-
ным, узе!.. — тинелэр малай-
зар. Бигрэк тэ малай-
зар мэхэббэт шигырза-
ры яраталар. Мин укы-
йым.
Мин шигырзарзы
укып сыккае, нэр вакыт
малайзар: „Нигэ бастыр-
ырга бирмэйнец, якшы
бына бит. Бир нин бас-
тырырга", — тизэр.
Бэгэн дэ бына шу-
лай кабатланылар.
— Минэн башка ла бас-
тырырга бит тунынтаз!
Инде нэр-сун-сарзы баса

башлаһалар...— дин куям мин.

— Э һинеке суп-сар дуген бит, бик якшы...

— Юк, шул. Кисәрзән анда кәрәк кабат улсәргә кәрәк бит әле уны.

— Аныһы шулай инде...

— Вот бына шул-шул... Әле миңә өйрәнергә, кәе тугергә кәрәк. Басыгра вакыт етәр. Бәлки, басылырза...

— Эй, басылмай әлә! Барыдыр, бабай, һин шавир инде.

— Юк, шул, балакайзар, шивырзы „шивырзан", шавирзе „Шавирзән" айыра белергә кәрәк. Шавир булыу өсөн кезмәт кәрәк. Шивыр языу менән генә шавир булып булмай. Шавир тик узенец шивыр дин аталырлык нәмәне менән генә шавир була алырза мөмкин.

Малайзар минец бөл һуззәрзән әәпәпләнеп:

— Өһо, бабай, әлә нәмәнәр уйлап сыгарытавы...!

— Капрырып кына куя ул...! Тикка бабай тугел инде ул... Малайзар минец нисек яза башлау һәм нисек языуым-сеңән кызыкһыналар; Мин кыска ғына итеп: „Укыйым, өйрәнәм, белергә тырышам",— дин яуап бирәм.

— Эйт әле, бабай, нисек һуң һин яза башланың?

Мин, ғәзәттә, узем дурахында һөйләргә яратмаһам да, бөл һорауға яуап бирен, кыскаса, өстән генә уземдец яза башлауымдың тирыкын һөйләргә мәжбур булам.

V Мин Бишчеса киселя
укоӥ идем эше ук кыкя.
[redacted] Кенгужем ӧдельтэнгэ
ӟеӟ тӧлэ ӝзӧбэм укнӧдуг-
сько ӧтчи ӝзоӵ ӟеӟ
„Ӧтчи тӧд" тӧлэнтэ бӧрӟи,
ӟӥӟ ӝзэм киселя кыӵ-
ӧм. [redacted]
[redacted] тӧлэнтэ ӟе
„Ӧтчи тӧд" ӧй ӵошӵ
тӧлэ ӝзӧм. Бэм ӵи-
вӧӵ ӵошӵ бэм ӟӧвӵ, эк-
тэк, ӵошӵ фырмалӵӧ бу-
вам ӧбай бӧтэмгужем ге-
ӵ тӧдэ ӵошӵ. Шуӵи ӟе
ӵ кедӵиӟем, кӧвӧ бэм.
Бэм ӝзэм бӧдэс ӟе ӵуӵ
ӵӧтэм ӵӥдэмгэтэ ӵошӵ
ӵошӵ тӧлэм ӟе кошкӧ-
ӟе ӵошӵ. Ӧвӧл
ӵӥзэм ӵӧӟӧм ӧвӧдӥ. Ӧбӧ-
ӟе, ӵушӧдэсӟӧдэ бэтэ
ӧтчи ӵушӧдэтэкэ ӟе

бэк ӵошӵэм ӵӧӟе ӵошӵ. Мэ
ӧбэм ӧтчи ӵушӧдэ.
Кӧвӧ кӧбӧлэ бэк бӧдэ-
ӵэм ӝзэм. Укоӥ кадӥ-
– кошкӧ ӵошӵ кадӥ, бӧӟӧ
ӵӥшкӧм. Тӧдэ укоӥ ка-
дӥӧм, ӵошӵ бӧӟэм. Ӧб
кушкэм ӧвӧӵ ӧтчи бэм
бэм кӧвӧ ӧбӧдэмгэ.
Бэм ӵи кыӵэмкэ... Кошкӧ
ӵӧдэмкэ, кошкӧ кӧдэтӧс.
кошкӧ кӧдӧдэ бэм, кӧдэ?!
Мэлэӵ ӵӧдэмэм ӵӧдэмгэ
ӵэ кӧбэм кэм ӵошӵ.
Ӧбэм ӧбэтэм ӵӧӟӧ ӧд-
ӝзэм кадӥ, ӝзэмгэ ӵӧдэ-
ӝзэм бӧдэмкэ кӧбэ ӵошӵ
ӵӧш-ӵӧш ӵӧӟӧ кошкӧ
ӧтчи ӧтчиӟе бӧдэмгэтэ кӧ-
ӵӧш... Кӧӵ ӧкӧдэм, ӝзэ-
ӵэ ӵӧдэм кӧӵӧ! Ӧбэм
бэк ӟӧкӧдӥсько:

– Бӧдэмӧдэмӧ эшӧ
бэм, ӧвӧй. Ӵӧш ӧкӧдэ-

де из зуҥ бояҧак ноле
шеҥе ӣӧгоҥгаҥеҥ бӧмҥ-
ка бугоҥ ешҙе. Мӧнҙа-
ҙоҥ ма „вибӧ" ҙӧмҥкӧл
ҙоҥ, ӧмаҥ аӧк ҙӧмҥка
ӧҙоҥеҥ соҙоҥ кӧҙҙем.
Ӣӧҥҙа кад ӧҙа. Кӧҙеҥ
мӧҙӧа мӧҙӧк шеҥе
ҙӧгӧгмоктӧҙа аӧкӧӧ
ӣӧка ма ӧмаӣ, кадз
кӧҙоҥ куӣа ҙоҙо, мӧ-
ҙоҙа ма бесҥ ӧмаӣ,
кадз бӧҙоҥ ҙоҙа имеи.
Кеноа шеҥеҙе имӣ
кӧмеҥ сокӧҙеи:

– Ӧмдз кӧ, мӧдз ...– ҙоҥ
коекодзо. Мӧнӧ ҙо-
ҙоҥ ӧмоҙоа ма ӧкӧдзӧно-
ме, ӧмӧ уноа кӧмоҥ ӧҙ-
ҙоҥеҥ ӧмӣ ӧмеҥ ӧмдз
ӧроҥгоеи. Кодзӧ ӧи бу-
моҙ- кӧҙеи.

– Ӣӧ, ӧвоноуӧ шаӣҙаи!– ҙоҥ, ӧмӣ кӧмоҥ кӧмеҥ
кедеҙоа, ӧҙӧмҙоҥ ӧмоа
ӧкоҙӣ ӣӧҥ ӧмоҥ ҙоҥ-
ӧмоҥеи кеҙекбуҙоҙо.

– Имӣ, ӧсоҙӧмеи ӧи-
ҙе, бӧоа ӣӧкӧӣ кеҙек ӣӧ-
ҙоҙ ӧдзоеи ...– ҙоҥ ӧмеи
ӧдзоҥ кӧдзӧҙеи кеҙоеи.

– Ӣӧ, ӧкоҥ ме...

Мӧнӧ бӧмҥ ҙоӣӧоҥеи
ӧкоҙоҙ кеҙеҥҙеи. Ӧкоӧмбӧ-
кзе, ӧмӧеи:

– Шӧҙӧи ӧдзае, ҙаеко
ӧкеҙоҙӧеи ӧкӧ ӧмӧе, –
ӧмеи ӧдзӧе ӧдзоҥ ӣӧ-
ҙоҙоҙоа кӧҥҙо. Бӧеи
кеи ӣӧҙоа, ӣӧоӈ ӧбзо-
ӣӧдз. Имӣ бӧмҥка ӧсоӈ-
ӧмеи. Сӧкеи ҙо ӧдзе
ӣӧодоҙо ӧҙоҙа ӧме. Мӧме
ӧкоӣӧкоҥ ӧакӧа (ӧме ӧоҙа
ӧмоз 5 ӣӧҥ бӧҙоеи) Ӧкеи-
ҙоҥ, кӧҙа ҙакҙа ӧдоеоа,
«Акбаи" ӣӧеоҙзаҙоа ӧ-
ӣӧ бӧк ӧмӣӧҙоҙоа ҙоҙо-
ӣӧа ме. Мӧме ӧкоҙоа ҙдз
ӧиҙоҙеи.

Теге шивыр язвандыц
икенсе кэндэ мэктэткэ
бик иртэ, тац алдынан
ук килдем. Эле Сэм-
сэ эбейзэр яцы мейеекэ
явып йэрэйзэр ине.

— Ни эшлэп йэрэйнэц,
тэн пэрейе? — тип нараны
Сэмсей эбей (сторожика).

Мин эндэшмэнем. „Тик"
тэн башка бер нуззэ эйт-
мэнем. Укыу башлан-
вансы миц бер йыл ут-
кэн кеек тойолдо.

Теге шивырзы язма
эшлэр дэфтэрен кусерен
тэ куйвайным инде мин.

Икенсе кэндэ инэй-
гэ дэфтэрзе курнэттем.
„Отлично" тигэн нуззэр-
зе кургэс ул: „Эй шай-
таным...!" тип кукрэгенэ
кыстэ. Инэйем минец
якын бер апай кешегэ
окшай ине. Беззец ме-

нэн уйнай, кэлэ. Рэуилде,
Уралда (Энелэрем) укырга
йирэтэ. Бына шунаналып
мин шивырзар яза башла-
ным. Тэндэр буйы улты-
рам. Лэкин инэй асыулана
башлай. „Ят инде, ят,
кэрэсли эрэм итеп ултырма" —
тип екеренэ башлай. Мин
шэмде экрен генэ мейес
башына алып менэм дэ,
инэйгэ яктыны куренмэнен
эсэн инэйзец шэлен шар-
шау итеп куям. Келке-
усете эстэл итэм. Тэн
минеке...!

Малайзар мине
изтибар менэн тыцлано-
лар. Э мин эстэн шулай
минец менэн кызыкнынау-
зарына шатланып бэтэ ал-
майым.

3/XII-47. Кис, мэктэпэ комсомол йыйылышы утказылде. Кировты изкэ алыу хэрмэтенэ Хэмэр апа доклад нэйлэне.

Куп кенэ иптэштэр комсомол сафына алындылар (Беззен Якташ Флурэ, Жимиэлэр). Өсөнсө мэсьэлэ минен мэсьэлэ ~~...~~. „Сигнал" ды укыусы иптэштэрсэ еткереу ине. „Сигналдың" ни өсөн сыгарылыуы, уның эвэмиэте нэм мэктэптэге стен-газеталар тураланда сыгып нэйлэнем; „Сигнал" ды тэртипле рэуештэ сыгарып барыу өсөн редколлегия члендэре найлар-ва тигэн тэкдим индерзем.

Был минен беренсе кабат иптэштэр алдына сыгып нэйлэгэн беренсе сыгышым ине.

Башта бик каушатыр, нэйлэй алмаслыи кеуек тойолдо. Лэкин йөрэк, дэрт уземдэн көслө булып сыкты, курэнец. Барлыгын да ныти бар менэн тыңлауы миңэ дэрт, кайнар энергия бирен торзо... нэм мин уземдэ бар аз көс барлыгын низэ алдым. Минен нуз ошолай бөттө:

„... Ер шарының нэм донъя йөзөндэ беззен илебез кеуек уз улдарына өйрэнеу, белем алыу нэм бар нэмэне белеу өсөн шул саклы куп азык бирген башка бар генэ индэ юк!"

Шаулап куп сапталар.

Редколлегия члендэре найлау өсөн кандидаттарзы узем курнэттем. Ангушаев, Файзуллин (сэвит), Мухаметшина, Клызбаев иптэштэр редколлегия члендэре булып уттелэр.

— Гарипов — редактор! тип кыскырзылар!

Журнал тураланда Гирфанова нэм Хэмэр апаларзың сыгып нэйлэузэре

деви бил шарлатан ни јак-
ши сећам.

Изнебуха конвојима ду-
шмањска група деви ~~[illegible]~~
ших шарлатана бије ишта-
ше. Изнебуха бих ја ту
бацила кеца бумбум.
Ја ишла бих ћутке кући
ако ми ја нисам ја!
Немојте ни ударити ја
ја. Немојте ја шутке
ићи кући ишчекивајући „ка-
кав ће ја, куд ће ја ићи
куће" ја!

Зато ми „Сигма"
ради ћеба тако ишта ја-
ја ја деви ни ја ја ја
ишта!

Ја ни ја ја.
Ја ја ја ја ја ја ја ја
ја ја ја ја ја ја ја ја

кол өстөндө ченъ калды.

Рэуф магазинъа икмэккэ ченъ барам тип, Шакировтың пальтовын кейсп шылды. Еде нэ, тәтәнә нэ сыкманы. Азактан хатын таптык. Узенец зур хыянаттарын танып, ник дылышканлыгын язып калдырган.

Тәштүн нуц булмэ йыйылышы булып, мин телэмэнэндэ, булмэ өсөн дуанлы кеше (старосты) итеп найланылар.

18/XII. Журнал сыгарылырга эзерлэнэ. Курмашев, Рэуил, Сэвит шигырзарын тапшырзылар. Лэкин же уларзың шигырзары өстөндө ник кына уйлырырга тура килэ.

20/XII. „Сигнал" язылып бәттө. Уцышлы гына сыккан кеуек ~~[illegible]~~ булды. Тэнкит булеченэ зур гына урын биреле.

31/XII-47. Укыу йылыныц II сиреге бәттө. Кайны малайзар каникулга, ауылдарга кайтып та киттелэр инде.

Кис Матросовка барып, „Миклухо-Маклай кинофильмен караныкъ. Нисек итеп тә язып ацлатырлык тугел — мин был фильмды бик яратып караным, кәсле тәкзир алдым. Картина рус сәйгәхәтселе Миклухо-Маклай һәм уныц фэнни эштәре туравында бара. Ун тропик утраузарзагы кырчай кешелэрзец тормоштарын, кәм курештәрен һәм тәбигәттә өйрәнә, тикшерә. Э башка немец колонистары кырчай кешелэрзе (папуастар) иц тубэн раса санап, уларзы кол итәргә, колонизацияларга тырышалар. Хатта уларзы Европага алып кайтып, зверенец-

тэргэ урынлаштырып, хай-
ван урынында йөрөтэлэр.
М. Маклай менэн улар
арасында көрэш бара. Мак-
лай зур асыштар аса нэм
узенец хезмэтен Ев. ның
зур калалары Лондон, Па-
рижедэрзэ таныган донъя
шаулара. Лэкин бөйөк
рус кешеленец хезмэт-
тэре бакалаймайынса
калалэм уның тормошо
ла кызыкыс булып барып
бөтэ. Лэкин ул узенец
асыштарының килэсэктэ
тормошка ашасавына
нэм уның сцеп сывасa-
вына бик нык ышана.

Юк, юк. Минец бында
язып уткэндэр бик өс-
тэн ~~[illegible]~~ нэм яправлыз
яланъас ачас кеуек ке-
нэ! Бына язып аплатыу

мөмкин тугел. Бына нисек
ул бөйөк рус кешеле!

Фильмда карачан баш-
ка ипэштэр минец хэт-
ле шундай нык яратканнэм
шундай көсло тэвсир
алмачандарзыр кеуек. Бын
рус кешеленец бөйөклөгөн,
минец, килэсэк быуын ке-
шелэре лэ курһендэр ине
тейэле килэ.

Шундай китаптарзы
укывандан нэм шундай
фильмдарзы карачандан нуц,
минец фэнгэ, тарихка
нэм сэйэхэткэ кызыкны-
ну тойголарымнаман узэ,
көсэйэ бара.

Их, шулай бөтэ нэмэ-
не белнэц ине нэм бөтэ
ер шарының нэр бер мөйө-
шөндэ булып, ундавы хай-
ктарзың нисек йэшэузэрен,

кән курештәрен уз кузец
менән курсәц инде!..

Бына мин яҙып ул-
тырам. 1947 йылдың буҙғы
кәнә, буҙғы сәғәте һәм
буҙғы минуттары...

Тиҙҙән бына, бына 1948
йыл башланырға тора...

Радио Мәскәу вакы-
ты менән 24 сәғәт-тине...
Кремль сәғәтенең бына
матур тауышы ишетелә...
Бына Советтар Союзының
гимны уйнай...

Һәм бына яңы 1948 йыл
башланды...

Бына мин өстәл янын-
да 1 йыл вакыт уҙҙырҙым!
Инде миңә ятырға вакыт.
Бына 1947 йылда ултыр-
ғайным, ә 1948 йылда ятам!

1947 йыл
бөттө.

1948 йыл.

Яңы йыл ул-
йәшлек,
яңы дәртлек;
Кунел сәскә ата,
йәшәрә.
Беҙҙә унан...
яңы көстәр алып,
Зур ецеугә,
алға, иптәшәрәр!

2/I-48. Бына яңы 1948
йыл башланды. Яңы йыл
менән „корлау" шиғырын
яҙҙым. Каникулға 3 дә
елка байрамын уткәрен
кайтырға булдык. Сәл-
кә яңы йыл байрамы
3 нә кисектәрелде.

Концерт бирелэсэ. Языусыларзы ла сакыра быз тип нөйлэйзэр. Млидэ уземдец „котлау" шиғырын укырға тейешмен. Драм кружак етэксене Баш. Гос. Ак. Драм театры артисте Фуат Вэлиев абый шиғырзы нисек укырға кэрэклекте дирэтэ.

3-7-48. Бына ёлканы уткэрэбеззэ, кантырға тип йөрөйбез. Ток фэнэндэрзе эбейзэрзэн килдерем, эзерлэн куйзым.

Бына языусыларзан шағир К. Даян, С. Кулибай, нэм министерствонан да, тағы эллэ кайзан кунактар килделэр.

Кисэ башланды. Иц башта С. Кулибай, К. Даян уззэренец шиғырзарын укыныларр. Улар рэтенэн мин дэ уземдец ошо „котлау" шиғырын укыным. Башта каушатмын тип уйлағайным. Лэкин сэвнэгэ менгэс ук, көлөн сбэрзем нэм кыскырып укыу башланым:

Иптэштэр
нэм йэштэш,
тиндэштэр!
Котлау нэзгэ
яцы йыл менэн,
Котлау бына бэхетле
йэшлекте
Иц зур шатлык,
якын ул мицэ!
Нэр бер яцы йыл —
безгэ зур шатлык;
Тормош кайнай
Бына илемдэ,

Нэр-бер кондоц
нэр емеше алтын,
Илтэ улар
алба
ецеугэ.
Яцы йоли ул —
йэшлек,
яцы дэртлек;
Куцел сэскэ ата,
йэшэрэ,
Беззэ унан
яцы кэстэр алып,
Зур ецеугэ,
алба, илтэштэр!

Мицэ лэ кул сан-
дылар. Мин уземде
бик шат итеп низзем.
Нисек инде шатланмаз-
ныц! Бит элек китап
биттэрендэ генэ курен
укып йөрөгэн зур ша-
вирзарзэ кэзер уззэрен
курен, нөйлэшеп, етмэ-

нэ, улар менэн бер рэтрэн
сэсып шивырыцды укы
эле! Исындан да мин
шатланырга каклы инем.
К. Даян асык йөзлө, нөй-
лэшергэ яратыусан, ябай
вына. Концерт бөткэс,
ёлка уйындары башлан-
ды. Кошбабай за килеп
сэсып булэктэр тарата
башланы. Ицалда бул-
мэ старосталары менэн
курешеп, нуцынан. Якшы
укыусылар зы, художник-
тарзы, редакторзарзы, ар-
тистарзы сакырып алды.
Тавы ла зур ецеузэргэ
өлгэшергэ өндэп, булэк-
тэр бирзе. Мине лэ са-
кырып алып: „Тавыла
якшы шивырзар яз. Зур

"шахир бул!" — диде.

Мин: "Әй, бабай, рәхмәт, йолда һәйбәт шулай, сау-сәламәт булып калып йөрө!" — дип әйтеп бирдем. Аналар, куркып-лар һәм [illegible] [illegible] әйтерсең!

Станциядә [illegible] [illegible] бик [illegible] иде. Соңгы Москва-Челябинск поезды 1-нче юлда килергә тиеш.

Ләкин ул барып җитмәде. Поезд безгә 15 м. кына алда китеп булган. Әлегә ~~[illegible]~~ [illegible] калдык. Кире [illegible] кирәк. Фатыйма, [illegible] һәм Сә[illegible] [illegible] кайтма[illegible] [illegible] ку-

кып, "[illegible] мени кайтырга булдык. Кешеләргә [illegible] [illegible] йокларга ятырдык. Ләкин һич тә йоклап булмады.

Шуңа күрә без [illegible] рабочий поездга утырып киттек. [illegible] [illegible] вагоннарда [illegible]. [illegible] [illegible] вагоннардан бер [illegible] [illegible] барып [illegible]. Кар [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]. Ләкин [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] бөке [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Азрак йоклап [illegible]

вае. Кыҥнэ бэҥкэтэбэт.

Мин бүрэк эгэлэ бэҥ-
ка үзүнүүн баардыларбар
алаам. Ырай эйэ уо бэт-
күүс шэлэ да, ыҥыр бэк
үчэгэй.

Ахыы сэлэ кэлэ.

– Ык кэлэ кыдыгка дэҥ-
дэйэлэр, бэҥдэрэлэ ыллык
үрэлэр, биэн кайдак кэлэс
писмэтэйэлэ өкүлэн шүүр-
кэлэ. – дэ. Миэхэ ол уо
шүү үк кэҥэрэлэ кулле-
ла. Биэрэр, көхтөөх. Бү-
рүгэ бэлэх ыллыбыт-
тан шүбэһэҥэ гэлэ кэ-
рүгэлэ бүлэн шүүр. Бэ-
дэҥэ бэлэх ылардаҕа кэй-
кэлэ дэр.

Тойон кэпэр бэлэй.
Тойон шүүлүнэ, хоҥорбо
бэлэлэ бэт. Ахыы бэл
бэк ыраастаа, асылдаҕа.

Киэһэ сэл. Бэ гэлэ
курочкаҕа ол бэрэн дэҥдэ.
Кэй бэҕэҕэ моҕо хоҥо-
лоҥо уо ыллыбыт дэҥ-
кэлэлэр. Ахыы бэҕ эмэк-
лэлэ. Боҕо шүкүүр
ылаллар Сэлэ ыллыҕа
ыҥ, шүҕ шүбэл кэлэлэл
бэрэн дэҥдэ. Миэхэ да дэҥ-
дэлэ. Боҕо шүкүлэр.

Бэҕэҕэ ыллы. Фэйдэ-
ла, бэйэлэ, Сэлэлэ, Фи-
дэлэҕэ кэлэл ылэлэр.

– Ку, ыллыбэҕ? Вок-
залаҕа кэлэбэҕлэ?

– Ыллы бэҕ ыллы уоҕ
ылларэҕ, ыллыгы ыллыҕа.

Шүүлэ үдэн кэлэ-
лэҥэ ылларбэлэлэ, шүү
кэйэл бэҕ ылларылэр
бэҕэ дэрэн да ыллы. Кэҕэҕэ
ылэлэ ылэлэр.

– Ки бүрэк ыл бүлэр,
Кылыгэс, бэҕэ ылла дэл-
лэй кэлэр, – дэлэ ыллы.

Кэлэлэ шүүлүгэ ол ылла
кэҕэлэр. Үөлэр. Шафылэлэл
кэдэлэ.

– Кайда укоўнаўыз? – тине кук гимнастерка кайгэн кеще.

– Офелэ, 9-сы мэктэптэ. Справкаларзы караныла:

– Детдомдамы? – тине.

– Эйе... – тинек без. Без инде йылыным алым, тактарзы сисем, ашана башлаўайнык инде.

– Файзуллин кем? Тегэ кешенец был серле вырадына антырабырак:

– Мин, тиеузэн башка вуз эйтэ алманы.

– Нигэ былай товарнойза йорўнагоз?

– Акса юк. Безгэ бит, укоўан эсен акса бирмэйзэр. Беззец былай кыр кына ядан биреугэ, тегэ кеще кэндэ лэ, башкорта нэйлэшэ башланык нэм. Сэвиттец аўалы булым сыкты.

Йылыным, ашаным алўас, рэхмэт эйтем сэвэм киттек. Кум тэ утмэне, базарзан кайтыусылар асараны. Кэслэшем булна ла атка ултыра алдык. Лэкин ултырым озак барырга тура килмэне, зэнэрле нэўык ботинкаларзан утем, аяктарзы туцдыра башланы. Аттан тэштэк тэ ~~ю~~ йгерэ башланык. Илтэйгэ кэтле тулай (23 км.) югерем барырга тура килде. Бик арытты, асыктырзы. Илтэйгэ барым кергэндэ инде, сэвэт 12 мэр самалы (тэн) инде. Мин Гойнмалдарга, Сэвит эбелэренэ китте. Гойнмалдарзыц ильяны бик йылы каршы алды. Гойнмал кергэс ук:

– Кэртнэй, бэрэцге бешер, – тине. ~~Кэр~~ Бэрэцге башкэн-

се эбей беззе эпэйлэн нөт
менэн нөйланы. Гөйман-
дың аҫаны хэмэ аҫай за
өйзэ ине. Укоу туранында,
кала туранында нарашын
алды. Куп тэ утмэй бэрщ-
че лэ беште, сэй зэ кайнаны.
Майлан бэрщче ашанык.
Гөймандың кэртнэне - ми-
цэ лэ якын, кэртнэй кауек
курсенде. Бэл карсык
бэлэкэйченэ буйлы, асык
сырайлы, яҫымлы нузле
булыуы менэн мицэ бик
окшаны. Сэй эсен тормай,
бик тиз ятын йикланык.
Иртэ менэн эбей таҫы
нөйланы. Сэҫэт 9-за
кайтырҫа сыктым.
Коммунаны сыккас, ат
осораны. Сэҫиттэ шул
аттарзың берәнэ ул-
тырын килэ ине.
Узебеззең ауылдаш Гэ-

рэйгэ ултырын, кайтын
еттем. Инэйем, энем Урал,
нецлем Мэршидэ өйзэ ине-
лэр нэм шатланын кар-
шы алдылар.

8/II. Бэл ауылда тор-
ҫан 4-5 кәндә айырын
язын тормайым. Эллэ
нинди яҫы узгэрештэр
юк. Инэйем район сове-
тына депутат, пекарнялэ
эшлэй. Рэдил, Урал нэм
Мэршидэ укойзар. Өйзэ
тракториста тора. Гөй-
вэз. Аттары менэн бэлай
утын-фэлэн килтерен то-
ралар. Кис өй эсе шаҫырым
тулы була.

Урал менэн Мэршидэ
якшы укойзар. Мэршидэ-
нец укырҫа, язырҫа өйрэ-
неде мине бик шатландыр-

зы. Сонки мин унан быны
кӧтмэгэйнем. Урал инде
эзэби китаптар за укый.
Отличник (русса VII кл.).
Мэршидэгэ каланан алып
кайткан „Укыу китабын"
булэк иттем. Бик куп
шигырзарзы ятка белэ.
Лэкин Рэуилдец укыуы
насар. Инэй кӧйэ. „Мин hеззе
шуныц өсөн укытаммы", —
ти. Эне бөгөн Рэуилдец
дэфтэрзэрен карап уйтырзым.
Математика фэндэренэн өнгэшэ, лэкин башка
фэндэрзэн йомшак.

Бик асыу килде hэм
дэфтэр битенец азагына
язып куйзым:

„Кустым Р.гэ."

Карап сыктым, Рэуил, дэфтэрацде
Курзем быны назанлыгыцды,
Эгэр, кустым, инде былай
булhац —
Нола алмазныц тормош
юлыцды.

Эгэр инде ошо юлдан барhац,
Тормоштан да артта
калырhыц.
Укыу бит ул —
Тормош юлы узе,
Э hин унhыз
кайза барырhыц?
Бөтэ мөмкинлектэр
була торон,
Чин укыузы ситкэ кагаhыц.
— Укы, укы!
Кеше бул hин, кустым, —
Бер ни башка эйтэ алмайым.
Укенеп йөрөhэц, тыуганыца —
Йэшэмэцкэ кэрэк донъяла!
Беззец осор
Шундай осор быны —
Йэшэу өсөн тыузык
донъяга!..

Бэл юлдарзы укып
сыккас, Рэуилдец куз төнтэрендэ йэш тамсылары
куренде. Ул шулай элек-
тэн ук йомшак куцелле

нэм минэн курка ине.

Сонки мин уза узал нэм аваи кеше... (Минэн ул йэш ярымча кесе).

Рэуил тырышырга нуз бирзе.

— Давай, тинем мин, — тырыш, Рэуил. Укымалац, нин килэсэктэ нэмэгэ ярайлыц нуц? Укымалац — йэшэмэскэ кэрэк. Э нин укымайса, ецел генэ йэшэргэ телэйлец. Улай йэшэузец бер кызыгы ла юк. Укымалац, нин кэтэусегэ лэ ярамаслыц!..

— Ярар, мин тырышырмын... Рэуил шунан башка бер ни зэ эйтмэне...

Кискэ таба Сэвиттэргэ киттем. Мин барын кергэндэ Сэвит китаптар актарын ултыра ине.

— Нэмэ эзлэйлец?

— Тегене...

— Нэмэ? Э-э тегене! Тантыцмы нуц?

— Юк... Юзалзандар битэй.

Сэвит шигырзарын таба алмады. Шайтан белмец, элле булган, элле юк.

Неужели ул шигыр булгас, узендэ, башында тарвазон кандырмаган!

Минекелэрзе бит инэйем асыды килгэндэ (кэрэсин бэтэрэн озак ултырганда) утка яга ине. Э мин тагы кабатлап яза инем. Юк шул йэрэктэн сыккан шигырзар булмагандыр. Шигыр йэрэктэн сыкмаса, шигыр булмай инде ул. Эгэр ул кулкэ тугелен, йэрэктэн сыгын язылса — баштала, хэтерзэ лэ кала. Уга фафтэр кэрэкмэй.

Э мин Сэвиттец дзе

шивыр тип атаван был
нэмэлэре менэн бик ко-
зыкланыйным. Лэкин коз-
ваноска карши улар юва-
ван! Сэвит менэн Рам-
зецтэргэ барын, бик озак
утырзык. Рамзецтац
яначан картиналарын, рэ-
семдэренкараныk. Бик
куп нэм матур эшлэнгэн
был рэсемдэр. Бик ярат-
тым.

— Ницэ, Рамзай, худо-
жественное училищегэ
керергэ кэрэк, — тинем мин.

Рамзец икенсе йылъа
инде укырга барасавын нэй-
нэне. Азак мине рэсемгэ
тэшэрэн алып, уземдец
рэсемде булэк итте.

Иртэгэ китэбез.

Инэйемдэр районъа
сессияъа барырга тэйеш-
тэр. Улар менэн баргэ ки-
тэбез.

9-13/II-48. Тэнгэ сэвэт
3 тэ ат сегэргэ барзым. Кон-
юк — Васька Власов. Эйзэре-
нэ барын уяттым да, ат
сген, бесэн, ноло алып эйгэ
йонэндем. С/с. председателе
Кафия апаларъа на тук-
тап киттем. Эйгэ кергэндэ,
инэй эзерлэнен тара инде ин-
де. Сэвиттэ беззэ.

Сэвэт 4 тэрзэ 5 кеше
атка утырып сэвэн кит-
тек. Кон ноулык кына инде.
Яктырыуъа Коръазакка ат-
тек. Кафия апа менэн
инэйем аттан тэшэн ацъа
киттелэр, э без атты эсе-
рен алырга йылъаъа, тир-
мэн янына тэштэк.

Мин ат эсерэм. Сэвит
менэн Кафия апа м-н кил-
гэн егет карап торалар.

— Йэ, тизерэк, борза атын-
ды китэйек, — тине теге егет.

Мин бөрзөм. Э сана ноурылап сокорыа төштө лэ кирте! Узем ярыа никарэ ноидым, э сана ноуыа аузарылдым... Эйберзэр. токтар ноуза ята ине инде. Иц элек уземдец папканы элэктерэ ноидым. (Папкала бөтэ чезмэтем - язмалар). Бына ~~ноузан~~ эйберзэрзе мин ноузан ялт иттерен сулэн ялдым. Тегелэр, Ни эшлэнец ни. Эйтергэ лэ өнгөрмэнелэр.

Шаулашын көлдөк.

Инэйзэрзе коудын ертек. Эйберзэрзец ноуыа төшөн туцын кирецен тегелэр эрлэшэ башланылар.

Сэ. Ю-за районыа ертек нэм азырак ялирен, көйшэн алыае, сэыт менэн йэйнэн сэыын киртек. Элкэгэ етэр сакта Сэмиэлэр, Гойнал-

дар ~~ос~~. Эйберзэрзе улар-ыа ноидык.

Станцияла Фэйзи абыйзы эзлэн табын, уныц квартирабында кундык. Абый кондукторлыкка эшкэ кергэн. Укый. Канцеляриелар эшлэй (аксаыа).

Иртэ менэн поездыа уйтырын киттек.

Тау-тимэндэ токтэ ярзылар. Азык-ит, май фэлэн ости.

Өфөгэ төндэ генэ барын төштөк. Рэдэфте лэ ос-ратын, бергэ килдек.

Интернатка килгэндэ, ишектэр бикле ине. Дэбөрзэттек, лэкин асманылар. Кыззар кармусына барзык. Ишек асылды. Коридорза йылы ине. ~~Кайка~~ ~~[illegible]~~ Өстэн өстөнэ менен яттык.

— Давай, [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], — дидем мин.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

— [illegible], [illegible] [illegible].

— [illegible] [illegible], [illegible]! [illegible] [illegible] [illegible] бар. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]...

Тегеләр [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

— [illegible] [illegible] [illegible] — [illegible] булды. [illegible].

„[illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]...“

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бер [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бер [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]...

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] да [illegible] [illegible] [illegible]...

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Бер-[illegible] [illegible], [illegible] [illegible]. Без [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]...

Тегеләр [illegible]-[illegible] [illegible]. [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

— Was dort? ([illegible]).

— ...

Тавы эмиз нэмэлэр
эттек. Йу. Өткерзек.

Азак бичерж ноік коіс-
коірыша башлаваe, мин
кэкук булын коіскоірын
сбэрзэн. Течелэр тоіц-
лайзар за, тавы шаулаша
башлайзар.

Узебезсэ нөйлэшен
карабак та, течелэр
ошанмаиылар.

— Йэчез инде, тинем
мин коіскоірын, — узечез-
зен бабайоіоіз бит!..

Бабай уларга вэне
тугел, бөтэленэ лэ та-
ныш ине инде. Шулайза
ошанмаиылар, сэвэрга
куркалар ине.

Шул аік икенсе бул-
мэнэн килен соікторлар.
Исэнлэштек.

Малайзар ябынан да
ишек асылын, узебеззен

булмэгэ карен яттык.

Иртэ менэн токто рэт-
лэн карарга тотенганда
төргэк менэн мин килен
соікторы. „Бына Гицэ коізык".
Мин аста булгай икэн.

Сэвиткэ тулэнем.

Аулга кайтмайынса
торон калган иттэш
малайзарга ла кустэнэ
бирзем.

V 14/I-48. Кис Радиокомитетка кат яззым ~~у~~
нэм бер „Кыш бабай Гуз-
зэре" тигэн шиоірзэ сбэр-
зем.

15/I. 48. С. Агишрец
коізы (Лена) бер кавыз
килтерен бирзе. Мин
антыран киттем.

Кискәгән бер кәгәз
кисәгәнә машинка менән
ошо бөҙҙәр яҙылғайны:

. Горинов Р. . . иптәш !

Башкортостан Совет Яҙыусылары Союзы Правлениеһе 15-ғинуарҙа, киске 7 сәғәттә радио комитет залында яҙыусыларҙың дөйөм йыйылышы үткәрә.

КӨН ТӘРТИБЕНДӘ. " Әҙәби тәнкиттең торошо тураһында" /Докладсы- Ж.ЛОКМАН/.

Һеҙҙең күрһәтелгән вакытка килеүегеҙ һорала.

БСЯС правлениһе.

Минең шатлығым
әйтеп бөтмәне, бик шат-
ландым. Нисек шатлан-
маҫлығыҙ, шулай яҙлын-
дар әле!

Мин барыр кереүгә
йыйылыш асылып кит-
тәр инде.

Бер йыйылыш
миңә бик оҡшаны.

Барыр кергәс ук ишек
төбөндә генә тукталып
калдым. Шунда ғына Ш.
Биккол уҡытыр инде. Ми-
не кергәс ук үҙе янынан
урын кырҙатты:

— Уҡытыр, әйҙә, — тине.
Мин ялдым. Сөнки мин
үземдән ишек төбөндә
тороуыма ла бик кәнә-
ғәт инем.

— Уҡытыр инде, уҡытыр
әйҙә.

— Ярай, ярай, абый.

Минең уҡытырмаҫтан
кергәс, ул уҡытырсыны
бирҙе лә, үҙе икенсе
урынға барып уҡытырҙы. Мин
ҙо уҡытырҙым.

„Әҙәби тәнкиттең торо-
шо тураһында" Ж. Локман
доклад һөйләне.

Унан нуҫ Эмир Чаныш
сыҫын нөйлэне. Ун эле
эҫэбе тэнкиттеҫ йом-
шак нэм тормомран
артта барыуын нэм шу-
ноҫ аркаланда эҫэбиҫ-
тэ төрлө куҫелнеҫ кур-
нештэр килем сыҫыуын
курнэтте. Сөнки тэнкит
йомшак булҫан. (~~Сөнки~~) Языу-
сылар Марксизм-ленинизм
теореялары менэн ныҡ ко-
ралланмаҫандар. Чаныштыҫ
эйтеденсэ, тэнкитселэр
языусыларҫан артта, языусы
нөрҫэн, буразнанан сыҫа ал-
маҫан сыскан кеҫек, тик
нөрөусе буразналанан ҫына,
языусыноҫ салҫыйынан йэ-
бешеп кеҫе ~~ҫ~~ ҫегерэлэр."

Унан нуҫ катын
языусы сыҫын,
Э. Чаныштыҫ уҫе лэ шул
буразнанан сыҫа алмаҫан,
сыскан икэнлеген эйтэ...!

Уныҫ эйтеденсэ, Чаныш
уҫе лэ тик тукмалҫанды
ҫына тукмарҫа белэ.
Улар языусыларҫа сын кур-
нэтмэйҫэр". Р. Нигмэти-
ҫеҫ „Кинеҫ йондозоҫ" пьса-
ны ла телгэ алынды.
Тағы бик куп языусылар
К. Даян, Зөлкэрнэев h. б.
сыҫын нөйлэнелэр.

Йыйылыш бик куҫелле
ине. ~~Ж~~ Перерыв вакытында
залҫа сыккандa Р. Нигмэ-
ти Ж. Локманҫа:

„Аҫакайым, ак мыйык,
Бар-беребеҫҫа какмайык"
тип йырлап алды.

Йыйылыштан кайт-
канда арттан Хэким
Гилэжев кыуын ерҫелэ:

— Ну, энем, йыйылыш
окшанымы? — тиҫе.

— Эйе, бик окшаны.

— Э уҫеҫ нуҫ шиҫырҫар
язаныҫмы.

Мицэ яуан бирэде нисек-
тер кыйынырак тойолде.
— Эйе, — тинем мин азрак
дункынланын, — язылайым...
Нэйлэшен киттек.
Бын асык йэзлэ генэ
малайзар менэн нэйлэ-
шергэ яратыусы шагир
булын сыкты. Таныштык.
Ун мицэ узенец квартира
нына барын йэрэргэ куш-
ты нэм адресен эйтте.
(Достоевский урамы 47.).
Мин интернатка
керен киттем нэм улда
шэн атлан кирен барзы.

17/I-48. — Гарипов, ни-
нец менэн Алгушаевка
Министерствонан хат
бар, — тинелэр. Мин ан-
тыран киттем. Кемдэн
нэм кайзан ~~хат~~ булырга
мэмкин? Обед ашаган
ук мэктэнкэ бик ашы-
гын киттем.

Юварынан Гэйкэй апай
(беззец аулидаш) тэшэн
килэ ине нэм йылмайым
мицэ кулындагы конверт-
те бирзе.

„Кэзерле Рэми!
Чеззец хатыгыз эсэн
бик зур рэхмэт! Чез куй-
ган мэсэлэлэр турасын-
да нэйлэшеу эсэн Баш-
радиокомитеткэ ине сы-
гыгыгыззы нэрайым.
Сэгэт 3-6 арасында
инэчез якшы булыр ине.
Сэлэм менэн
16/I-48. Э. Ихсан."

Бын биш-алты юлык
кына машинка менэн
язылган хат мине бик
гэжэплэндерзе нэм шат-
ландырзы.
Вот нисек, бер сун-
кэ, язылусы „Кэзерле Р."
тин язган бит! Ет-
мэнэ „чез", „ине"!

18/I-48.

Ангушаев менэн сэвэт 3-кэ тиклем библиотекала уитырзык та, сэвэт 3 тулъас, Башрадиокомитетка киттек. (Сталина 53. II-эт). Лэкин, кызъаныска карщы, Ихсан абый Мэскэугэ китеп баръан. Шунда уитыръан машинистка уныц яцы ъына киткэнлеген эйтте. Шулай итеп нэйлэщэ алмай кандык. Рифъэттэ бер шивыр ебэргэн булъан икэн. (Бер кэндэ).

Мин уъа бынтыр 16 майза С. Кудаш оъай ижадына арналъан радио танщыуза узендец „Сэлэм ницэ!" тигэн шивырзы радионан нэйлэуемде эйттем.

Ул сакта мицэ эллэ нисек нэйлэу алдынан

куркынос нэм уцайлыз булыр кеуек тойолъайны. Лэкин мин тамакты кырын тырын нэйлэп ебэргэйнем. Интернатка кайтканда, интэштэр мине кэлэн карщы алдылар.

— Чай-най, бабай, нэк осон шавыр кеуек укынын нин.

— Эй тауышыц калын ине. Мин интэштэрзец минец осон шатланъанына-шат инем. Сонки бын минец иц бережсе, иц бережсе тауыш биреуем ине. Бын тауышта иц бережсе башлап „кешелэр рухынын инженере" тип, С. Кудашты котлау ине...

...Рифъэт менэн кайтын киттек. Теге хатты тавы кат-кар укынын. Уны укыу куцелгэ нинэйзер бер дэрт индерэ...

19/I-48. „Сигнал"дың 3-сөнөмерінә өзерлек бара. Өзем баш мәкәлә лә язып куйзым. Журнал Ленин-дың улсу көнөнә карата сығарыла. „Ленин" тигән, һәм „Ленин Гузе" тигән шиғырзарзы өзерләнем. Ангушаев „Чин дилмәнец дали"ен, Марат „Ильич беззец менән"ен, Рәдил „Ильич йәшәй"ен, Кәлай „Ленин"ан, Сәвит „Ленин байрағын Миңнулла „21 ғинуарын бирзе.

Мәктәпкә барып класка ингәндә, тактаны ялтыран, бар нәмә лә өзер булып тора ине. Тайфа-дежурный тәзрәнәрзе лә һөрдөн йөрөй.

— Нә Тайфа апаһы! Якшы, якшы. Шәп дежурный! — тип мактап сбәрзем мин.

Капыл башка бер нәмә килде һәм тиз-тиз кағыз алып „Шәп дежурный Тайфа" тип яза башланым.

Тайфа.

Тайфа иптәш шәп дежурный,
Һөртөп куя тактаһын,
Ялтыран, кәлөп тора
Өстәл, тәзрә, партаһы.

Тайфаның узенә укып сыктым. Ул кәлөп сбәрзе.

— Әй, шул бабайзың кузенә куренеп калма инде.

Тағы яззым. Бөтә класка язып сығар „Кәрәк әле" тип уйланым мин һәм бөтә укыусыларға ла характеристика биреп сыктым. Тайфаға ла өстәп язып куйзым.

Бына улар:

Бөтә интәштәр зә шулай
Тайфа кедек булһындар,
Мен һәм сепәрәк, карталар
Алдан әзер булһындар.
Укоузан да насар тугел,
Уз әшен якшы белә,
Һәр көн һайын дәрестәрен
Әзерләп, белеп килә.

Фидрә.

Фидрә лә якшы бына,
Тырышып кына укый,
Тик бына бит шунһы насар,
Дәрестә китап укый.

Китап укоу бик якшы ул,
Кәрәк уны укырга,
Ләкин була якшырак,
Узенең вакытында!

Ә ул һәр вакыт дәрес
вакытында башка, әзәби
китаптар укып утыра.

Вәризә.

Иң алдынгы укоусы ул
Вәризә без класта,

Һәр вакытта „5"ле була
Контроле әшен алгы та.
Бигерәк тә шунһы якшы —
Чора һаң, ярзам итә;
Тагы ла ныгырак тырышһын —
Уны зур әштәр көтә.

Фәткулла
һәм
Антулла.

Якшы бына укоусы ул
Беззең батыр Фәткулла,
Тагы унан калышмай һле
Беззең тырыш Антулла.

Ләкин бына шунһы насар
Улар бер аз шаяра,
Фәткулланан касып алгар
Бәрен-нугып апара.
„Антуш былай бик шыш йөрәй"
Әйтәләр шулай бына;
Ләкин карттар әйтәләр:
„Йоуаштан йоуан сыга".

Зөфәр.

Зөфәр хәзер якшырзы ул
Өцәйә таба бара,
Ләкин һис килешмәй шунһы —
Дәрестән касып кайта.
Чуцы дәрес бик яйкыта,
Зөфәр тузмәй ахыры,
Бол әштәрен куйһын ине
Зөфәр абзый бахырыц.

Мәхмут.

Староста — Мәхмут абзый
Йом шавырак укыуға,
Бынһы инде килешмәй —
Кәрәк азрак тыршырға.

Зиянбаев.

Ул якка ла, бол якка ла
Зиянбаев куренмәй,
Артка партала ултыра
Файзаһы ла беленмәй.

Рәшит.

Рәшит хәзер тырыша,
Ала бара азырак,
Тавы әзрәк тырышһа —
Булыр ине якшырак.

Колой.

Колой Кантон да бар беззец
Йөрөй уже шым ғына,
Уже кескәй булһа ла ул
Тырмаша ул, тырыша.

Ғәтейәт.

Ғәтейәттә һукалаған,
Уженсә һөргән була,
Якшы ғына укыи уже
Еңелсә йөргән була.
(Еңелсә шул — каникулға
Кайтканда уныц өстөнән
Шинелен алып калғайны-
лар. Хәзер гимнастерка
менән еңелсә генә йөрөй).

Ирек һ. б.

Бер Ирек бар класта
Марат та йөрөй шунда,
Ләлә, Мәрйәм һәм Клара
Укыйзар якшы ғына.

Фэнейэ бар, Мицлегэл бар,
Сэчиттэ бар кыаста,
Рэсулдэр, Мицнуллалар
Укын йорейзэр шунда.
Абыстайым — Нэбирэлэр,
Асиялар йэшэйзэр,
Бик яй гыне кузгалалар
Шэлибэктэр — ишэктэр!

„Бабай".

Ик нуцгыны мин узем,
Исемем буна „бабай",
Бэр нэмэне риз курэм мин
Бэн язам бына шулай.

Бик Каилов кына
язылмай калды. Сонки
ул адырый ине. Былай
ул, минецсэ, якшы ин-
тэш. Шигырзарза яз-
галай. Мин исеме Илгез-
гэ карши уны „Иблис" тип
йорэтэм.

Бына былар „Сигнал" дан тэ-
кит булегенэ инделэр.

Бабы комсомитет нэм
учком стэкселэрен „футлэр
эсендэге стэкселэр" тип тэ-
китлэр бер булка адызы-
нан „Хат" (мэктэнец исеме)
яззырзым. ✓

✓ 23/I-48. Кис. Читальный
зонда драмкружокта кат-
нашадусылар спектакль ку-
сеуга эзерлэнен репетиция
ялайзар. Барын карзем.
Шунда ук Билис (Саликов)
минэ боролон караны ла,
сызын китэргэ ымланы.
Лжин мин сыкманым.
Фуат абый за (артист):
— Ярай инде, торлон, узегез-
зец шавир кешегез бит, —
тигэн булды. Шул сак Билис
артискэ асыу килде.
„Ик эзэм!..." тип уйланым
мин, — нисек инде шашкан

була. Артист имеш!.
Узенец килештаргэн эше
юк, э кешегэ кавыла.
Азрак та нэлэтлегец бул-
мавае, телэнэ нисек инде
никергэлэ! Ие, кара фут-
нэр!..."

Булмэгэ индем.
Кулъа китаптра тэтаны кил-
мэгэе, узендец язмалар-
зы актара башланым.
Бына укырга тотондом.
Бына „Кескэй партизан-
дар". Нинди яратам мин
был шигырзы. Нинди
якын ул. Нинди куцелле,
нинди рэхэт узендец
куп кое туккэн кезмэ-
тецэ карап шатланы-
ды! Осондан да был
шигырзы мин бик куцел-
лэнеп, дэрт биреп яззым.
Уны яза башлаганда, ап-
рель айы-матур яз
кендэре ине. Уны озак

нэм кат-кат язырга
тура килде. Экзаменга
лэ эзерлэнэм нэм бына
ошо „Кескэй партизандар"
менэн дэ булашам.

Бына инде эсе йэй
кена. Эштэн бушап бул-
май. Бына шул сакта
азрак вакыт табып, инэй
карсыктан касып кына
ой башында йэшеренеп
ошо „Кескэй партизандар"зы
язып бэттэм!

Бына шуныц осондэ
иц яратканда рымдан бер-
не ул минец.

Тагы ла эле уны кай-
танан эшлэргэ кэрэк.
Бик куп стешнезлек-
тэр табыла.

Миц язылмаган ошо
буласак шигырзар тагы ла
якын, куцелле нэм нэй-
кэмлэ булып тойола.

Бына „Кескэй парти-

заправдэ коскорын укон
ебэрзем. Кайнэ малай-
зар, йотолон тыцлайзар.
Нэм мицэ укоуы куцел-
ле. Укон бэткэс, Кал-
мурзин канын гына:

— Гаринов, бына узец
яззыцма? эллэ...

Мин уныц нузен узем
йтен бэтэрзэм „кусе-
рен яззыцма?..“

— Йе, кусерзем.

Бароны на кэлдэлэр.
„Вот разбери бабайзы...“

Шул сак Сэчит фи-
лософ ырзын сыктыла:

— Нэр бер язоусы эйэ-
рен яза“, — тине.

„Бына ницэ бер теория-
сы!..“ — тин уйланым мин
нэм сызаманым:

— Нэмэнэн сыгын эйтэ
алаоыц? Исбат ит! — ти-
нем.

— Нэмэ уны исбат итен
тарадыц...

— Давай, давай, докажи!
Кайза, ни урында. Мисал
килтер.

Сэчит эндэшмэне.

— Ну вот: доказательс-
твоны булмачас, нинец
ул нузец теорема тугел!

Бына шулай уныц
менэн я минец арала
йыш вакыт ызгыш нэм
нуз карыштырыу килен
сыга. Сэчит шулай узе
белмэгэндэрен дэ узенеке
итэргэ, карыштырырга
ярата. Хатта белентэ,
аз белвэц, шымын улты-
рырга кэрэк ине. Сын сык
дулап кэртэ емерэме
нуц? Без шулай кызык
булып бэтэбез.

Тагы бына ул бер
шагирзэ улен мактарга

керешэ. Чи тик матур
Гуз тезмэлэрэнэ идэргэн
була. „Ох, якшы уныц
шивыры йэки хикмэле!"

Лэкин мин тагы
каршы сыгам. Сэнки ул
шивырзары рэтле булма-
ган, озон-озон поэмалары
тэнкит тарафынан дуте-
рерлек итеп тукмалган
шул шагирзы мактауы-
на отпор бирэм.

Тагы кэрэш китэ.

— Ни дсэн Гуц ул ато
языусылар союзында?

— Э булма ни?.. Эш союз-
да булыуза тэрамы Гуц?

— Конечно...

— Их, Гин инэйец улы!..
Шу элек эле уны укыи сык,
эле бит укыи караганыц-
да юк!

— Ну, булмаса ни...

— Булмагас! Вот Гицэ,
бесмэйенеэ штан те-
гэлэрме Гуц?!. Нэмэгэ

жиэт нэйлэйнец?

Уны бит союзда тор-
ган дсэн тугел, э шивыр
тин аталырлык ~~[illegible]~~
ре шивыры дсэн генэ
мактап була!

— Э ни дсэн союзда?

— Нимэ аптырайныц?
Эллэ ак менэн кара
булмаймы Гуц?

Бына Гин дэ бит
узец беззец союзда...
Шуныц кедек инде...

Шунан Гуц Гына Сэ-
вит питэш философ
тыныи кала...

Сэвит тураныида
тагы шул. Чи узе тэн-
кит кузе менэн кара-
май, э узе кешенец тэн-
кит кузлегенэн карай.
Кешенеке алдап та кур-
нэтергэ мэмкин. Узецэ
ышаныу, бер якка ла тир-

бәлмәу — якшырак. Үзең
буразна ярыу — бик як-
шы. Кеше кузлегенә
карап, үзең кур, ала тор-
ваныңда курмәй калыр-
ва мөмкин. Ләкин бы-
ла үзеңә бер юл алып, баш-
каларзың юлын һанъа
һукмау тугел, ә кире-
ненсә, уларзан өйрәнергә
һәм файзаланырва кәрәк.
Ләкин, ул юлдан һин үзең-
сә базып бар!

24/I-48. Н. Островский-
зың „Дауылда тыуванда"
китабын укып сыгып,
библиотекаға илтеп
бирзем. (Хәзер инде йорт-
ка бирәу булегенә языл-
дым). Кис А. Гайдарзың
„Школа" һын (русса) укып
бөттөм. Был китаптар
бик окшанылар, яратып
укыным.

25/I. М. Гафуризең „Кызыл
йондоз" он укып сыктым һәм
И. Туктаровтың „Хикәлә-
ләр" ен алып кайттым.

26/I.48.

— Бабай, ни өсөн
һуң һин „бабай" тигәнгә
асыуланмайһың?

Кур вакыт миңә ошо
һорауза бирәләр.

Мин капыл ғына тан-
кыр яуап бирергә яратам.
Һәм был һорауза ла ошо-
лай яуап бирәм:

— Сөнки „Старикам
у нас везде почёт". Бы-
на бит мин „бабай" бул-
ванда ~~бе~~ Гөззең арала
хөрмәтле һәм олокеше
булым һаналам.

Мин үземдең „ба-
байлык" ты асып би-
рәу өсөн ошо юлдарзы
яззым:

„Старикам у нас
везде почёт"...

„Бабай, бабай" ризэр —
Тыштан ына
Ысындан да шулай тойола,
Э белмэйзэр
Йөрэгенэн уныц
Янкынланган нурзар кдйола.

Ни файза луц?
Эгэр „сегет" булын,
Чигэн йөрэк,
туцын йөрөвэц?
Ни мэбнэ луц
Эгэр бий устарен,
Ишэк булын узец куренвэц?

„Бабай" тизэр,
Лэкин яц ыншалар! —
Йэн-йэш эле уныц йөрэге,
Йөрөгэнсе
булын агас сегет, —
Мин хөрмэтле бабай
бит эле!..

Ысындан да мин был
„бабай" тин өндэшеузэренэ
Өйрэнен бөр кэн инде. Шулай
тин эйтеузэре рэхэт тойола.

30/I. Театрга барын, „Башмачым" ды каранык.

31/I. Интернаттыц библиотекаланы бик куп яцы китаптар алдырылды. Быныц өсөн Нис шарланын бөтөрлөк тугел. Бик якшы китаптар куренэ. Телэнэ төндэр буйы укы!..

1 февраль 1948 йыл.

Иц беренсе февраль
көнө бөгөн,
Көндэре лэ
тиз ук утэлэр.
Өшо көндэр
Ниндэй кимэт мицэ,
Чис бер көндэр
инде етмэйзэр!..
Шуныц өсөн төндэрелэ мицэ,
Төндэре лэ алтын тойола,
Косаклайым да мин кирабымды
Кирэм кай сак
тэмле йокоза!

2/II. Русса „Как закалялась сталь" дец I кисэген укоп сыктым.
(Сэв. тонго 1.)

Билюс мицэ бик теш кайран йорой. Сонки „Сигнал" слегенэ уткэн булна кэрэк. (Был „Сиг." бик узал булып сыктэ эле). Лэкин бэтэке лэ минец якта. Бабай нэр вакыт малайзар ябында. Нэм ул нэр вакыт шулай булып каласак. Ул футлэр кешене тугел! Ул нэр вакыт дорост йырлар. Э дорослектэц ецелергэ хакы юк. Мин Б. эфэндегэ шуны бына эйттем:

„Агыуланма „Сигналъа",
Шуны эйтэм мин везгэ,
Нуызыц кыйыш булгас инде
Уткэнгэ кэзгэгэ."

3/II 48.

... гэ хат яззым. Уныц менэн бэйлэнеш VI сыкласта укызанда ук башланзайны инде. Лэкин узем дец „бабай" булыуза карамастан, бер аз ицертклэнен алванлыктан был бэйлэнеш вакытлыса ябышын туктатып торзайны. Лэкин беренсе иц саф мэхэббэттец зэмэрэн сиклэргэ мэмкинме нуц инде! Узе бабай булна ла, бабайзыц йорэге бабай тугел бит эле!

Был эштэрзе узем дец „гонаh" булзанлыктан кондэлектэн йэшерен киндем. Лэкин бынан ары мэмкин тугел! Мэхэббэтте узе тарымазан кеше генэ белмэскэ мэмкин.

Азак тазы хаттар язнам да ул икелэнэ ине.

Э мин „ышан" тинем.

Был каттан мин бар нисэ генэ вздк кусерен утэргэ карар иттем.

Бына ун:

.....

„... Лэкин йырмы нуц был?
Кунсидэрзе узенэ тарумаче,
Йырмы нуц был?
Шачирме мин?
Сэскэц дэ бит нинец булмаче.

Сэскэнэр куп
Лэкин нинджйзэрзе,
Нинджйзэрзе инде
таймамын,
Кем белэ нуц
Нинэн башка уны...
.....
Башка хаттар бэлки
алмамын?

Сэскэнэр куп
Кунна нандучаска
Канаттарын кагым
найрарга,
Ни кызык нуц...
Шунай йорнэц эгэр...
Эйлэнернец юкна
карчага..."
.....

8/II. 48.

Бумэ тормошон нэм кон-куреште нэ язарга кэрж. Мин старосты бит же. Интэштэр эйбэт, бер тучан кедек торабыз. Тыцлайзар. „Йоз нум аксац булчансы, йоз дусыц булнын," тигэндэр карттар — бик дорос.

Лэкин арала беззец тормошка катышмай торчан интэштэр зэ бар. Лэкин улар бер-ике генэ. Бына Гареев. Кыскалы — обломов! Бындай интэштэрзец — мин дошманы. Беззец арала кэрэш бара. Лэкин минец кэлэм кэслэрэк. Унарга тэнкит уты асабыз. Бына ошо такмакты Гареев тыц узенэ укыттым.

Булмэбеззэ бер абзый бар,
Камиль була исеме,
Кем эсидэр укый бына
Йоклап сызып китеусе.

Аҙна һайын кайҙан ҡайтһа
Тоҡһан ине Ирмәкте,
Ирмәк бәләкәй кеҫе ине
Бит, „ҙур" итеп ҡысҡыра.
„Әйҙәгеҙ бер, әсәйем бер,
Нисә көн инде ҡайтмай;—
Шундай ҡыҙыҡ һүҙҙәр ҡайҙа ҡәҙәр
Инеш, ниҙ ҡыҫҡарта...
Сәсәнәйҙәр кеүек матур
Ирмәк та ҡорт ҡаҡмай,
Кеҫә ҡулмай бөтә көнөнә
„Әйҙәгеҙ ике бер" ҙә ҡысҡыра.
Көйәнәһә әҙер, әҙерме,
Шунда ҡыҙ ҡәҙерле,
Көткәнһеҙ бәхет ебеме —
Уға ҡолаҡ ҡағыуы!..
Үҙен бәләкәстәрҙән бөйөк
Һаҡлаған ике көйәнә,
Егерменсе йылдарҙың ҙур
Ике аҡһаҡ көйәнә!
Инеҫкәйҙә ҡалдырып
Күптәр ине ҡыҙҙарын,
Үҙенә генә ҡайтҡан ике,
Бөтәһе обөйләнгәндә...
(Бигерәк, бөтмәҫ ҡыҙыҡ инеш
Инеш ҙәүләт ҡыҙы...

10/II. 48. Бездең класта ҙур мәктәптәр ҡурсаҡ кеүек. Рәшит тә, Ирек тә, Камилә, Сәүҙә лә мәктәптә йәшәй. Үҙебеҙгә күп өйрәнәһе кеүек. Беҙ ҙә бик мәҙәк. Ләкин Рәшит:

— Мин мәктәпкә, минең тәнәфес бар! — ти көскәләнә йырғыусы мәҙәк. Ирек тә Камилә әкәһе төҫлө йәшәй.

Беҙҙекенә класта. Рәшиттең „ши, ши" тигәнен Сәүҙә, Ирек:

— Ирек, мәктәп йәме, мәҙәк „ши, ши" йәме.

Ана бабайҙарға һуҡ, — ти.

— Һуҡ, ҙур ши, — ҙәүләтһеҙ-ҡәҙерһеҙ бүленәй итте. Буҡтәйҙәр „Сәсәк бәтә" тона „ши, ши" ти. Рәшиттең үҙенә бер ҙә ҡәҙерһеҙ...

— Ҡа, ҡа-ҡа... Мәктәп

кәләшәлә. Кызык.

Ирек Р.нән кәлән шиғырзар яза, ә Рәшит унан:

– Һин бит атта егә белмәйһец! Бит һин аттың башы урнына, койрогона югән кейзерән! Ни уртәй... h.б...

Ирек тә хәзер узе кәндәлек алып бара һәм мицә укып сығарға бирзе. Нәмәлә язырға, ниндәй ерешһезлектә барын табарға кушты. Мин уның кәндәлегенә ошонарзы яззым:

„...

12/II-48.

Эй тыуган кон!
Нинчэй кэзерле ул!
Шундай шатлык
йорэк кисерэ,
Йылдар мине
ун алтынан
бөгөн...
Ун етегэ инде
кусерэ...
Кондэр утэ,
Бына йэшем уэ,
Эле генэ
Карак инем мин,
О!.. Хэтермэе...
Нинчэй юлдар уттем
Бик зур уэтем
Бына бөгөн мин!..

Э килэсэгем минец,
килэсэгем,
Тормош кеуек
матур юл булыр,
Ул сагында
шаулы йэшлегемдец
Бөйөк поэмалы
язылыр...!

„Шагирзец бала сагы" (С. Хэким) поэмалын нэм М. Эмирзец „Партизан Иван" пьесаланын укып бөтөрзөм. Бик якшы китаптар. Сэв. 2.

20/II. Эзэби туцэрэк уткэрелде. Языусылар нэм Советтар Союзы Геройы Йэузэт Сөнэгэтуллин килгэйне. Эзэби туцэрэкте шагир Рамазанов асты нэм „Совет Армияны совет эзэбиятендэ" тигэн темага доклад яланы.

Докладта Совет эзэбиятенец гражданар нугышы, илде аякка бастырыу осоро йылдарындагы усеш юлы нэм Ватан нугышы йылдарында Совет эзэбиятенец гузэл емештэр биреп, сэскэ атыуы туралында нөйлэнде.

Гражданар нугышы осорон курнэткэн „Чапаев", „Тимер ташкындар", „Кыйралыш", „Корос нисек сынакты", „Икмэк", „Тымык Дон" эсэрзэренэ кыскаса нэм асык анализ биреп утелде.

Шулай ук Совет Армияныңы нэм совет халкыңы гузэл черталарын, Совет кешелэренец ысынкеше икэнлеген курнэткэн гузэл эсэрзэрзец бигерэк тэ Ватан нугышы осоронда барлыкка килеуе тура-

ныда ~~курнэт~~ эйтенде.

Ватан нувышы осоро эзэрзэренэн „Радуга", „Непокоренные", „Героические дни", „Молодая гвардия", „Сысын кеше", „Рус кешелэре" н.б. бик куп эсэрзэр нанала. Шулай ук „Совет Армияныныц Башкорт Совет эзэбиэтендэ" курнэтеледе зур дэрэжэгэ ятеде тураныида ла нэйлэнеде.

Герой за узенец Фронт истэлектэре тураныида нэйлэне. Бигерэк тэ Рамазановтыц доклады безде эзэбиэт менэн таныштырыуза зур эвэмиэткэ эйэ булып тора. Сэнки без эзэбиэт м-н ныкъ таныш булырга тейешбез. Хэзерге эзэбиэт ул-кэрэш коралы. Ул-тормош. „Хэзерге поэзия-кэрэш поэзияны" (М.). Ул йшэргэ эйрэтеусе.

27/II. 48. Тарих туцэрэге узенец эшен башланы. Уныц беренсе эше булып „Коммунистэр партияныныц Манифестэ"нэ 100 йыл тулыу уцайы менэн уныц эвэмиэтен эйрэнеу, эйрэтеу тэрзэ. Был коммунизмдец беренсе поэмаван ижат итеусе, фэнни социализмгэ нигез налыусы бэйэк ваймдэр Маркс нэм Энгельстец биографияларын нэйлэнелэр. Нэм Гирфанова апа „Манифес"тец эстэнгеен, тарихи эвэмиэтен ацлатты.

— Нуцы нуз Гариповка бирелэ, — тине Г. апа.

Мин дэ узендец бурысты утэн, ~~ошо~~ нуззэрзе нэйлэнем:

— Тарих биттэрендэ
зур юл аскан
Бэйэк юлы Маркс
бабайзыц,

Кинэсэккэ якты юлдар Һызъан
Емештэре „Манифес“ тарзы.
Енгельс менэн икэу
бергэ улар
Корэш усактарын яктылар,
Тарих биттэрендэ
иҫ беренсе
Еҫеу коралдарын тантылар.

Зур дәлизэр
Ошо корал менэн
Алыгы бара алъа халкты,
Ошо корал
ошо юлдар менэн
Октябрзеҫ таҫы калкты.

Корос нигез тура
юлдар менэн
Без бейеккэ
урлэй барабыз,
Беззеҫ юл ул —
бөйөк йылдар юлы
Коммунизмде
яулап алырбыз!

(Кул сабыуҙар).

Ғ. Тұқай (1886 – 1913)

Ғ. Тұқайдың туғанына жүз жыл.

Балалық шақтары.